

Borduunahattu ja läppäventtiili

Ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin keskeinen sanasto

Turun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Englannin kieli
Pro gradu -tutkielma
Anna-Maija Ihander
Toukokuu 2016

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

IHANDER, ANNA-MAIJA:

Borduunahattu ja läppäventtiili – Ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin keskeinen sanasto

Tutkielma 109 s.

Englannin kieli

Toukokuu 2016

Tämän tutkielman tarkoituksena on esittää ylämaan säkkipilliin ja irlantilaiseen uilleann pipesiin liittyvä keskeinen terminologia. Säkkipillejä koskevaa terminologiaa, niin suomen- kuin englanninkielistäkään, ei ole aiemmin kattavasti tutkittu.

Suomeksi säkkipilleistä on kirjoitettu hyvin vähän, ja perustavanlaatuinen yleisesitys puuttuu kokonaan. Siksi tässä työssä tarkastellaan terminologian lisäksi myös säkkipillin kehitystä ja nykytilaa etenkin Brittein saarilla, sekä kuvataan lyhyesti muut keskeisimmät säkkipillityypit. Tutkielman aihe sivuaa siten paitsi kääntämisen, myös musiikkitieteen ja kulttuurihistorian alaa.

Tutkielman sanastotyöosuus laadittiin Tekniikan sanastokeskuksen (1988) periaatteita noudattaen. Valmis sanasto sisältää 68 termitietuetta englanniksi ja suomeksi neljään käsitekaavioon sijoitettuna. Sanaston laatiminen oli vaativaa, sillä vaikka säkkipillejä koskeva englanninkielinen termistö on melko vakiintunutta, läheskään kaikille termeille ei ollut ennestään olemassa suomenkielisiä vastineita. Monelle englanninkieliselle termille jouduttiinkin ehdottamaan vastinetta, joka ei ole suomen kieleen vakiintunut, tai jopa luomaan uusia termejä.

Työssä esitetty sanasto on hyvä pohja suomenkielisen säkkipillidiskurssin kehittämiseen. Termistö kaipaa kuitenkin paitsi laajennusta, myös vakiinnuttamista. Jatkossa olisi hyvä selvittää muihinkin säkkipillityyppeihin liittyvää terminologiaa, sekä esimerkiksi säkkipillimusiikkiin ja soittotyyleihin liittyvää terminologiaa. Koska tässä työssä esitetty sanasto sisältää huomattavan paljon uusia termiehdotuksia, sen voisi myös järjestelmällisesti esitellä alan harrastajille ja selvittää jonkin ajan kuluessa, mitkä termit ovat vakiintuneet diskurssiin.

Asiasanat: sanastotyö, säkkipilli, Skotlanti, Irlanti, kääntäminen, kansanmusiikki

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tavoitteet	1
1.2. Menetelmät	1
1.3. Aineisto	2
1.4. Aiheen rajaus	3
1.5. Tutkielman rakenne	4
2. Terminologian teoriaa ja sanastotyön periaatteita	5
2.1. Yleiskieli ja erikoiskieli	5
2.2. Terminologia.....	6
2.3. Sanastotyö	7
2.4. Tarkoite, käsite ja termi	8
2.5. Käsitejärjestelmät.....	8
2.6. Määritelmä	10
2.7. Termi ja vastine	12
3. Säkkipilli.....	14
3.1. Kehityshistoriaa	16
4. Brittein saarten säkkipillit.....	21
4.1. Säkkipilli Skotlannissa.....	23
4.2. Ylämaan säkkipilli	29
4.2.1. Säkki	30
4.2.2. Melodiapilli.....	30
4.2.3 Borduunapillit	31
4.2.4. Harjoitusmelodiapilli	32
4.3. Ylämaan säkkipillin musiikki	32
4.3.1. Ceòl mór	33
4.3.2. Ceòl beag	38

4.4. Säkkipilli Irlannissa	40
4.4.1. Sotapilli píob mhór	40
4.5. Uilleann pipes	42
4.5.1. Kokoonpano	44
4.5.2. Säkki ja palkeet	46
4.5.3. Melodiapilli	46
4.5.4. Borduunapillit	47
4.5.5. Harmoniapillit	48
4.6. Muut Brittein saarten säkkipillit	49
5. Muiden alueiden säkkipillit	51
5.1. Eurooppa	51
5.2. Muu maailma	56
6. Sanaston muodostus	57
6.1. Käsitejärjestelmät	57
6.2. Termit ja vastineet	59
6.3. Määritelmät ja selitteet	63
6.4. Sanaston lukeminen	65
7. Käsitejärjestelmät ja termitietueet	66
7.1. Ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin yhteiset osat	66
7.2. Ylämaan säkkipillin osat	77
7.3. Uilleann pipesin versiot	81
7.4. Uilleann pipesin osat	84
8. Loppusanat	91
9. English Summary	93
10. Lähteet	101
11. Aakkosellinen termihakemisto	108

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkielman tarkoituksena on esittää ylämaan säkkipilliin ja irlantilaiseen uilleann pipesiin liittyvä keskeinen terminologia. Soitinta koskevaa terminologiaa, niin suomen- kuin englanninkielistäkään, ei ole aiemmin kattavasti tutkittu.

Brittein saarten säkkipillejä koskeva kirjallisuus on pääasiassa englanninkielistä. Suomeksi säkkipilleistä on kirjoitettu hyvin vähän, ja perustavanlaatuinen yleisesitys puuttuu kokonaan. Tampereen yliopiston musiikintutkimuksen laitoksen professori Timo Leisiö on kirjoittanut suomeksi jonkin verran Baltian alueen säkkipilleistä, mutta esimerkiksi Brittein saarten säkkipilleistä ei ole muutamien tietosanakirja-artikkelien lisäksi julkaistu suomenkielistä tekstiä. Siksi tässä työssä tarkastellaan varsinaisen terminologian lisäksi myös säkkipillin kehitystä ja nykytilaa etenkin Brittein saarilla, sekä kuvataan lyhyesti muut keskeisimmät säkkipillityypit.

Tutkielman aihe sivuaa paitsi kääntämisen, myös musiikkitieteen ja kulttuurihistorian alaa. Työstä toivotaankin olevan hyötyä kaikkien näiden alojen opiskelijoille ja ammattilaisille, sekä säkkipillin soittajille ja muille kansanmusiikista tai vanhasta musiikista kiinnostuneille. Koska kohdeyleisö on näinkin laaja, on työssä pyritty käyttämään mahdollisimman pitkälti yleiskieltä. Paikoin on kuitenkin jouduttu käyttämään musiikin alan termejä, mutta niiden merkitys on kulloinkin pyritty työssä selittämään.

1.2. Menetelmät

Tutkielman sanastotyöosuus on laadittu Tekniikan sanastokeskuksen (1988) periaatteita noudattaen. Säkkipilleihin liittyvä englanninkielinen termistö on melko vakiintunutta, ja sanasto onkin siltä osin pitkälti deskriptiivinen. Suomenkielinen termistö sen sijaan on varsin hajautunutta, suorastaan olematonta, ja osa suomenkielisistä vastineista on varta vasten

muodostettu tämän työn yhteydessä. Pääosa jo olemassa olevista suomenkielisistä termeistäkin on vakiintumattomia tai vasta vakiintumassa olevia. Sanasto on siksi pääosin normatiivinen; työssä pyritään yhtenäistämään alan terminologiaa ja antamaan suosituksia.

1.3. Aineisto

Säkkipillejä koskevan tutkimusaineiston kerääminen oli haastava prosessi aineiston hankinnan saatavuuden vuoksi. Suomen kirjastoissa säkkipilliiä koskevaa kirjallisuutta on vain niukasti, ja pääosa tutkielman englanninkielisestä aineistosta onkin kerätty Yorkin ja Edinburghin yliopistojen kirjastoista, Edinburghin kaupunginkirjastosta sekä säkkipillimuseoista, jotka sijaitsevat Glasgow'ssa ja Morpethissä, Etelä-Englannissa. Myös internet on ollut merkittävä tiedonlähde.

Ylämaan säkkipillistä ja säkkipillin historiasta Skotlannissa on kirjoitettu melko runsaasti. Ainoa kattava esitys säkkipillin yleisestä historiasta on kuitenkin Francis Collinsonin teos *The Bagpipe. The History of a Musical Instrument* (1975). Tämän teoksen ohella Roderick Cannonin kirja *The Highland Bagpipe and Its Music* (1988) ovat toimineet tutkielmassa esitetyn säkkipillin kehityshistorian lähteinä. Cannonin teos tarjosi mainion perustan myös ylämaan säkkipilliiä koskevien termien ja määritelmien kartoitukseen.

Suurin osa tutkielman yhteydessä tavatusta säkkipilleihin liittyvästä kirjallisuudesta oli iältään melko vanhaa, minkä vuoksi internetiä oli hyödynnettävä ajantasaisen tiedon saamiseksi. Tietolähteinä käytettiin erilaisten säkkipilliyhdistysten kotisivuja, säkkipilliharrastajien ja -opettajien kotisivuja sekä keskustelupalstoja. Sivustojen sisältöä vertailemalla saattoi päätellä, mitkä sivustoista olivat aidosti asiantuntevia ja siten luotettavia lähteitä.

Suomenkielistä aineistoa säkkipilleistä on tarjolla niukasti. Tässä työssä käytettyjä kirjallisia lähteitä ovat pääasiassa Timo Leisiön kirjoitukset (1983, 1988, 1997, 2006) sekä tietosanakirja-artikkelit. Leisiö keskittyy kirjoituksissaan kuvaamaan lähinnä säkkipillilöytöjä Suomen ja Baltian alueilla eikä käsittele muiden alueiden säkkipillejä. Artikkelit tarjoavat kuitenkin suomenkielisiä nimityksiä monille säkkipillien yleisosille. Tietosanakirja-artikkelit puolestaan tarjoavat epäyhtenäistä ja suurelta osin vanhahtavaa kieltä, eikä yksin niiden pohjalta voi siten luoda yhtenäistä suomenkielistä säkkipillisanastoa.

Suomenkielisten vastineiden lähteenä ovatkin pääasiassa olleet henkilökontaktit: turkulainen soitinrakentaja Yrjänä Ermala auttoi säkkipillin yleisten osien nimeämisessä, Sauli Savisalo säkkipilliyhtye Helsinki Pipes and Drumsista auttoi löytämään ylämaan säkkipilliin liittyvää termistöä, ja irlantilaisen säkkipillin soittaja Samppa Saarinen auttoi uilleann pipesin termistön muodostamisessa.

Terminologian teorian ja käytännön sanastotyön päätietolähde on ollut Tekniikan sanastokeskuksen julkaisu *Sanastotyön käsikirja* (1988). Teokseen on koottu keskeiset ohjeet sanastoprojektin toteuttamiseksi. Terminologian teoreettista taustaa on syvennetty tutustumalla terminologian nykysuuntauksiin esimerkiksi Juan C. Sagerin, Rita Temmermannin ja Kyo Kageuran pohdintojen kautta.

1.4. Aiheen rajaus

Säkkipillityyppejä on maailmassa kymmeniä, ja niiden kokoonpanot vaihtelevat laajasti. Siksi tämän työn puitteissa ei ollut mahdollista muodostaa käsitejärjestelmiä kaikista säkkipillityypeistä, ja aihe päätettiin lopulta rajata vain kahteen tyyppiin. Ylämaan säkkipilli on maailman laajimmalle levinnyt säkkipillityyppi, ja siksi se oli itsestään selvä valinta tutkimuksen kohteeksi. Ylämaan säkkipilli on myös Suomessa yleisin yksittäinen säkkipillityyppi. Uilleann pipes puolestaan valikoitui mukaan ainutlaatuisen monimutkaisen rakenteensa vuoksi.

Säkkipillin yleisesitystä laadittaessa on myös painotettu ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin käsittelyä. Kaikkia maailman säkkipillilajeja työssä ei ole esitelty tai edes lueteltu. Sen sijaan on tyydytty kuvaamaan lyhyehkösti laajimmalle levinneet tai historiallisesti merkittävät säkkipillit, sekä mainitsemaan tiettyjen laajempien ”säkkipilliperheiden” tyyppisimpiä edustajia. Myös äkkipillien historiasta ja nykytilasta Suomessa on kerrottu lyhyesti.

1.5. Tutkielman rakenne

Ensimmäiseksi tässä tutkielmassa esitellään terminologian ja sanastotyön teoreettista taustaa ja menetelmiä, mikä paitsi toimii pohjustuksena tutkielman lopussa olevalle termistölle, myös tarjoaa viitekehyksen säkkipillin rakenteeseen ja kehitykseen tutustumiselle. Tätä seuraa yleinen kuvaus säkkipillin rakenteesta ja kehityshistoriasta. Kappaleessa 4.1 keskitytään tarkemmin säkkipillin vaiheisiin ja asemaan Skotlannissa, ja sitä seuraa tarkempi kuvaus Skotlannista kotoisin olevasta ylämaan säkkipillistä. Kappaleessa 4.4 puolestaan kuvataan säkkipillin kehitystä Irlannissa, jonka jälkeen kuvataan yksityiskohtaisemmin irlantilaisista uilleann pipesia. Luvussa 5 esitellään melko tiiviissä muodossa säkkipillien kehitystä ja nykyasemaa muualla maailmassa.

Luku 6 käsittelee ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin sanaston muodostuksen vaiheita ja sen yhteydessä esiin nousseita kysymyksiä. Luvussa annetaan myös ohjeet termistön lukeamiseen. Tätä seuraavat käsitejärjestelmät ja itse termistö, joka sisältää 69 termitietuetta. Loppusanojen, englanninkielisen tiivistelmän ja lähdeluettelon perässä on englannin- ja suomenkieliset aakkoselliset hakemistot kaikista sanastossa esiintyvistä termeistä, mikä helpottaa yksittäisen termin ja sen vastineen etsimistä sanastosta.

2. Terminologian teoriaa ja sanastotyön periaatteita

2.1. Yleiskieli ja erikoiskieli

Kieli on monimutkainen kommunikointijärjestelmä, joka muodostuu monista erilaisista rakenteellisista tasoista. Tietynlainen kommunikointitilanne vaatii tietynlaisen diskurssimuodon, toisin sanoen ympäröivät olosuhteet ja käyttötilanteet määräävät, millaista kieltä käytetään.

Yleiskieli on kieltä, jota kieliyhteisön kaikki jäsenet ymmärtävät. Yleiskielen ymmärrettävyys johtuu siitä, että se koostuu tutuista sanoista, joiden erilaiset merkitykset tarkentuvat kontekstin eli asiayhteyden mukaan (Tekniikan sanastokeskus 1988, 11). Eri alojen asiantuntijat joutuvat kuitenkin turvautumaan tarkempiin ilmaisuihin puhuessaan erikoisalastaan, ja näin syntyy omia, eriytyneitä diskurssimuotoja, erikoiskieliä (LSP, *language for special purposes*). Erikoiskieli on siis yleiskielen variaatio, ja sen avulla jäsennetään tietyn erikoisalan käsittemaailmaa (Picht & Draskau 1985, 3; Tekniikan sanastokeskus 1988, 11). Erikoiskieliä syntyy esimerkiksi tietyn ammatin tai harrastuksen yhteydessä.

Yleiskieli on itsenäinen kielimuoto, kun taas erikoiskieli on yleiskielestä riippuvaista (Picht & Draskau 1985, 3). Yleiskieli ja erikoiskieli ovat siis osittain päällekkäisiä. Toisin kuin yleiskielen sanat, erikoiskielen omat ilmaukset eli termit liittyvät tarkasti määriteltyihin ja rajattuihin käsitteisiin, ja niiden merkitys on sama kontekstista riippumatta. Tämä käsitteiden vastaavuus on olennaista erikoisalan viestinnässä (Tekniikan sanastokeskus 1988, 11). Tarkoituksenmukainen erikoiskieli on loogista, täsmällistä ja selkeää, jolloin sitä voi käyttää tehokkaasti erikoisalan asiantuntijoiden välisessä kommunikaatiossa. Toisaalta kielen on oltava myös tarpeeksi laajasti ymmärrettävää ja helppokäyttöistä, jotta se on tarpeen tullen myös erikoisalan ulkopuolisten ymmärrettävissä (Tekniikan sanastokeskus 1988, 12).

2.2. Terminologia

Terminologia on tieteenala, joka tutkii erikoisalojen käsitteitä ja niitä kuvaavia termejä (Dubuc 1997, 3). Yleisen terminologian teorian lähtökohtana on käsite, ja alan perustutkimus kohdistuu esimerkiksi käsitteen- ja terminmuodostuksen, käsitejärjestelmien muodostuksen, käsitteiden määrittelyn ja termien vastaavuuden periaatteisiin (Nuopponen 1999, 92).

Terminologiaa lähellä olevia tieteenaloja ovat esimerkiksi leksikografia, terminografia ja semantiikka. Kun perinteisen terminologian lähtökohtana ovat erikoiskielen käsitteet ja niiden suhteet tarkoitteisiin ja termeihin, terminografia keskittyy puolestaan keräämään, tallettamaan ja jakamaan tietoa termeistä (Dubuc 1997, 3). Leksikografian tutkimuskohteena ovat yleiskielen sanat ja niiden merkitykset. Leksikografia liittyy usein sanakirjojen kirjoittamiseen ja tutkimukseen (Ledrew 1997, 29), kun taas terminologian alan sanastotyön avulla voidaan muodostaa erikoisalojen sanastoja. Semantiikan ja terminologian välinen ero näkyy siinä, että semantikko tutkii yksittäisen sanan eri merkityksiä, kun taas terminologi tutkii ominaisuuksia, jotka erottavat sanan eri merkitykset (Ledrew 1997, 27).

Terminologian teoria ja menetelmät ovat alun perin syntyneet tarpeesta standardisoida erikoisalojen termistöä (Nuopponen 199, 91). Termien keruu ja termijärjestelmien tietoinen kehittäminen aloitettiin jo 1800-luvun lopulla etenkin luonnontieteiden alalla. Yleisen terminologian teorian (General Theory of Terminology, GTT) perustajana pidetään kuitenkin itävaltalaisista diplomi-insinööriä, sittemmin tekniikan tohtoria ja professoria Eugen Wüsteria (1898-1977), joka aloitti termistön tieteellisen tutkimuksen 1920- ja 1930-lukujen vaihteissa (Tekniikan sanastokeskus 1988, 22). Wüsterin päämäärä oli soveltaa kielitieteen teorioita tekniikan alan erikoiskieleen ja muokata niitä erikoiskielen piirteisiin sopivaksi (Picht & Draskau 1985, 28). Hänen pyrkimyksensä oli erityisesti yhtenäistää Itävallassa, Sveitsissä ja Saksassa puhutun saksan kielen tekniikan alan terminologiaa ja parantaa kansainvälistä yhteistyötä (Temmermann 2000, 21). Wüster julkaisi ensimmäisenä terminologian teorian väitöskirjassaan *Die Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik* vuonna 1931 (Tekniikan sanastokeskus 1988, 22).

Perinteistä wüsterilaista terminologian teoriaa on sittemmin kritisoitu liian idealistiseksi ja

yksinkertaistavaksi (Temmermann 2000, 15). Juan C. Sager vihjaa, että terminologiaa ei oikeastaan voi pitää edes varsinaisena oppina tai tieteenalana, vaan että se on ennemminkin joukko termien luomiseen, keräämiseen ja ilmaisuun tähtääviä toimintatapoja, jotka liittyvät kielitieteeseen ja informaatiotieteeseen (Sager 1990, 1).

Perinteisen terminologian teorian arvostelijoiden joukossa ovat olleet Juan C. Sagerin lisäksi muun muassa M. Teresa Cabré, Rita Temmermann ja Kyo Kageura (Temmermann 2000, 22-33). Sosioterminologian suuntauksen edustaja Kyo Kageura kritisoi Wüsterin teorian sisältämää tapaa tarkastella käsitteitä käyttäjistä ja käyttökontekstista irrallaan olevina abstraktioina. Lisäksi hän toteaa, että koska teorian lähtökohtana on käsite eikä termi, standardoinnin merkitys on korostunut. Kageuran mielestä standardointi ei kuuluisi lainkaan terminologian teorian tutkimukseen (Kageura 2002, 18-20). Rita Temmermann ehdottaakin, että terminologian teorian lähtökohtana tulisi olla käsitteen sijaan termi, ja että standardoinnin sijaan huomio tulisi kiinnittää terminologian ja sanastotyön kommunikatiiviseen ja kognitiiviseen tehtävään (Temmermann, 2000).

2.3. Sanastotyö

Sanastotyö on yksi terminologian alan perusmenetelmistä, jonka avulla tutkitaan kieltä siinä kontekstissa, jossa sitä käytetään (Dubuc 1997, 5). Sen lähtökohtana on järjestelmällinen käsiteanalyysi, jossa jonkin erikoisalan käsitteistö ja sen muodostamat käsitejärjestelmät selvitetään pohjaksi käsitteiden määrittelylle ja termien valinnalle. Sanastotyö voi olla joko deskriptiivistä eli termien ja käsitteiden selvittämistä, tai normatiivista, eli standardisoimaan pyrkivää (Nuopponen 1999, 92). Sanastotyön tulokset voidaan tallentaa esimerkiksi sanastoihin tai termipankkeihin. Sanastotyön avulla voidaan siten paitsi tallentaa erikoiskielen ilmauksia ja selvittää niitä alaan perehtymättömille, myös muokata, yhtenäistää ja huoltaa erikoiskieltä. Sanastotyö perustuu todelliselle tarpeelle, ja siksi käyttötarkoitus sanelee pitkälti tutkittavan aihealueen ja työmenetelmät (Dubuc 1997, 10).

Sanastotyön tekoa varten on laadittu ohjeita ja sääntöjä. Tässä työssä noudatetaan Tekniikan sanastokeskuksen käyttämiä periaatteita, joita seuraavassa kuvataan.

2.4. Tarkoite, käsite ja termi

Meitä ympäröivä todellisuus on täynnä *tarkoitteita*. Osa niistä on konkreettisia, kuten esineet ja olennot, osa taas abstrakteja, kuten ominaisuudet ja tapahtumat. Ihminen jäsentää ympäröivää maailmaa mielessään, ja muodostaa niistä ajatuskokonaisuuksia, *käsitteitä*. Käsite on siis tarkoitteesta ajattelun avulla muodostettu mielikuva. Käsitteet liittyvät eri tavoin muihin käsitteisiin ja muodostavat *käsitejärjestelmiä* (Tekniikan sanastokeskus 1988, 28). *Termi* puolestaan on käsitteen sopimuksenmukainen kielellinen tunnus, ja tiettyyn alaan kuuluvat termit muodostavat yhdessä *termistön* (Nykänen & Kalliokuusi 1999, 174).

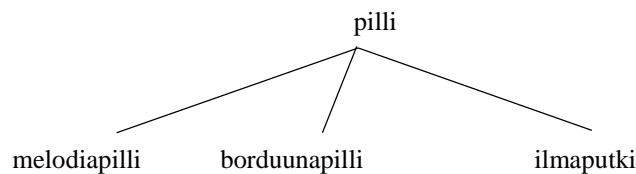
Kullakin käsitteellä on joukko *käsitepiirteitä*: ominaisuuksia, joita voidaan havaita tai mitata, tai joita yleisesti hyväksytään tarkoitteeseen kuuluvaksi (Sanastotyön käsikirja, 26). Käsitepiirteitä käytetään käsitteiden luonnehtimisessa, käsitteiden erottamisessa toisistaan, määritelmien teossa, termien valinnassa ja käsitteiden vertailussa. Käsitepiirteitä ovat esimerkiksi sisäiset piirteet kuten materiaali, muoto, väri ja koko, sekä ulkoiset piirteet kuten sijainti, käyttö- tai toimintatapa, tarkoitus ja valmistustapa (Sanastotyön käsikirja, 27).

2.5. Käsitejärjestelmät

Käsiteanalyysi on sanastotyön osa, jossa selvitetään ja kuvataan tiettyyn kokonaisuuteen kuuluvat käsitteet ja niiden suhteet toisiinsa (Suonuuti 1999, 29). Käsiteanalyysin tuloksena saadaan aikaan käsitteiden välisiä suhteita kuvaavia käsitejärjestelmiä. Käsitteiden väliset suhteet voivat olla vaihtelevia ja monimutkaisia, mutta käytännön sanastotyössä ne jaetaan yleensä kolmeen ryhmään: hierarkkiset suhteet, koostumussuhteet ja funktiosuhteet (Nykänen 1999, 17). Käsitejärjestelmiä voidaan kuvata graafisesti, jolloin niitä on helpompi hahmottaa. Kullakin käsitejärjestelmätyypillä on oma vakiintunut merkintätapansa.

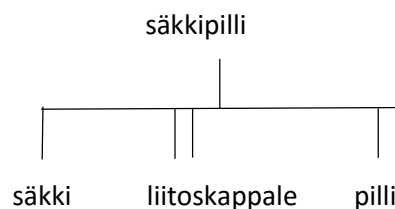
Hierarkiasuhteinen käsitejärjestelmä koostuu ylä- ja alakäsitteistä. Ylä- ja alakäsitteellä on täsmälleen samat käsitepiirteet, mutta alakäsitteellä on lisäksi yksi tai useampia lisäpiirteitä (Sanastotyön käsikirja, 29). Graafisesti hierarkiasuhteinen käsitejärjestelmä kuvataan vinoviivoista koostuvalla puudiagrammilla. Esimerkissä 1 on esitetty hierarkiasuhteinen järjes-

telmä, joka sisältää yläkäsitteen pilli ja sen alakäsitteet melodiapilli, borduunapilli ja ilma-putki.

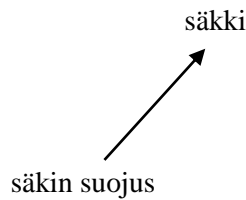
Esimerkki 2.1. Hierarkiasuhteinen käsitejärjestelmä

Koostumussuhteinen käsitejärjestelmä kuvaa kokonaisuuden ja sen osien välisiä suhteita. Kyse on tässäkin mallissa ylä- ja alakäsitteistä, mutta sellaisista, joille ei ole mahdollista löytää yhteisiä kriteerejä kuten hierarkiasuhteessa (Tekniikan sanastokeskus 1988, 30). Koostumussuhde esitetään pysty- ja vaakaviivoista koostuvana kampadiagrammina. Joissakin tapauksissa diagrammissa on tarpeen ilmaista, että tietynlaisia osia on kokonaisuudessa useampia. Jos näiden osien käsitepiirteet eroavat toisistaan, vastaavan alakäsitteen kohdalle voidaan piirtää kaksoisviiva (Nykänen 1999, 17). Esimerkin 2 koostumussuhteisessa käsitejärjestelmässä on esitetty säkkipilli ja sen osat säkki, liitoskappale ja pilli. Koska säkkipillissä on useita erilaisia pillejä, käsite on liitetty järjestelmään kaksoisviivalla.

Esimerkki 2.2. Koostumussuhteinen käsitejärjestelmä

Funktiosuhteinen käsitejärjestelmä saattaa koostua erilaisista käsitteiden välisistä suhteista, kuten syy-seuraussuhde, tuotantosuhde (raaka-aine ja siitä valmistettu tuote) tai käyttösuhte (tuote ja sen käyttötarkoitus tai käyttäjä). Esimerkiksi tässä työssä esitetyssä käsitejärjestelmässä 1 (s. 66) käsitteiden säkki ja säkin suojusta välillä vallitsee funktiosuhde: säkin suojusta tarkoitus on suojata säkkiä (esimerkki 3). Funktiosuhteissa yläkäsitettä voidaan myös pitää näkökulmana, josta alakäsitettä tarkastellaan (Haarala 1981, 25). Graafisessa esityksessä funktiosuhteet merkitään vakiintuneen tavan mukaan nuolilla.

Esimerkki 2.3: Funktiosuhteinen käsitejärjestelmä

Etenkin hierarkkisissa käsitejärjestelmissä yläkäsitteistä voidaan edetä alakäsitteisiin usein eri perustein. Tämä voidaan käsitekaaviossa kuvata piirtämällä eri piirteisiin keskittyvät haarat paksummalla viivalla kuin varsinaisia käsitesuhteita kuvaavat viivat (Nykänen 1999, 18). Paksun viivan viereen voidaan selvennykseksi myös kirjoittaa, millä perusteella alakäsitteet on jaoteltu. Tässä työssä tätä ratkaisua on käytetty käsitejärjestelmässä 3 (s. 80).

Kokonainen termistö sisältää harvoin vain yhdenlaisia käsitesuhteita. Niinpä käsitekaaviot ovat usein sekasuhteisia, toisin sanoen ne ovat yhdistelmiä edellä mainituista käsitejärjestelmätyypeistä (sanastotyön käsikirja, 35). Kaikkia termejä ei myöskään aina saa mahduttaa yhteen käsitejärjestelmään, vaan ne on selvyyden vuoksi tarpeen jakaa useampaan kokonaisuuteen (Nykänen 1999, 23). Näin on tehty myös tässä työssä: termistö on jaettu neljään käsitejärjestelmään.

2.6. Määritelmä

Määritelmä on käsitteen kielellinen kuvaus. Sen avulla käsite yksilöidään erottumaan muista käsitteistä. Määritelmä myös määrittää käsitteen suhteet muihin käsitteisiin ja luo normit käsitteen käyttöä ja normatiivista sanastotyötä varten (Tekniikan sanastokeskus 1988, 41). *Sanastotyön käsikirjan* mukaan hyvä määritelmä on kirjoitettu selkeällä, ymmärrettävällä yleiskielellä ja on kieliassultaan moitteeton. Määritelmää laatiessa tulee ottaa huomioon kohderyhmä, jolle se on tarkoitettu, ja siksi määritelmässä käytetään ainoastaan yleiskielen sanoja, kohderyhmän jo tuntevia termejä tai samassa sanastossa määriteltyjä termejä, joista viimeksi mainitut on tapana kursivoida. Määritelmä ei saa sisältää virheellistä, toissijaista tai itsestään selvää tietoa (Kalliokuusi 1999, 45).

Normatiivisessa sanastotyössä käytetään pääasiassa kahta määritelmätyyppiä: *sisältömääritelmä* ja *joukkomääritelmä* (Tekniikan sanastokeskus 1988, 41). Sisältömääritelmässä

viitataan määriteltävän käsitteen lähimpään yläkäsitteeseen, ja mainitaan lisäksi siitä eroavat olennaispiirteet. Määritelmän avulla on lisäksi pystyttävä hahmottamaan käsitteen paikka käsitejärjestelmässä ja käsitteen suhteet muihin käsitteisiin (Kalliokuusi 1999, 46). Alla olevassa esimerkissä viisi on kuvattu yläkäsite *pilli* ja sen alakäsite *borduunapilli*. Borduunapilli sisältää kaikki samat käsitepiirteet kuin pilli, mutta erottavana tekijänä on lisäpiirre ”tuottaa yksittäistä yhtäjaksoista säveltä”.

Esimerkki 2.4: Sisältömääritelmä

5

pipe

fi pilli

ontto putki, jonka kautta ilma kulkee *säkkiin* tai sieltä ulos

20

drone

fi borduunapilli

pilli, joka tuottaa yksittäistä yhtäjaksoista säveltä

Joukkomääritelmää voidaan käyttää tarpeen tullen, mikäli käsitteen tietyn jaotteluperusteen mukaiset alakäsitteet voidaan luetella tyhjentävästi (Kalliokuusi 1999, 46). Tässä työssä joukkomääritelmiä ei ole käytetty.

Tavallisimmat määritelmävirheet

Yleisimpiä sanastoissa esiintyviä määritelmävirheitä ovat kehäpäätelmät, liian laajat, liian suppeat ja epätäydelliset määritelmät (Tekniikan sanastokeskus 1988, 57). Kehäpäätelmä voi syntyä kahdella eri tavalla: kun käsite määritellään oman terminsä tai sen synonyymien avulla, kyseessä on sisäinen kehä. Kun useita käsitteitä määritellään toistensa avulla, on kyseessä puolestaan ulkoinen kehä (Kalliokuusi 1999, 48). Ulkoinen kehäpäätelmä voi olla vaikea havaita, etenkin jos toisessa määritelmässä termin tilalla on käytetty käsitteen määritelmää. Yleinen ulkoinen kehäpäätelmävirhe on myös vieruskäsitteiden välinen kehä (Tekniikan sanastokeskus 1988, 59–61).

Epätäydellisestä sisältömääritelmästä puuttuvat joko osa tai kaikki olennaispiirteet, tai mikäli kyseessä on joukkomääritelmä, osa alakäsitteistä tai tarkoitteista. Kun epätäydellisestä määritelmästä jää puuttumaan osa käsitepiirteistä, määritelmästä tulee liian suppea. Toisaalta jos määritelmässä on liikaa käsitepiirteitä, määritelmästä tulee liian laaja (Tekniikan sanastokeskus 1988, 62–64).

Mahdollisia määritelmävirheitä ovat myös esimerkiksi negatiivinen määritelmä (kuvaa, mitä ominaisuuksia käsitteeseen ei kuulu) sekä määritelmät, joissa käsitettä kuvataan epäolennaisilla spesifikaatioilla (esim. säkkipilli: enintään 5 kiloa painava puhallinsoitin, johon on liitetty yksi tai useampia vähintään 80 dB vahvuista ääntä tuottavaa pilliä) (Kallio-kuusi 1999, 48–49).

2.7. Termi ja vastine

Termi on johonkin erikoisalaan liittyvän käsitteen kielellinen tunnus, jonka olemassaolo on edellytys käsitteiden käytölle viestinnässä. Termi voi olla sana (säkki), yhdyssana (säkkipilli) tai usean sanan muodostama sanaliitto (ylämaan säkkipilli) (Tekniikan sanastokeskus 1988, 70).

Hyvä termi on oikeakielinen, noudattaa kielen normeja ja antaa erikoisalaa tuntemattomallekin oikean mielikuvan käsitteestä. Käsitettä hyvin kuvaava eli läpikuultava termi sisältää käsitteen tärkeimmät piirteet olematta silti käsitteen määritelmä. Hyvä termi on johdonmukainen ja muodostaa toisten termien kanssa selkeän termijärjestelmän, sekä erottuu selvästi muista termeistä. Lyhyt termi vakiintuu kielenkäyttöön helpommin kuin pitkä, ja siitä on helpompi muodostaa johdoksia. Hyvä termi on mieluiten omakielinen ja helppo kirjoittaa, taivuttaa ja ääntää. Kaikkia hyvän termin vaatimuksia ei kuitenkaan aina voida noudattaa, joten tapauskohtaisesti on mietittävä, mitkä ominaisuudet milloinkin tulee asettaa etusijalle (Tekniikan sanastokeskus 1988, 73–80).

Käsitteiden vastaavuuksia selvittämällä voidaan termeille etsiä muista kielistä vastineita. Vastineiden arvioinnin lähtökohtana on lähtökieli, jonka perusteella valitut käsitteet määritellään. Lähtökielen käsitteiden analysoinnin ja termien kartoittamisen jälkeen voidaan siirtyä vertailemaan eri kielten vastaavuuksia. Kullakin kielellä on omat erityispiirteensä ja

ongelmansa. Siksi termejä ei käännetä suoraan kielestä toiseen, vaan vastineet etsitään tai muodostetaan kunkin kielen ehdoilla (Kalliokuusi & Seppälä 1999, 78).

Termin muodostaminen ja muuttaminen

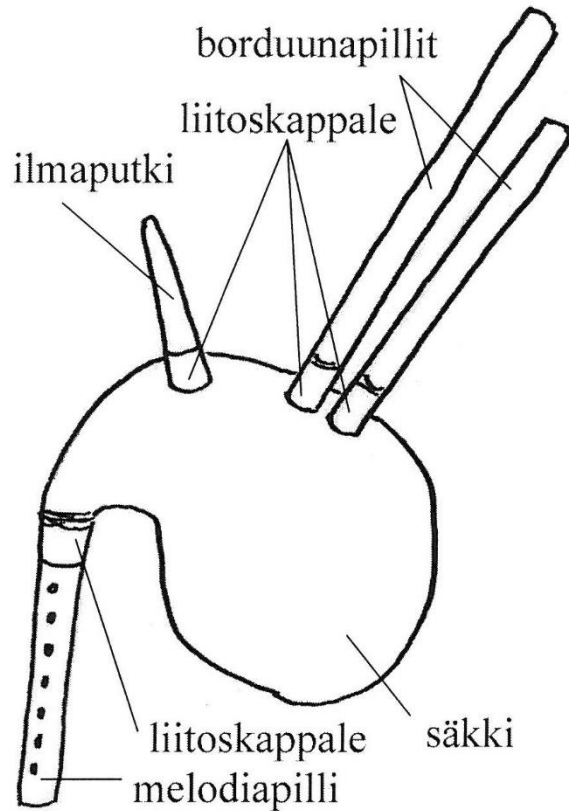
Uuden tiedon mukana syntyy uusia käsitteitä, joiden kielelliseen ilmaisuun tarvitaan uusia termejä. Toisaalta jostakin kielestä saattaa syystä tai toisesta puuttua tarvittavaa termistöä, jota toisessa kielessä on. Tällöin joudutaan muodostamaan uusia termejä.

Uusia termejä voidaan muodostaa usealla eri tavalla. Esimerkiksi yleiskielen sanoja voidaan muuttaa ammattikielen termeiksi (termittää), jolloin ne ovat parhaimmillaan helppotajuisia ja ne hyväksytään käyttöön nopeasti. Yleensä kannattaa kuitenkin käyttää jotakin muuta terminmuodostustapaa, etenkin jos on odotettavissa, että sanaa joudutaan käyttämään erikoisalan piirissä sekä yleiskielen sanana että terminä. Terminmuodostuksessa voidaan käyttää myös tavallisia yleiskielen uudissanojenmuodostuskeinoja, kuten yhdyssanojen muodostaminen, sanojen johtaminen sanapäätteiden avulla, lainaaminen muista kielistä ja konversio eli sanaluokan vaihtaminen. Tarvittaessa voidaan myös muodostaa termejä käyttämällä lyhenteitä tai jopa luomalla täysin uusia sanoja (Tekniikan sanastokeskus 1988, 81–98).

Joskus on myös tarpeen muuttaa jo vakiintuneita termejä. Tämä on perusteltua silloin, jos termi on selvästi harhaanjohtava, haitallisen vanhahtava tai kieleen sopimaton, tai jos käsite tai käsitejärjestelmä on ratkaisevasti muuttunut (Tekniikan sanastokeskus 1988, 83).

Tässä työssä on jouduttu muodostamaan paljon uusia termejä, ja joillekin melko vakiintuneille, mutta muodoltaan vanhahtaville termeille on ehdotettu uudempia, vasta vakiintumassa olevia vaihtoehtoja. Tehtyjen valintojen ymmärtäminen on helpompaa, jos lukija on ensin tutustunut sanaston kohteisiin ylämaan säkkipilliin ja uilleann pipesiin. Työssä esitetyn sanaston kokoamista ja termien muodostamista tarkastellaan siksi lähemmin vasta luvussa 6.

3. Säkkipilli

Kuva 3.1. Säkkipilli

Säkkipilli on puhallinsoitin, jossa alun perin nahkaiseen säkkiin on liitetty yksi tai useampia lehdykällä varustettuja pillejä. Soittaja puhaltaa säkkiin ilmaa ilmaputken kautta ja puristaa kainalossa pidettävää säkkiä käsivarrellaan. Tällöin säkin sisältämä ilma virtaa pilleihin ja saa niiden sisältämät lehdykät värähtelemään ja siten tuottamaan ääntä. Kaikki säkkipillit eivät ole kokoonpanoltaan samanlaisia, vaan erilaisia säkkipillityyppejä on maailmassa kymmeniä. Joissakin niistä ilma pumpataan säkkiin palkeiden avulla, kuten esimerkiksi irlantilaisessa *uilleann pipes* -säkkipillissä.

Säkkipillin säkkiin liitetään ilmaputken lisäksi soivia pillejä, useimmiten melodiapilli ja borduunapillejä. Yksinkertaisimmillaan säkkipillissä saattaa olla pelkästään yksi soiva pilli, mutta monimutkaisimmillaan melodiapillillä saattaa säestää jopa kuusi borduunapillillä (Collinson 1975, 229). Pillien suulle asetetaan ruokokieli eli lehdykkä. Lehdykkä alkaa ilmapuhtausvaikutuksesta värähdellä ja saa myös pillin sisällä olevaan äänikanavaan muodostuvan ilmapatsaan värähtelemään, ja siten pilli tuottaa ääntä. Lehdyköitä on kahdenlaisia,

yksikielisiä putkilehdyköitä eli yksöislehdyköitä sekä kaksoislehdyköitä. Molempia käytetään eri tarkoituksiin säkkipillin pilleissä.

Melodiapillillä soitetaan kappaleen varsinainen melodia peittämällä sormin pillissä olevia reikiä ja siten säätelemällä ilmapatsaan korkeutta. Yleensä säkkipillissä on vain yksi melodiapilli, mutta esimerkiksi italialaisessa *zampognassa* on kaksi melodiapilliä ja tunisialaisessa *mezouedissä* (joissakin lähteissä nimellä *zakra*) on puolestaan kaksoismelodiapilli – kaksi vierekkäin yhteen liitettyä melodiapilliä, joita kuitenkin soitetaan yhdellä kädellä (Seeler 1999).

Borduunapillien määrä vaihtelee suuresti. Borduunapilli soittaa yksittäistä, jatkuvaa säveltä eli urkupistettä, joka säestää melodiapillillä soitettua melodiaa. Borduunapillit viritetään tiettyyn intervallisuhteeseen melodiapillin perussävelen kanssa, usein oktaaviin tai kvinttiin (Collinson 1975, 229).

Joissakin säkkipillityypeissä, joissa borduunapillejä on useita, niiden muodostamaa sointua saatetaan muokata vaihtamalla valittuja pillejä. Myös borduunapillien säveltasoja voidaan vaihdella, mutta tämä ei yleensä ole mahdollista soiton aikana. Irlantilainen uilleann pipes on yksi harvoista säkkipilleistä, jossa säestysääniä voidaan vaihdella soiton aikana. Tätä tarkoitusta varten soittimessa on kolme harmoniapilliä, ikään kuin borduunapillin ja melodiapillin välimuotoa, joiden säveltasoa soittaja voi säädellä läppiä nostamalla.

Pillit liitetään säkkiin liitoskappaleiden avulla. Jokaisella pillillä voi olla oma liitoskappaleensa, tai ne voidaan sovittaa yhteiseen liitoskappaleeseen.

Eri säkkipillityyppejä on maailmassa useita kymmeniä. Ne voidaan erottaa toisistaan esimerkiksi vertailemalla pillien ja liitoskappaleiden määrää, käytettyjä lehdykkätyyppejä (yksöis- tai kaksoislehdykkä), pillien äänikanavan muotoa (sylinterimäinen tai kartiomainen), säkintäytötappaa (puhallettava tai palkein täytettävä) tai melodiapillin asteikkoa.

Säkkipillit voidaan jaotella karkeasti itäisen ja läntisen tyyppin säkkipilleihin pääasiassa niiden melodiapillin äänikanavan muodon ja siinä käytetyn lehdykkätyypin perusteella. Itäisen tyyppin säkkipillien melodiapilleissä on lieriömäinen äänikanava ja niissä käytetään

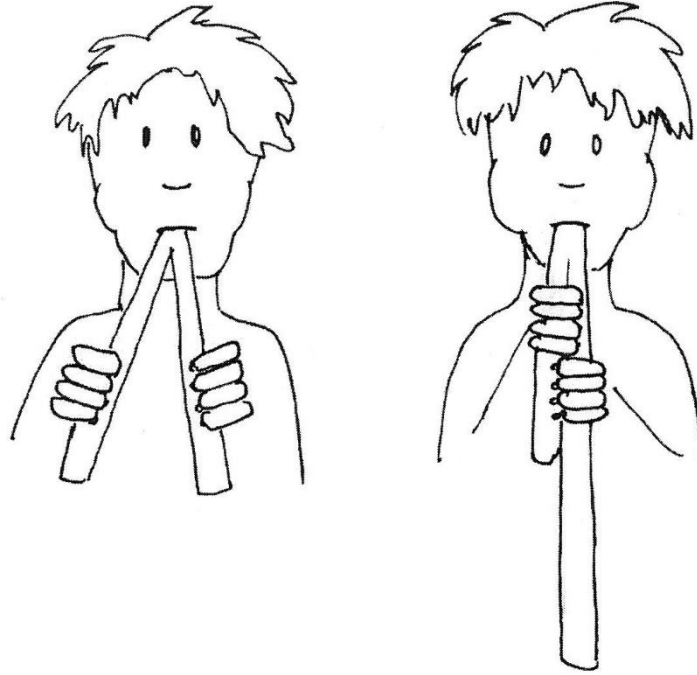
yksöislehdykkää (esimerkiksi bulgarialainen *gaida*), kun taas läntisen tyyppisissä melodiapilleissa on useimmiten kartiomainen äänikanava ja kaksoislehdykkä. Poikkeuksiakin säännöstä toki on (Baines 1960, 19). Ylämaan säkkipilli ja uilleann pipes ovat molemmat läntisen tyyppin säkkipillejä.

Erikseen ovat vielä primitiiviset säkkipillit, joiden melodiapilli on muodoltaan samanlainen kuin jo muinaisista ajoista asti käytössä olleet ruokopillit. Melodiapilli on usein tehty ruo'osta ja siinä on yksöislehdykkä. Melodiapillin alapäässä on usein tuohesta kääritty tai eläimen sarvesta tehty kaikusuppilo. Primitiivisissä säkkipilleissa on myös muita säkkipillityyppejä useammin kaksoismelodiapilli, joka vastaa muodoltaan jo yli 3000 vuotta sitten käytössä ollutta kaksoisruokopillia (Baines 1960, 27).

3.1. Kehityshistoriaa

Säkkipillin varhaishistoriasta ja kehityksestä tiedetään vain vähän. Säkkipillin idea on mahdollisesti lähtöisin sumerilaisilta, vaikkakin vastaava idea on saatettu keksiä itsenäisesti myös muualla (Cocks et al. 1984, 99). Collinsonin (1975) mukaan säkkipilli ei ollut niinkään uusi soitin, vaan jo olemassa olevan kaksoisruokopillin (double pipe) seuraava kehitysaste. Kaksoisruokopilli koostui nimensä mukaisesti kahdesta ruokopillistä, joita soitettiin yhtä aikaa siten, että toinen pilli soitti melodiaa ja toinen säestystä. Tällaiset pillit ovat tiettävästi olleet käytössä jo yli 3000 vuotta sitten (Collinson 1975, 1).

Aluksi kaksoisruokopillia soitettiin siten, että soittaja piti kahta pilliä v:n muotoisessa asennossa huulillaan ja soitti kumpaakin pilliä eri kädellä. Vanhimmat varsinaiset löydöt tällaisista pilleistä on tehty Irakin Urista (muinainen Sumeri), mistä löytyneiden kahden hopeasta valmistetun pillin arvellaan olevan peräisin 2800-luvulta eKr. Alueelta löydettyissä kuvissa puolestaan näkyy soitettavan sekä kaksoisruokopillia, että yksittäistä ruokopillia, joka Collinsonin mukaan edelsi kehityksessä kaksoisruokopillia (Collinson 1975, 16). Collinson myös päätelee, että Urista löytyneet hopeiset pillit on hyvin todennäköisesti muotoiltu aiempien ruo'osta tehtyjen pillien mukaan, jolloin kaksoisruokopillit olisivat vieläkin vanhempi keksintö (Collinson 1975, 10).

Kuva 3.2. Kaksi tapaa soittaa ruokopilliä

Toinen, erityisesti muinaiselle Egyptille tyypillinen tapa soittaa kaksoisruokopilliä oli sitoa pillit yhteen vierekkäin ja soittaa molempia pillejä samalla kädellä. Viitteitä tällaisista pilleistä löytyi myös Urista. Tämä soittotyyli kehittyi edelleen siten, että osa toisen pillin rei'istä peitettiin vahalla, jolloin toisesta pillistä kuului jatkuvasti sama ääni – näin kehittyi borduunapilli. Ennen pitkää toiseen pilleistä kaiverrettiin enää yksi reikä, ja pilliä pidennettiin, jolloin saatiin aikaiseksi matalampi säestysääni (Collinson 1975, 59).

Kaksoisruokopillejä soitettiin tekniikalla, jota kutsutaan kiertoilmahengitykseksi (nasal inhalation, circular breathing; Collinson 1975, 8). Soittaja vetää syvään henkeä ja hengittää soiton aikana sisään nenän kautta kokonuuotin välein. Samalla hän puhalttaa ilmaa ulos tasaisena virtana käyttäen pullistuneita poskia ilma-astona ja käyttäen poskilihaksia ilman puhaltamiseen sisäänhengityksen aikana. Kiertoilmahengityksen avulla on mahdollista soittaa yhtäjaksoisesti jopa yli tunnin ajan. Säkkipillin säkki toimii periaatteessa vastaavalla tavalla: ilmaa puhalletaan säkkiin, joka toimii poskien tavoin ilma-astona. Säkkiä puristamalla saadaan aikaan tasainen ilmavirta, joka saa pillit soimaan. Jotkut soittajat käyttävät kiertoilmahengitystä soittaessaan harjoitusmelodiapilliä. Myös lasinpuhaltajat käyttävät työssään samaa tekniikkaa (Vallely 1999, 69).

On epäselvää missä ja milloin keksittiin liittää pilleihin säkki helpottamaan jatkuvan äänen aikaan saamista. Varhaisimmat, vaikkakin varsin hämävät kuvalliset viittaukset säkkipilliin ovat peräisin jo ajalta 1300 eKr. Varmempi lähde ovat Egyptin Aleksandriasta löydetyt terrakottaveistokset, jotka ovat peräisin 100-luvulta eKr. Veistoksissa istuva mies näyttäisi mitä ilmeisimmin säestävän huilunsoittoaan kainalossa pidettävään säkkiin kiinnitetyn borduunapillin avulla (kuva 3.3; Collinson 1975: 43).

Kuva 3.3. Terrakottaveistos 100-luvulta eKr.

Varhaisin kirjallinen viittaus säkkipilliin on tietävästi peräisin antiikin Kreikasta noin vuodelta 425 eKr. Ateenalainen runoilija Aristofanes kuvailee ilkkuen, miten teebalaiset puhaltaavat pilliin, joka on kiinnitetty koiran nahasta tehtyyn säkkiin, johon puolestaan on kiinnitetty luinen melodiapilli (Cheape 1999, 30).

Collinson arvelee, että Roomaan säkkipilli levisi suoraan Egyptistä (Collinson 1975, 46). Hän ei ilmeisesti kuitenkaan ole tietoinen Cheapen mainitsemasta kreikkalaisesta lähteestä, jonka perusteella soitin olisi saattanut tulla Roomaan lähempääkin, tai se saatettiin tuntea Roomassakin jo noihin aikoihin. Rooma joka tapauksessa valloitti Egyptin 100-luvulla jKr, ja tuolta ajalta on peräisin Suetoniuksen kirjoittama keisari Neron elämäkerta, jossa hän mainitsee Neron soittaneen (tai ainakin uhonneen soittaa) säkkipilliä (*tibia utricularius*) (Collinson 1975, 44). Myös historioitsija Dion Khryostomos viittaa säkkipilliin sarkasti-

nessa kirjoituksessaan keisari Neron väitetystä taiteellisesta laaja-alaisuudesta. Neron väitettiin olevan ylivertaisen etevä laulussa, runonlausunnassa, painissa ja kuvanveistossa. Lisäksi hän soitti pillejä "sekä huulillaan, että asettamalla nahkan kainaloonsa, jolloin hän välttyi Athenen paheksunnalta" (Khryostomos: Orationes 7.xxi.9; Collinson 1975, 44). Athenen paheksunnalla Khryostomos viittaa todennäköisesti kreikkalaiseen jumaltaruun, jossa jumalatar Pallas Athene joutui muiden jumalten pilkkaamaksi, koska näytti niin omi-tuiselta soittaessaan pilliä posket pullistuneina (Collinson 1975, 28). Säkin ansiosta soittaja ei joudu vääntelemään kasvojaan ja välttää siten Athenen kohtalon.

Säkkipilli oli keisari Neron aikana 100-luvulla jKr ilmeisesti vielä uusi tulokas Roomassa, sillä esimerkiksi Dion Khryostomos ei tiedä soittimen nimeä vaan tyytyy vain kuvailemaan sitä, ja Suetoniuskin on lainannut nimityksensä soittimelle viinileiliä tarkoittavasta sanasta *utricularius* (Collinson 1975, 43–45).

Voisi olettaa, että säkkipilli levisi Rooman valloitusten mukana myös ympäri Eurooppaa (Collinson 1975, 47). On kuitenkin mahdotonta tietää, levisikö soitin tosiaan roomalaisten mukana, vai keksittiinkö se erikseen muissa maailmankolkissa. Esimerkiksi Britanniasta, jota Rooma hallitsi runsaat 350 vuotta vuoteen 410 asti, ei ole löytynyt minkäänlaisia todisteita säkkipilleistä ennen kuin 700 vuotta Rooman vallan ajan jälkeen (Collinson 1975, 82).

Rooman valtakunnan tuhouduttua säkkipilli tuntuu painuneen unohduksiin. Seuraavan ker-ran 100-luvun jälkeen se mainitaan vasta pyhän Hieronymuksen kirjeessä, joka väitteen mukaan on kirjoitettu 300-luvulla. Kirje on kuitenkin todettu väärennökseksi ja se on tutki-musten mukaan kirjoitettu vasta 800-luvulla (Sachs 1940, 281; Collinson 1975, 77). Kir-jeessä kuvaillaan: "Chorus quoque simplex pellis cum duabus cicutis aereis: et per primam inspiratur per secundam vocem emittit." (*Chorus*, yksinkertainen nahka, jossa on kaksi me-talliputkea: ensimmäiseen puhalletaan ja toisesta tulee ääni.) (Baines 1960, 67) Vaikka kirje siis on osoitettu väärennökseksi, voidaan siitä silti päätellä, että säkkipilli tunnettiin ainakin 800-luvulla.

Tutkijat, muiden muassa Sachs, Baines ja Collinson arvelevat, että Rooman aikojen jälkeen säkkipilli todellakin joutui unohduksiin, ja se keksittiin uudelleen keskiajan alussa. Selitys vaikuttaa oudolta. Toisaalta kyseinen ajanjakso on historiassa muutenkin hämärän peitossa

kirjallisten lähteiden puutteen vuoksi. On siis mahdollista, että soitin ei suinkaan kadonnut, vaan siitä vain ei yksinkertaisesti ole jäljellä sen paremmin kirjallisia kuin kuvallisiakaan todisteita tuolta ajalta.

Keskiajasta sen sijaan muodostui säkkipillin kulta-aika, jolloin sitä soitettiin niin hoveissa kuin kansan parissakin. Soittimesta syntyi lukemattomia eri versioita ympäri maailmaa, ja säkkipillin kehitys keskiajalta eteenpäin on siten varsin hajautunutta. Joillakin alueilla säkkipilli säilyi varsin primitiivisessä muodossa, kun taas jotkut säkkipillityypit kehittyivät hyvinkin monimutkaisiksi.

4. Brittein saarten säkkipillit

Säkipilliä on soitettu Brittein saarilla ainakin 1100-luvulta lähtien, mahdollisesti jo aiemminkin. Varhaisin selkeä kirjallinen lähde on walesilaisen munkin latinankielisissä kirjoituksissa 1100-luvulta, joissa hän mainitsee säkkipilliä (latinaksi *chorus*, säkkipilli jossa oli ainoastaan puhalluspilli ja melodiapilli) soitettavan Skotlannissa ja Walesissa (Collinson 1975, 80–81). 1300-luvulta eteenpäin mainintoja säkkipilleistä ja soittajista löytyy kirjallisena enemmänkin paitsi julkisissa asiakirjoissa, myös kaunokirjallisuudessa, kuten Geoffrey Chaucerin (1340?–1400) *Canterburyn tarinoissa*. Kuvallisia esityksiä löytyy 1200-luvulta lähtien.

Keskiajalla ammattimaiset säkkipillinsoittajat saattoivat olla kiertäviä musikantteja tai hovimuusikkoja kuninkaan palveluksessa. Säkipillin soitto oli suosittua etenkin maaseudulla, ja säkkipillinsoittajia saattoi nähdä häissä ja viljapellolla kylvön ja elonkorjuun aikaan. 1400-luvun loppupuolelta lähtien kaupunkeihin saatettiin palkata ”virallisia” säkkipillinsoittajia tai muusikoita (*burgh piper, town minstrel*). Englannissa tällaiseen asemaan palkattiin yleensä neljästä kuuteen soittajaa käsittävä yhtye, mutta Skotlannissa kyseessä oli useimmiten säkkipilli ja rumpu -duo. Kaupunginmuusikoiden päätehtävä oli soittaa kaupungin kaduilla aamulla kansan herättämiseksi ja uudestaan illalla merkinannoksi. Tehtäviin kuului myös soittaminen kaupungin muureilla sekä kulkueiden, festivaalien ja muiden tapahtumien säestäminen. (Collinson 1975, 97–99; Cheape 1999, 55)

Kaupunginmuusikoita ylläpidettiin julkisilla varoilla, tai kaupungin varakkaimmat asukkaat saattoivat velvoittaa maksamaan heille palkkaa. Rahallisen korvauksen lisäksi muusikot saattoivat saada esimerkiksi vaatteita, asunnon tai maata. Muusikon asema kulki usein suvussa (Collinson 1975, 98). Kaupungin soittajasuvulle lahjoittamia taloja on edelleen pystyssä, muun muassa Jedburghissa, jossa sijaitseva Piper’s House kuului Hastien suvulle. Suvun edustajat toimivat kaupunginmuusikkoina 1400-luvulta aina 1800-luvulle asti (Cheape 1999, 56).

Ainakin 1700-luvun puolella kaupunginmuusikot soittivat usein palkein täytettävää, ylämaan säkkipilliä pienempää alamaan säkkipilliä (Lowland bagpipe). Soittimessa oli hiljai-

sempi ääni, joten se sopi paremmin soitettavaksi myös sisätiloissa. Lisäksi soitin oli palkeilla täytettävä, minkä ansiosta soittaja jaksoi soittaa pidempään, ja palkeista saatava kuiva ilma piti lehdykät pidempään soittokuntoisina. (Cheape 1999, 59)

Kaupunginmuusikoita oli useimmissa kaupungeissa Skotlannissa 1600-luvulla, mutta 1700-luvun puolella perinne alkoi hiipua. Tosin esimerkiksi ylämaan kaupungissa Perthissä oli kaupungin säkkipillinsoittaja vielä vuoteen 1830 saakka (Collinson 1975, 99).

Kirkko oli suhtautunut säkkipilleihin pitkään suopeasti, ja niitä tiedetään soitetun jopa jumalanpalveluksissa (Collinson 1975, 102). Virsien säestyssoittimeksi säkkipillistä silti tuskin oli hankalan äänialansa vuoksi. 1500-luvun jälkipuoliskolla Skotlannissa käynnistyi uskonpuhdistus, jonka myötä säkkipillin soittaminen kiellettiin sapattina, kirkonmenojen aikaan sekä joulun aikaan. Myös tanssiminen säkkipillin säestyksellä kiellettiin (Collinson 1975, 104). Kirkko ahdisteli säkkipillinsoittajia yleisesti, eivätkä edes kaupunginmuusikot saaneet olla rauhassa (Cheape 199, 56).

Kirkon vaikutus saattoi haitata säkkipillinsoittoa Skotlannin kaupungeissa, mutta maalla ja muualla Britanniassa soitin oli ilmeisestikin suuressa suosiossa: säkkipilliin viitataan 1500-luvulta lähtien yhä useammin erilaisissa kirjallisissa lähteissä kansanballadeista Shakespearaan (Collinson 1975, 106).

Englannissa säkkipillinsoittajia oli yhtäjaksoisesti hovin palveluksessa tietävästi 1600-luvun loppupuolelle saakka. Kaarle II:n hovissa vuosina 1663–1664 palvelut William Tollett oli tietävästi Englannin hovin viimeinen säkkipillinsoittaja (Collinson 1975, 113), kunnes kuningatar Victoria elvytti perinteen ihastuttuaan säkkipillinsoittoon Skotlannin vierailullaan vuonna 1842. Ensimmäisenä tehtävään valittiin kuuluisan MacKayn säkkipillinsoittajasuvun edustaja Angus MacKay. Nykyään kuningattaren säkkipillinsoittaja on armeijan korkein säkkipillinsoittajan arvo. Tehtävään kuuluu säkkipillin soitto virallisissa tilaisuuksissa sekä joka aamu kuningattaren ikkunan alla (The Royal Household 2016).

Ilmeisesti 1700-luvun loppuun mennessä säkkipilli oli kuitenkin kadonnut käytöstä Englannissa lähes kokonaan Northumberlandin kreivikuntaa lukuun ottamatta (Collinson 1975, 114). Skotlannissa säkkipilli oli kuitenkin entistä keskeisemmässä asemassa.

4.1. Säkkipilli Skotlannissa

Ennen säkkipilliä Skotlannissa kansallisoittimen asemassa oli harppu (gaelinkieliseltä nimekseen *clàrsach*). Useimpien klaanien palveluksessa oli ammattimainen harpisti, joka viihdytti isäntiään etenkin klaanin juhlissa häistä hautajaisiin. Harpistin tehtävä oli myös kiihottaa sotajoukot taisteluun. 1400-luvun lopulla poliittiset syyt kuitenkin lisäsivät klaanien välisiä taisteluja, sotajoukkojen koot kasvoivat, ja syntyi tarve kovaäänisemmälle soittimelle (Cheape 199, 63). Pikku hiljaa säkkipilli siis syrjäytti vaimeäänisen harpun ylämaan klaanien virallisena soittimena, ja ammattiharpistit vaihtuivat säkkipillinsoittajiin.

Klaanin päällikön säkkipillinsoittajan virka periytyi yleensä suvussa. Säkkipillinsoittajasuku sai tavallisesti käyttöönsä torpan tai maatilan klaanin mailla vastineeksi palveluistaan, ja suvun edustajat kantoivat klaanin vaakunoita vaatteissaan ja pilleihin kiinnitetyissä liipussa. Rauhan aikana klaanin säkkipillinsoittajan tehtäviin kuului herättää isäntäväki aamulla soitollaan ja ilmoittaa vieraiden tulosta, soittaa häissä, hautajaisissa ja muissa klaanin tärkeissä tapahtumissa, sekä säestää tanssia (Cannon 1988, 52; Cheape 1999, 67). Sodan aikana säkkipillillä kiihوتettiin miehet taisteluun, soitettiin merkinantoja taistelutantereella, ja sen säestyksellä sekä juhlistettiin voittoja että surtiin tappioita.

On väitetty, että yksiborduunaista säkkipilliä olisi soitettu jo kuuluisassa Bannockburnin taistelussa vuonna 1314, mutta todisteita tästä ei ole säilynyt (Collinson 1975, 132). Varhaisimmat kirjalliset viitteet ylämaalaisien säkkipillinsoittoon taistelutantereella ovat peräisin vasta 1500-luvun puolivälistä: eräs ranskalainen upseeri kuvailee, miten Pinkien taistelussa vuonna 1547 "Les Ecossages sauvages se provoquoyent aux armes par les sons de leurs cornemeuses" ("skotlantilaiset barbaarit kiihottavat itseään sotaan säkkipilleillään"; Collinson 1975, 140). 1500-luvulta lähtien mainintoja säkkipillien soitosta sotatantereilla löytyy lisääntyvässä määrin.

Säkkipillinsoittajien joukosta nousi ennen pitkää mestareita, joita muut soittajat kunnioittivat taidoiltaan ylivertaisina. Nämä mestarit olivat usein myös arvostettuja opettajia, ja muutamat heistä perustivat kotiinsa suorastaan "opistoja" (gaeliksi *oil-thaigh*), joihin oppilaat matkustivat pitkienkin matkojen päästä oppimaan säkkipillinsoittoa (Cheape 1999, 67).

Legendaariseen maineeseen opettajina, mestarillisina säkkipillinsoittajina ja säkkipillimusiikin kehittäjinä on kohonnut MacCrimmonin suku, jonka edustajat toimivat Skyen saaren MacLeodin klaanin säkkipillinsoittajina tietyvästi ainakin 1500-luvulta 1600-luvun loppupuolelle saakka (Collinson 1975, 142; Cheape 1999, 68). MacCrimmonien opisto Skyen saarella oli aikansa arvostetuin paikka oppia säkkipillinsoittoa, ja säkkipillinsoittajanalkuja lähetettiin sinne oppiin usein klaaninpäällikkönsä kustannuksella (Cannon 1988, 54). Säkkipilliopistoja pitivät tietyvästi myös ainakin Rankinin ja MacArthurin soittajasuvut. MacCrimmoneita pidetään edelleen historian parhaimpina säkkipillinsoittajina, ja heidän ansiokseen lasketaan myös *piobaireachd*, ylämaan säkkipillille ainutlaatuinen sävellysmuoto (katso kohta 4.3).

Ammattisoittajien asema vaikeutui huomattavasti 1700-luvun puolivälissä, kun vuoden 1745 Jakobiittikapinan johdosta parlamentti poisti ylämaan klaaninpäällikköiden lailliset

Kuva 4.1. Säkkipillinsoittaja MacCrimmonin suvusta 1840-luvulla

määräysoikeudet ja kielsi kaikkia ylämaalaisia – sotilaita lukuun ottamatta – kantamasta aseita ja käyttämästä ylämaan kansallisasua ja tartaanikangasta. Laki ei suoranaisesti kieltänyt säkkipillinsoittoa niin kuin usein on tulkittu, joskin erään ennakkotapauksen perusteella myös säkkipilli luokiteltiin aseeksi: Vuonna 1746 jakobiitti James Reid joutui sotavankina oikeuden eteen. Hän vetosi tuomariin, ettei ollut kantanut aseita, koska oli säkkipillinsoittaja. Oikeus kuitenkin totesi, ettei yksikään ylämaan rykmentti marssi ilman säkkipillinsoittajaa. Näin ollen säkkipillin katsottiin olevan sotaväline ja Reid joutui teloitettavaksi (Collinson 1975, 170).

Itse lain vaikutusta säkkipillinsoittoon on kenties liioiteltu, mutta välillisesti sillä oli haitallinen vaikutus. Monet klaaninpäälliköt me-

nettivät maansa ja köytyivät, eikä heillä siten ollut varaa palkata viihdyttäjiäkään. Säkkipillinsoittajat, jotka ennen olivat saaneet asua isäntänsä mailla palkkioksi palveluksestaan, muuttuivat vuokranmaksajiksi (Cannon 1988, 73). MacCrimmonin suvun silloinen päämies Donald Ruadh MacCrimmon loukkaantui niin verisesti isäntänsä MacLeodin ehdotuksesta periä maista vuokraa, että päätti mieluummin muuttaa Amerikkaan kuin jäädä vuokralaiseksi ja vannoi vakaasti, ettei opettaisi enää ainuttakaan poikaansa soittamaan säkkipilliä. Myös säkkipilliopiston toiminta lakkasi. On tosin vihjattu, että opistolla oli puutetta oppilaista jo ennen tätä (Collinson 1975, 178). Klaaninpäälliköiden vallanmenetyksen johdosta myös säkkipillinsoittajien sosiaalinen status epäilemättä laski. Muutkin säkkipilliopistot lopettivat yksitellen toimintansa vuoteen 1770 mennessä (Collinson 1975, 173).

1700-luvun loppupuolella alettiin pelätä koko säkkipillinsoiton ja ylämaan perinteiden puolesta. Tämän johdosta joukko Lontoossa asuvia yläluokan herrasmiehiä perusti Highland Society of London -yhdistyksen vuonna 1778. Seuran päämääränä oli suojella gaelin kieltä sekä ylämaan tapoja ja musiikkia. Seura alkoi vuodesta 1781 alkaen järjestää vuosittaisia säkkipillinsoittokilpailuja, jotka pidettiin Falkirkin karjamarkkinoiden yhteydessä. Tämä kertonee jotakin säkkipillinsoittajien sosiaalisesta asemasta. Vuonna 1783 kilpailut siirrettiin erimielisyyksien vuoksi Edinburghiin, jossa ne on pidetty siitä asti (Cannon 1988, 74).

Säkkipillimestarisukujen edustajia ei kilpailijoina nähty, mutta jotkut heistä saatettiin kutsua paikalle esiintymään (Cannon 1988, 74). Kilpailujen myötä Raasayn saarelta kotoisin olevista John MacKaysta ja hänen pojastaan Angus MacKaysta muodostui MacCrimmonien manttelinperijöitä. John MacKay oli yksi MacCrimmonin säkkipilliopiston viimeisiä oppilaita (Collinson 1975, 184). Häntä pidettiin aikansa tärkeimpänä ja parhaana säkkipillinsoittajana, ja kaikkien nykyisten soittajien taitojen sanotaan periytyvän MacCrimmoneilta hänen kauttaan (Collinson 1975, 185).

1800-luvulla säkkipilliä saattoi soittaa ammatikseen joko armeijan tai kartanonherran palveluksessa. Useimmilla soittajilla oli kuitenkin muitakin velvollisuuksia. Vielä 1900-luvun alussa jotkut kartanonherrat ylläpitivät säkkipillinsoittajia, ja he suorastaan kilpailivat keskenään, kenellä on paras soittaja. Soittajat palkattiin usein kilpailuissa menestyneiden joukosta. Harva kuitenkaan enää teki koko elämänuraansa kartanon säkkipillinsoittajana

(Cannon 1988, 80).

Säkkipillinsoittajien suurin työnantaja oli kuitenkin armeija. Ensimmäiset valtion sotajoukot, joihin kuului virallisesti säkkipillinsoittaja, olivat vuonna 1745 perustetut itsenäiset ylämaan komppaniat, joissa jokaisessa oli sata sotilasta, rumpali ja säkkipillinsoittaja (Collinson 1975, 166). Myös kansallispuvun käyttö oli armeijassa sallittua. Vuonna 1757 alettiin perustaa maata puolustamaan ylämaan rykmenttejä, joihin kuului 1460 sotilasta ja 30 säkkipillinsoittajaa ja rumpalia (Collinson 1975, 174). 1800-luvulla suurin osa säkkipillinsoittajista vietti ainakin jonkin aikaa armeijan palveluksessa. Monet ylämaan rykmentit viettivät pitkiäkin aikoja komennuksella ulkomailla, minkä johdosta ylämaan säkkipilli on levinnyt laajalle. Esimerkiksi Intiassa ylämaan säkkipilli on yleinen soitin ja sillä soitetaan paitsi marssimusiikkia, myös intialaista kansanmusiikkia (Chari, 2014).

Armeija siis ylläpiti säkkipillinsoittotaitoa ja tuki lisäksi säkkipillin valmistajia pitämällä kysynnän tasaisena. Armeijassa soitettiin pääasiassa *ceòl beag* (käyttömusiikkia kuten marsseja), mutta säkkipillirykmentin johtajalta (Pipe Major) vaadittiin myös *piobaireachd*-sävellysten (*ceòl mòr*) hallintaa, sillä hänen perinteisiin tehtäviinsä kuului esittää *piobaireachd*-kappale upseerien illallisilla.

1800-luvun lopulla *piobaireachd*in hallitsevien soittajien määrä oli vähentynyt huomattavasti, ja koko *ceòl mòr* -tradition pelättiin katoavan. Tilannetta yritettiin korjata eri tavoin. Charles S. Thomason keräsi *piobaireachd*-kappaleita ja julkaisi ne tavoitteenaan saattaa kappaleet mahdollisimman edullisesti kaikkien soittajien saataville (Cannon 1988, 90). Tunnettiin myös tarvetta julkaista tunnetuista *piobaireachd*-kappaleista ”viralliset sovitukset” sisältävät nuottieditiot, joihin kilpailijoiden suorituksia verrattaisiin. *Piobaireachd* halluttiin saattaa yleiseen tietoon (The Piobaireachd Society, 2006).

Muun muassa näiden tavoitteiden saavuttamiseksi perustettiin vuonna 1903 Piobaireachd Society -seura. Alun perin pienestä joukosta yläluokkaisia säkkipillinsoittajia muodostunut seura otti tehtäväkseen myös rahoittaa *piobaireachd*-opetusta. Seura alkoi julkaista nuottikirjoja ja järjestää omia kilpailujaan. Sääntönä oli, että osallistujien oli soitettava kappaleet niiden sovitusten mukaisesti, jotka oli painettu seuran nuottikirjoihin. Tämä johti kuitenkin ennen pitkää riitoihin, ja järjestelmää muutettiin (Cannon 1988, 91).

Nykyään seura julkaisee joka vuosi listan kappaleista, joista kilpailujen osallistujat voivat valita tietyn määrän harjoiteltavakseen. Kilpailutilanteessa tuomarit valitsevat, minkä niistä hän soittaa. Kappaleet on valittu seuran julkaisujen joukosta, mutta niihin painettuja sovituksia ei tarvitse orjallisesti noudattaa. Harva kuitenkaan uskaltautuu esittämään kilpailuissa kovin erilaisia sovituksia (Cannon 1988, 92). Seuran toiminnan ansiosta piobaireachd-taito on kuitenkin pysyt korkeatasoisena, ja aktiivisesti soitettujen kappaleiden määrä on kasvanut suureksi. Myös ”uusia” kappaleita on kaivettu vanhoista lähteistä (Cannon 1988, 93).

Ylämaan säkkipillin soittoa voi nykyisin opiskella yksityisen opettajan johdolla lähes missä päin maailmaa tahansa. Itseopiskelu on helpottunut erilaisten tallennemuotojen ja internetin ansiosta.

Järjestäytynyttä säkkipilliopetusta Skotlannissa tarjoavat armeijan säkkipillikoulu The Army School of Bagpipe Music and Highland Drumming, vuonna 1944 perustettu The College of Piping, The National Piping Centre, The Piobaireachd Society ja The Royal Scottish Pipe Band Association. Kunkin tahon edustajista koostuva elin Piping and Drumming Qualifications Board on luonut yhtenäisen tutkintojärjestelmän, joka tarjoaa säkkipillin soiton ja opetuksen ammattilaisille mahdollisuuden osoittaa pätevyytensä (The National Piping Centre, 2016). Lisäksi Royal Conservatoire of Scotlandissa ylämaan säkkipillin soittoa on mahdollista opiskella ammattitasolla yliopiston kandidaattitason (BA) verran (Royal Conservatoire of Scotland, 2016).

Säkkipilliorkesterit

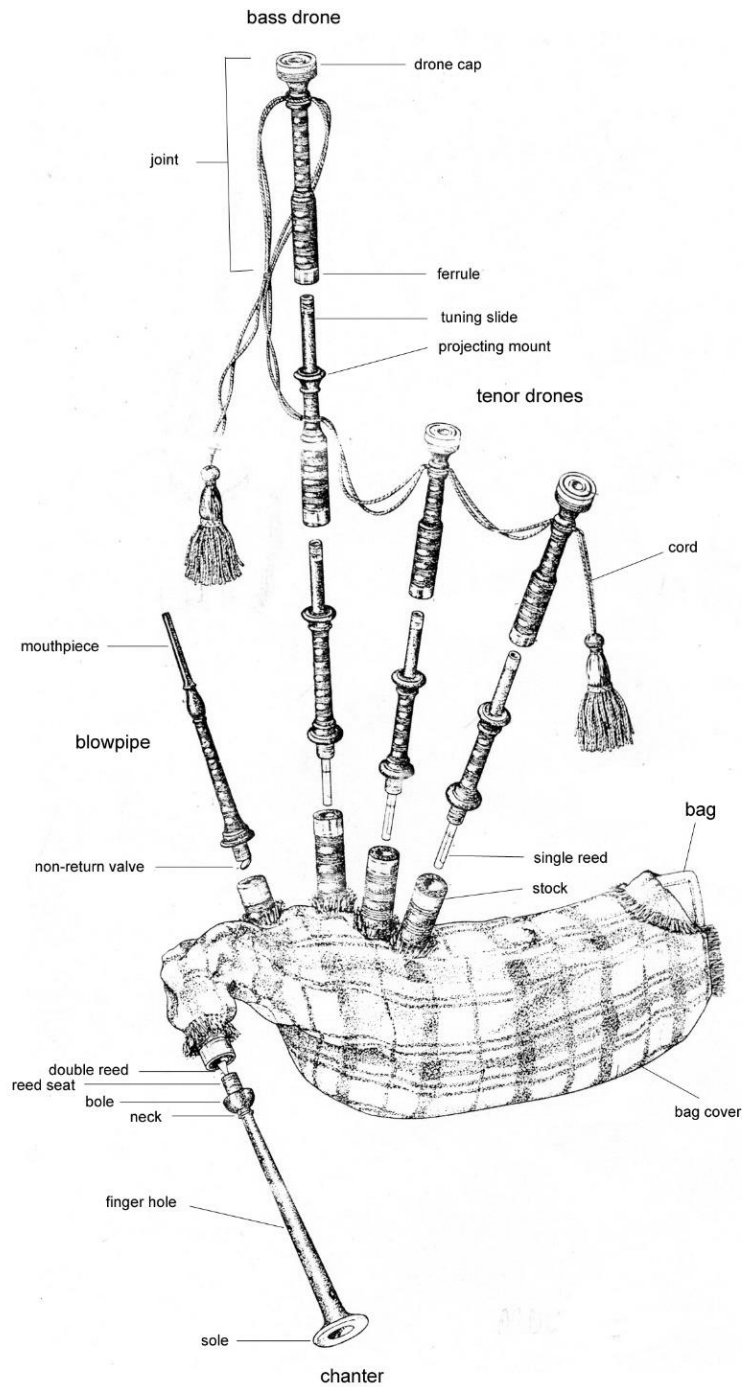
Vuonna 1854 Iso-Britannian sotaministeriö antoi käskyn, jonka mukaan jokaiseen ylämaan rykmenttiin oli liitettävä viisi säkkipillinsoittajaa ja yksi säkkipillinsoiton majuri (Pipe Major). Armeijan yhteydessä oli todennäköisesti ollut jo aiemminkin vastaavanlaisia orkesteriosastoja, joissa säkkipillit soittivat marssirumpujen säestyksellä. Niiden malli oli kenties otettu saksankielisten maiden sotaorkestereista, joihin kuului rumpusektio ja fifehuiluja (Cannon 1988, 151). Sotaministeriön käskyn johdosta säkkipilliorkestereista tuli virallisia ja valtion palkkaamia (Cannon 1988, 152).

1800-luvun lopulla alettiin perustaa myös siviilisäkkipilliorkestereita, aluksi etenkin poliisi- ja palolaitosten yhteyteen. Cannon (1988, 153) vertaa orkesterien leviämistä puhallinorkesteri-ilmiöön, joka on tuttu Suomessakin. Nykyään niin ammattilais- kuin amatööriorkestereitakin on tiheään paitsi Skotlannissa ja muualla Britanniassa, myös ympäri maailmaa. Pohjoismaista Tanskassa on lähes parikymmentä säkkipilliorkesteria, ja muissakin pohjoismaissa Islantia lukuun ottamatta kussakin vähintään yksi. Suomessa toimii Helsinki Pipes and Drums (The Pipe Band Association of Scandinavia, 2016).

Armeijan säkkipilliorkestereita kutsutaan yleensä nimellä *Pipes and Drums*, kun taas siviiliorkestereista käytetään nimitystä *Pipe Band*. Säkkipilliorkesteriin kuuluu 6-25 säkkipillinsoitajaa, 1 bassorumpu, 1-4 tenorirumpua ja 3-10 marssirumpua. Kilpailuissa saatetaan myös hyväksyä kuuden säkkipillinsoitajan ja kolmen rumpalin muodostama pienyhtye (Cannon 1988, 154). Säkkipilliorkesterikilpailuja järjestetään vuosittain useita eri puolilla maailmaa. Näistä tärkeimmät ovat säkkipilliorkestereiden maailmanmestaruuskisat (World Pipe Band Championships), jotka Royal Scottish Pipe Band Association järjestää vuosittain Glasgow'ssa. Kilpailuissa orkesterit soittavat kolmen kappaleen sarjan (MSR eli marssi, strathspey ja reel). Lisäksi orkesterit soittavat koosteen itse valitsemaan ja sovittamaan kappaleita (The Royal Scottish Pipe Band Association, 2016).

4.2. Ylämaan säkkipilli

Kuva 4.2. Ylämaan säkkipilli

Ylämaan säkkipilli koostuu säkistä, johon on liitetty puhallusputki, melodiapilli sekä kolme borduunapilliä, kukin omalla liitoskappaleellaan. Melodiapillissä on kartiomainen äänikanava ja kaksoislehdykkä, kun taas borduunapilleissä on sylinterimäinen äänikanava ja yksöislehdykkä. Ylämaan säkkipilli on siis tyypillinen läntisen säkkipillityypin edustaja.

4.2.1. Säkki

Ylämaan säkkipillin säkki on perinteisesti valmistettu lampaannahasta, mutta nykyään käytetään yleisemmin synteettisiä (esim. Gore-Texistä valmistettuja) säkkejä, jotka estävät kosteuden kerääntymisen paremmin. Säkissä saattaa olla ilmatiivis vetoketju, jonka avulla säkin voi avata puhdistamista ja kuivausta varten. Lisäksi säkin sisälle saatetaan asentaa kosteudenkerääjä. Säkin päälle asetetaan suojus, joka on ylämaan säkkipillissä yleensä tehty tietyn klaanin tartaanilla (ruutukuviolla) kuvioidusta kankaasta. Säkki täytetään puhaltamalla puhallusputkeen.

4.2.2. Melodiapilli

Ylämaan säkkipillin melodiapilli on perinteisesti valmistettu puusta, nykyisin yhä yleisemmin muovista (MacKenzie, 2000). Se levenee alaspäin ja päättyy erilliseen rengasmaiseen kiekkoon, jota kutsutaan *anturaksi*. Antura vaikuttaa jonkin verran alimpien sävelten sointiväriin ja sävelkorkeuteen. Nykyisin käytetään kuitenkin myös melodiapillejä, joissa anturan tilalla on ainoastaan pienempi, koristeellinen kiinteä ulkonema (Cannon 1988, 12). Melodiapillin äänikanava on kartiomainen, alaspäin levenevä. Äänen muodostamiseen käytetään kaksoislehdykää, joka sekin valmistetaan nykyään yleensä muovista (MacKenzie, 2000).

Melodiapillissä on kahdeksan sormiaukkoa, joihin kuuluu myös pillin takana sijaitseva peukaloaukko. Pillin perussäveleksi (key note) merkitään yksiviivainen a (a^1), vaikka todellisuudessa sävel on korkeampi. Roderick Cannon kirjoittaa, että erään mittauksen mukaan ylämaan säkkipillin yksiviivaisen a :n värähtelytaajuus oli 459 hertsiä, kun kansainvälisten standardien mukaisen yksiviivaisen a :n taajuus on 440 ja sitä seuraavan sävelen b :n puolestaan 467 (Cannon 1988, 30). Hän mainitsee myös, että viritys on vuosien saatossa jatkuvasti noussut. Virituksen nousu on jatkunut edelleen: Kevin Auld kertoo kotisivuillaan (Kevin J. Auld 2005–2006), että melodiapillin perussävelen taajuus on nykyään 470–480 hertsiä, minkä ihmiskorva siis hahmottaa b -sävelenä.

Melodiapillin ääniala on g^1 – a^2 , mutta perussävelestä alkava asteikko ei ole täysin länsimaisen duuriasteikon kaltainen. Asteikon seitsemäs sävel g^2 on hieman matala (Podnos 1974,

37). Perinteisten konserttisoittimien vireydestä poikkeava vireyden ei kuitenkaan yleensä aiheuta ongelmia, sillä ylämaan säkkipillillä soitetaan useimmiten yksin tai muiden ylämaan säkkipillien kanssa.

Ylämaan säkkipillin melodiapillillä soitetaan osittain suljetulla sormituksella: seuraavan sävelen soittamiseksi avataan seuraava sormiaukko, mutta samanaikaisesti joitakin muita aukkoja suljetaan (Cannon 1988, 33). Koska melodiapilli saa jatkuvasti ilmaa säkistä, sen tuottama ääni on niin ikään jatkuva, mistä johtuen kahden saman sävelen soittaminen peräkkäin on mahdotonta. Tämä ongelma kierretään korusävelten (cut) avulla siten, että peräkkäisten sävelten välissä soitetaan erittäin nopeasti jokin muu sävel. Korusävel soitetaan niin nopeasti, ettei korva ehdi erottaa sen sävelkorkeutta tai kestoja, jolloin syntyy vaikutelma siitä, että pitkä sävel katkeaa.

4.2.3 Borduunapillit

Aluksi Skotlannin ylämailla soitettiin säkkipillillä, jossa oli melodiapillin lisäksi vain yksi borduunapilli. 1500-luvulla säkkipilleihin alettiin yleisesti lisätä toinen borduunapilli. Kuvia kaksiborduunaisista soittimista löytyy tuolta ajalta lähtien runsaasti (Collinson 1975, 111).

Varmuudella ei tiedetä, milloin bassoborduunapilli lisättiin ylämaan säkkipillin kokoonpanoon. Ilmeisesti kaksi- ja kolmeborduunaisia ylämaan säkkipillejä käytettiin pitkään samanaikaisesti. Joseph MacDonald kuvaili vuonna 1760, miten erityisesti Ylämaan pohjoisosissa kahden tenoriborduunapillin lisäksi soittimeen lisättiin suuri borduunapilli, joka viritettiin oktaavia tenoriborduunapillejä alemmas. MacDonaldin mukaan ylämaan läntisten osien soittajat eivät aluksi halunneet käyttää bassoborduunapillia, koska he väittivät sen peittävän melodiapillin äänen alle (Collinson 1975, 188). Vuodesta 1821 Highland Societyn soittokilpailuissa sai kuitenkin soittaa ainoastaan kolmeborduunaisista ylämaan säkkipillillä (Collinson 1975, 189).

Nykyisessä kokoonpanossaan ylämaan säkkipillissä on kolme borduunapillia: yksi bassoborduunapilli ja kaksi tenoriborduunapillia. Kaikkien kolmen äänikanava on lieriömäi-

nen, ja niissä käytetään yksöislehdykkää. Bassoborduunapilli on 80 cm pitkä, ja se viritetään kaksi oktaavia melodiapillin perussävelen alapuolelle, säveleen A (suuri a). Tenoriborduunapillit puolestaan ovat 40 cm pitkiä ja ne viritetään oktaavi melodiapillin perussävelen alapuolelle, säveleen a (pieni a). Borduunapillien viritystä voidaan hienosäätää pidentämällä tai lyhentämällä pillin ja siten ilmapatsaan pituutta viritysnivekten avulla.

4.2.4. Harjoitusmelodiapilli

Ylämaan säkkipilliin liittyy olennaisesti myös harjoitusmelodiapilli (practice chanter), joka on nimensä mukaisesti tarkoitettu melodiapillin sormitusten ja uusien kappaleiden harjoitteluun. Soitin koostuu melodiapillistä, jonka kaksoislehdykkä on peitetty suukappaleella. Näin harjoitusmelodiapillillä voi soittaa ilman, että lehdykkä täytyy laittaa kokonaan suuhun. Toisin kuin säkkipillin melodiapillissä, harjoitusmelodiapillissä on lieriömäinen äänikanava, ja tästä johtuen soittimen ääniala on oktaavin matalampi kuin varsinaisella melodiapillillä, vaikka soittimet ovat muuten samankokoiset. Harjoitusmelodiapilli voidaan myös liittää säkkiin, jossa ei ole kuitenkaan borduunapillejä. Tällaista yhdistelmää kutsutaan yleisesti nimellä *goose* ("hanhi") (Seeler 1999).

4.3. Ylämaan säkkipillin musiikki

Ylämaan säkkipillin musiikki jaotellaan kahteen kategoriaan: *ceòl mòr* ("suuri musiikki") ja *ceòl beag* ("pieni musiikki"). Jakoa voidaan jossakin määrin verrata länsimaisen musiikin karkeaan jakoon taidemusiikkiin ja kevyeen musiikkiin. *Ceòl mòr* käsittää ylämaan säkkipillille ominaisen sävellystyypin, jota kutsutaan myös gaelinkielisellä nimellä *pìobaireachd* ("säkkipillin soitto"). Paikoin, mm. monissa englanninkielisissä tietosanakirjoissa, nimi voidaan kirjoittaa myös lähempänä äänneasua olevassa muodossa *pibroch*. *Ceòl beag* puolestaan sisältää kaiken muun säkkipillillä soitettavan musiikin, kuten tanssimusiikin, marssit, kansanlaulut ja pienet taidekappaleet.

4.3.1. Ceòl mór

Ceòl mór koostuu vain yhdenlaisista sävelmistä: pìobaireachd-kappaleista. Termejä ceòl mór, pìobaireachd ja pibroch käytetään eri teoksissa vaihtelevasti merkitsemään eri käsitteitä. Cannon (1988, 46) on kuitenkin tehnyt kirjassaan selkeän ratkaisun: Hän käyttää termejä ceòl mòr ja pìobaireachd ilmaisemaan sävellystyylejä ja soittotraditiota, kun taas yksinkertaisemmalla termillä pibroch (monikossa pibrochs) hän viittaa kyseiseen muotoon sävellettyihin kappaleihin. Suomeksi lienee kuitenkin paras pitäytyä alkuperäisissä gaelinkielisissä termeissä eikä ryhtyä muodostamaan niistä suomenkielisiä versioita anglisoidun pibrochin tapaan. Niinpä suomeksi suosittelen käyttämään termiä *ceòl mòr* viitattaessa musiikinlajeihin (lähinnä suhteessa ceòl beagiin), termiä *pìobaireachd* viitattaessa sävellystyylisiin ja termiä *pìobaireachd-kappale* viitattaessa kyseiseen muotoon sävellettyihin teoksiin.

Pìobaireachd-kappaleet on yleensä sävelletty jotakin tiettyä käyttötarkoitusta, tilannetta tai henkilöä varten, tai tapahtuman tai henkilön muistoksi. Perinteisen käsityksen mukaan MacCrimmonin suvun edustajat ovat pìobaireachd-sävellystyylin kehittäjiä Donald Mór MacCrimmonista alkaen. Muut mestarisoittajat oppivat pìobaireachdin perusteet MacCrimmoneilta, vaikka muokkasivatkin tyyliä oman mielensä mukaan. Niin ikään yleisen käsityksen mukaan kappaleet sävellettiin pitkälti siihen muotoon, jossa ne tunnetaan nykyäänkin ja niiden nimien mukaisia tilanteita varten. Nämä ovat kuitenkin yleisiä käsityksiä, eivät todistettua faktaa (Cannon 1988, 95).

Pìobaireachd-kappaleen perustana on yksinkertainen melodia, teema, jota seuraa joukko tarkemmin määriteltyjä päämuunnelmia. Sekä teema että kukin päämuunnelma voidaan toistaa kerran tai useammin vain hieman muunneltuna, ennen kuin siirrytään seuraavaan päämuunnelmaan. Näitä ”välimuunnelmia” kutsutaan nimellä *doubling* (esim. Cannon 1988, 57).

Teemasta käytetään gaelinkielistä termiä *ùrlar* tai englanninkielistä termiä *ground*. Teema saattaa olla jo olemassa oleva yksinkertainen kappale tai varta vasten teosta varten tiettyjen sääntöjen mukaan sävelletty melodia, ja se soitetaan kappaleen aluksi rauhallisessa mutta melko vapaassa tempossa. Tämän jälkeen seuraa vaihteleva määrä tarkemmin määriteltyjä

muunnelmia, joilla on kullakin oma nimityksensä. Lopuksi teema kerrataan. Pìobaireachd-kappaleen perusrakenne on yleensä seuraavanlainen (esim. Cannon 1988, 55–60):

ùrlar (teema),

dithis ("kaksikko") tai toiselta nimeltään *siubhal sleamhuin* ("pehmeä osa"),

taorluath (nimen merkitystä ei tunneta, arveltu tarkoittavan "väliosaa"),

crunluath (käännetään yleensä muotoon "kruunausosa"),

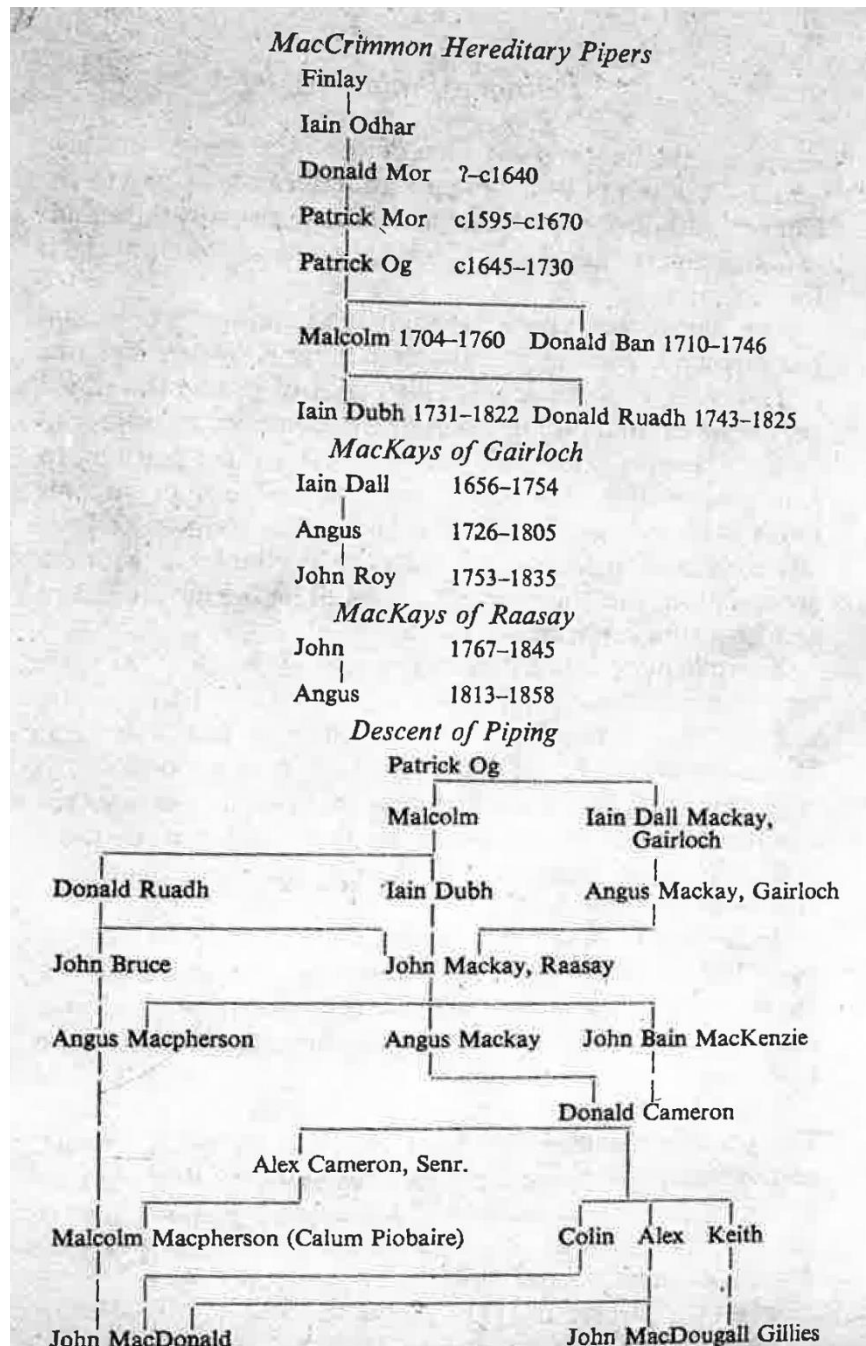
ùrlar (teema uudelleen).

Pìobaireachdin kehittymiselle oli vähintään kaksi edellytystä: taitava soittaja ja vastaanottavainen yleisö. Klaanin soittajan repertoaarin ylimpänä makutuomarina oli epäilemättä klaanin päällikkö, joka tuskin salli viihdyttäjensä soittaa musiikkia, jota ei itse ymmärrä. Tästä voi päätellä, että pìobaireachdin perusrakenne oli mesenaatille jo ennestään tuttu muualta. Collinson esittää, että rakenne on todennäköisesti ollut tuttu harppumusiikista (Collinson 1975, 150). Kuten aiemmin todettiin, harppu edelsi säkkipilliä Ylämaan "viralisena" soittimena. Collinson lainaa Patrick MacDonaldin vuonna 1784 julkaistun nuottikoelman *Collection of Highland Vocal Airs* alkupuhetta, jossa MacDonald toteaa harpun suosion alkaneen väistyä säkkipillin tieltä "yli 100 vuotta sitten" eli noin 1600-luvun puolivälissä. Donald Mór MacCrimmon (? – n.1640), jota pidetään pìobaireachdin kehittäjänä, on siis hyvinkin voinut tuntea harppumusiikin hyvin, ja tietävästi hänen isäntänsä Rory Mór MacLeodin palveluksessa on ollut myös harpisti (Collinson 1975, 151).

Collinson esittää teorialleen muitakin perusteluja. Skotlannin muinaista harppumusiikkia on säilynyt nykypäiviin asti vain vähän, mutta muutamissa säilyneissä kappaleissa on samantyyppinen teema ja variaatiot -muoto kuin pìobaireachdissa, ja variaatioiden nimetkin ovat samankaltaisia: *ùrlar* (teema), *crunlù*, *fosgailt*, *doubling* (Collinson 1975, 152). Lisäksi varhaisimpienkin tunnettujen pìobaireachd-kappaleiden rakenne on jo pitkälle kehittynyt, mikä sekin vahvistaa teoriaa, että pìobaireachd-rakenne perustuu aiempaan jo olemassa olleeseen muotorakenteeseen (Collinson 1975, 153).

Cannon pitää Collinsonin teoriaa todennäköisesti paikkansa pitävänä. Hän lisää, että harppumusiikki on hyvinkin saattanut olla etenkin pìobaireachdin Taorluath-muunnelman pohjana, kun taas Crunluath-muunnelma vaikuttaa Cannonin mielestä nimenomaan säkkipillillä luodulta (Cannon 1988, 102).

Yleisen käsityksen mukaan ceòl mór periytyy nykysoittajille suoraan harvalta joukolta säkkipillinsoiton mestareita, joiden oppilaat ovat vuorollaan välittäneet taidon eteenpäin. Merkittävimmät säkkipillinsoittajat vielä nykyäänkin osaavat luetella ”sukulinjansa” vähintään Cameronin tai MacPhersonin säkkipillisukuun asti, ellei molempiin (Cannon 1988, 81; kuva 4.3).

Kuva 4.3. Tunnetuimmat säkkipillinsoittajasuvut ja säkkipillinsoittotaidon periytyminen

Canntaireachd

Jo ennen kuin pìobaireachd-kappaleita alettiin kirjoittaa nuoteille, niitä opetettiin suullisesti laulamalla tavuja, jotka kukin vastasivat tiettyjä säveliä ja korukuvioita. Tätä järjestelmää kutsutaan gaelinkielisellä nimellä *canntaireachd* (”laulaminen”). Järjestelmän uskotaan olleen alun perin MacCrimmonien yksityinen opetuskeino, jonka muut säkkipilliopistot omaksuivat (Collinson 1975, 158).

Canntaireachd-järjestelmästä tunnetaan kolme eri versiota: MacCrimmonin, MacArthurin ja Nether Lornin versiot. MacCrimmonin canntaireachd-järjestelmä on niin monitulkintainen, että sitä on mahdoton ymmärtää, ellei tunne kappaletta ennestään, eikä järjestelmää olekaan lähteiden perusteella pystytty tyhjentävästi selvittämään. Tästä johtuen nykyisin esimerkiksi Piobaireachd Society käyttää selkeämmin tulkittavaa Nether Lornin järjestelmää (Collinson 1975, 159–162).

Canntaireachd-tavut ilmaisevat kolmea asiaa: teeman perussävelien sävelkorkeutta, teemasäveliä edeltäviä korukuvioita ja teemasäveliä seuraavia korukuvioita. Teemasäveliä kuvaavat vokaalit ja korukuvioita konsonantit. Korukuvion paikka ilmaistaan asettamalla konsonantti vokaalin eteen tai sen perään. Canntaireachdia käytetään opetusmetodinä vielä nykyäänkin, ja monen mielestä se on yhä parempi opetusmetodi kuin nuoteista opettelu (Cannon 1988, 70).

Kuva 4.4. Donald Griamach's March merkittynä sekä nuotein että canntaireachdin avulla

Pìobaireachd nuoteilla

1800-luvun alkupuolella pìobaireachd-kappaleita alettiin järjestelmällisesti kerätä ja nuotintaa pitkälti Highland Society of Londonin aloitteesta. Highland Society kannusti soittajia

kirjoittamaan ylös tuntemiaan kappaleita tarjoamalla rahapalkintoja niille, jotka toimittaisivat seuralle nuotteja. Samalla myös nuotinlukutaitoisten säkkipillinsoittajien määrä lisääntyi, ja säkkipillin soitto alkoi muuttua suullisesta perimätiedosta kirjalliseksi (Cannon 1988, 48).

Pìobaireachd-kappaleiden nuotinnus ei ole yksinkertaista: kappaleet soitetaan hyvin hitaasti tempon vapaata vaihtelua ilmaisukeinona käyttäen. Tätä on vaikeaa ellei mahdotonta ilmaista nuottikuvassa. Myös korukuviot on mahdollista ilmaista varsin rajoittuneesti perinteisin nuottiarvoin. Kappaleita on siten lähes mahdoton oppia pelkästään nuotin perusteella; tarvitaan opettaja, joka tuntee kappaleen ennestään ja osaa kertoa oppilaalleen yksityiskohdat (Cannon 1988, 70). Lisäksi useimmista pìobaireachd-kappaleista on liikkeellä useita erilaisia sovituksia. Säkkipilliä soitetaankin harvoin nuoteista. Nuotit ovat oppimateriaalia, josta kappale opetellaan opettajan avustuksella, ja sen jälkeen kappale soitetaan ulkoa.

Pìobaireachd-kappaleita on julkaistu myös canntaireachd-muodossa. Esimerkiksi ainoa suoraan MacCrimmoneilta peräisin oleva nuottilähde on Neil MacLeodin vuonna 1828 julkaisema kokoelma canntaireachd-tekniikalla kirjoitettuja kappaleita, jotka hän oli kirjoittanut ylös suoraan Iain Dubh MacCrimmonin sanelusta. Suurimman kokoelman – yli 200 pìobaireachd-kappaletta – keräsi 1800-luvun alkupuolella Angus MacKay. Niistä suuren osan hän sai isältään John MacKayilta. Suurin osa nykyisin tunnetuista vanhoista pìobaireachd-kappaleista (yhteensä noin 300 eri kappaletta) on peräisin Donald MacDonaldin tai juuri MacKayn 1800-luvun alkupuolella kirjoittamista kokoelmista (Cannon 1988, 77).

Useimmilla soittajilla on painettujen nuottien lisäksi oma kokoelma käsinkirjoitettuja nuotteja, jotka on kopioitu eri lähteistä – painetuista nuottivihoista tai tuttujen omista kokoelmista – tai jopa omia sävellyksiä tai sovituksia. Käytäntö on vanha: 1800-luvulla harvalla oli varaakaan ostaa painettuja nuotteja (Cannon 1988, 49).

4.3.2. Ceòl beag

Ceòl beag voidaan jakaa kolmeen alalajiin: marssimusiikki, tanssimusiikki sekä muut kappaleet (airit, perääntymiskäskyt, kansanlaulut, pienet taidekappaleet jne.).

Pääosa armeijassa soitettavasta musiikista on ceòl beagia. Armeijan marssiessa soitetaan useimmiten 2/4-, 4/4- tai 6/8-tahtilajissa kulkevia marsseja ja quickstepejä. Yleinen ceòl beagin laji armeijassa on myös perääntymiskäsky (retreat), joka sodan aikana soitettiin sotilaille merkiksi poistua illan suussa sotakentältä lepäämään. Perääntymiskäskyt ovat tempoita rauhallisia ja kulkevat 3/4-tahtilajissa (joskus myös 6/4- tai 9/8-tahtilajissa) (Cannon 1988, 129–132).

Säkkipillin vanhimpia käyttötarkoituksia on tanssin säestäminen. Nykyisin ylämaan säkkipillillä harvemmin käytetään tähän tarkoitukseen lukuun ottamatta perinteistä ylämaan tanssia (Highland dancing, ”Highland fling”) (Cannon 1988, 116). Tanssikappaleita soitetaan kuitenkin edelleen esimerkiksi kilpailuissa. Säkkipillille ominaisia tanssilajeja ovat reipas tempoiset reel (tahtilaji alla breve 2/2), jig (6/8) ja hornpipe (9/8), jotka esiintyvät myös irlantilaisessa ja englantilaisessa kansanmusiikissa. Täysin skotlantilainen tanssilaji on strathspey, joka ei alun perin ollut oma tanssinsa, vaan pisteellisiä rytmejä korostava tapa soittaa reelejä viululla. Soittotyylilainattiin säkkipillille 1800-luvulla, ja se kehittyi ennen pitkää omaksi tanssilajikseen (Cannon 1988, 111).

1800-luvulta lähtien piobaireachd-kilpailujen lisäksi etenkin ylämaan kisojen yhteydessä on järjestetty ceòl beag -kilpailuja. Nykyään kilpailuissa esitetään useimmiten kolmen kappaleen sarja (set). Kappaleet ovat tyydilajeiltaan marssi, strathspey ja reel. Kilpailun osanottajat ilmoittavat tuomareille tietyn määrän hallitsemiaan kappaleita kustakin kategoriasta, ja tuomarit valitsevat niistä soitettavan yhdistelmän juuri ennen esitystä. Kappaleet soiteetaan suoraan peräkkäin ilman minkäänlaisia välikkeitä (Cannon 1988, 135).

Säkkipilliorkesterit soittavat ainoastaan ceòl beagia. Kappaleet ovat samoja kuin solo-ceòl beag -kappaleet, jotka yksinkertaisesti soitetaan yhtä aikaa ja rumpujen säestyksellä. Säkkipillit soittavat yleensä yksinään, vaikka moniäänisyyttäkin on jonkin verran kokeiltu

tietyissä kappaleissa. Hitaita kappaleita, kuten perääntymiskäskyjä ja hitaita aireja saataan joskus soittaa tersseissä (Cannon 1988, 161).

4.4. Säkkipilli Irlannissa

Brittein saarten varhaisimmat merkinnät säkkipillistä ovat peräisin Irlannista, joka ei itse asiassa koskaan ollut Rooman vallan alaisuudessa. Kuvallisia esityksiä säkkipilleistä on löydetty jopa 1 500 vuotta vanhoista kivisistä kelttiristeistä (Breatnach 1980). Varhaisimmat kirjalliset merkinnät säkkipillistä ovat Brehonin laeissa 400-luvulta jKr (Collinson 1975, 68). Mainintoja säkkipillistä löytyy jatkossa sieltä täältä halki maan historian; esimerkiksi vuonna 1366 kirjoitetussa Kilkennyn asetuksessa kiellettiin rangaistuksen uhalla säkkipillinsoittajien käyttö vakoojina (Collinson 1975, 73).

4.4.1. Sotapilli píob mhór

Irlannissa säkkipilli vakiintui sotasoittimeksi viimeistään 1500-luvulla (Collinson 1975, 114). Irlantilainen sotasäkkipilli tunnettiin gaelinkielisellä nimellä *píob mhór*, suuri pilli. Soittimesta käytetään myös nimitystä *Great Irish warpipe*. Yksi varhaisimpia kuvia soittimesta on John Derricken teoksessa *The Image of Ireland* (1581). Soittimessa oli kaksi eri-

Kuva 4.5. Píob mhór teoksessa Image of Ireland (1581)

pituisia borduunapilliä, tenori- ja bassoborduunapilli, jotka oli kiinnitetty samaan liitoskappaleeseen, sekä pitkä melodiapilli, joka Derricken teoksessa olevan kuvan perusteella ylettyy soittajaa säären puoleen väliin. Ääni on varmasti ollut soittimen koon veroinen; Collinsonin mukaan (1975, 115) píob mhórin ääni kantoi mailien päähän.

Píob mhórista on mainintoja Irlannin lähes jokaisen suuren taistelun yhteydessä. Boynen taistelussa vuonna 1690 meteli on varmasti ollut korvia huumaava, kun Irlanti ja Skotlanti kohtasivat sotapilleineen taistelukentällä (Collinson 1975, 116). Píob mhória saattoi kuulla sotatannerten lisäksi myös häissä, hau-

tajaisissa ja muissa tärkeissä tilaisuuksissa; italialainen muusikko Vincenzo Galilei ylisti vuonna 1581 julkaistussa teoksessaan *Dialogue* soittimen voimaa villitä sotajoukko ja toisaalta saada surijat kyyneliin murheellisella äänellään (Collinson 1975, 115).

Tiettävästi ranskan armeijan irlantilaisrykmenteissä soitettiin píob mhóira vielä 1700-luvun lopulla (Murray 2004, 18). Sodan päätyttyä vuonna 1815 soitin kuitenkin katosi käytöstä lähes kokonaan. 1800-luvun lopulla kansallisaatteen vallatessa alaa soittimesta innostuttiin uudelleen. Tällöin ongelmaksi kuitenkin koettiin, että soittimella ei voinut soittaa perinteisiä kansanlauluja melodiapillin rajoittuneen äänialan vuoksi (Murray 2004, 19). Tästä johtuen säkkipillinrakentaja Henry Starck kehitti 1900-luvun alussa píob mhórista uuden version, jolle hän antoi nimeksi *Brian Ború bagpipes* Irlannin muinaisen kuninkaan mukaan. Starck lisäsi melodiapilliin läppiä, joiden ansiosta soittimen ääniala laajeni ja muuttui krokaattiseksi (Campbell, päiväämätön), ja samalla sen ääni vaimeni ja laski oktaavilla. Hän lisäsi soittimeen myös baritoniborduunapillin píob mhórin tenori- ja bassoborduunapillien rinnalle (Murray 2004, 19). Soitin ei kuitenkaan saavuttanut laajaa suosiota, ja Starckin lopetettua säkkipillinrakentamisen 1960-luvulla soittimien valmistus loppui. Monet Brian Ború -säkkipillejä soittaneet säkkipilliyhtyeet vaihtoivat soittimensa ylämaan säkkipilleihin paremman saatavuuden vuoksi, mutta Brian Ború -säkkipillejäkin soitetaan edelleen kymmenessä säkkipilliorkesterissa (Cavanaleck Brien Boru Pipeband 2016). Nykyään siis ylämaan säkkipilli on Irlannissakin yleisin puhallettava säkkipillityyppi, ja Brian Ború -säkkipilli ja kaksiborduunainen píob mhór lähinnä kurioositeetteja.

Kuva 4.6. The Royal Irish Fusiliers vuonna 1935. Orkesteri soittaa kolmeborduunaisia Brian Ború -säkkipillejä.

4.5. Uilleann pipes

1700-luvun paikkeilla Irlantiin ilmestyi uudenlainen, palkeilla täytettävä ja píob mhóira pehmeä-äänisempi säkkipilli, joka sopi paremmin sisätiloissa soittamiseen ja esimerkiksi tanssien säestämiseen (Breathnach 1977, 78). Malli palkein täytettävään säkkipilliin saatiin mahdollisesti Ranskasta, jossa hovin suosiossa oli 1600–1700-lukujen vaihteessa palkein täytettävä säkkipilli *musette* (Ling 1989, 180). John Geoghegan viittasi uuteen irlantilaiseen soittimeen vuonna 1746 julkaisemassaan oppi- ja nuottikirjassa nimellä ”pastoral or new bagpipe” (Candless 2005, 3). Alun perin soittimessa, josta yleisesti käytetään nimitystä *pastoral bagpipe* tai *pastoral pipes* (pastoraalisäkkipilli), oli palkeilla täytettävä säkki, melodiapilli sekä yksi borduunapilli (Candless 2005, 4).

Pastoraalisäkkipilliin alettiin pikku hiljaa tehdä muutoksia ja lisäyksiä. Melodiapillia lyhennettiin ja borduunapillien määrää lisättiin. 1700-luvun lopulla soittimeen lisättiin melodiapillimäinen säestyspilli, jota kutsutaan *harmoniapilliksi*. Ensimmäisenä soittimeen lisättiin tenoriharmoniapilli, ja 1800-luvun alussa se sai seurakseen baritoni- ja bassoharmoniapillit (Breathnach 1980). Näin pastoraalisäkkipillistä kehittyi irlantilaisen palkeilla täytettävän säkkipillin nykymuoto *uilleann pipes*.

Uilleann pipesin nimitys oli pitkään suuri kiistanaihe. O’Farrellin uilleann pipesia varten noin vuonna 1800 kirjoittamassa oppikirjassa käytetään soittimesta nimitystä *union pipe*, jonka on arveltu kuvaavan melodiapillin ja vastikään soittimeen lisättyjen harmoniapillien liittoa. Toisen teorian mukaan nimi liittyisi vuonna 1800 Irlannin Englantiin liittämiseksi säädettyyn unioniasetukseen (Act of Union), mutta tämä teoria tuskin pitää paikkaansa, sillä nimi *union pipes* esiintyy jo vuonna 1796 kirjoitetussa runossa (Breathnach 1977, 76–77).

Nykyisin yleisessä käytössä oleva nimitys *uilleann pipes* on ilmeisesti historioitsija ja musiikologi W.H. Grattan Floodin lanseeraama. Teoksessaan *Story of the Bagpipe* (1911) Grattan Flood selittää, että sana *uilleann* on johdettu iirin kielen kyynärpäätä tarkoittavasta sanasta, sillä soittimen palkeet kiinnitetään kyynärpäähän. Hän mainitsee myös, että William Shakespeare olisi näytelmässään Venetsian kauppias (kirjoitettu vuosina 1594–1598) tarkoittanut *uilleann pipesia*, kun neljännen näytöksen ensimmäisessä kohtauksessa

Shylock puhuu ”woollen pipesista” (Grattan Flood 1911). Väite, samoin kuin suuri osa Grattan Floodin teoksen muistakin tiedoista, perustuu ilmeisesti kirjoittajan omille arve- luille, ja joidenkin teoksen tietojen todenperäisyyteen suhtaudutaan alan tutkijoiden jou- kossa varauksella.

Nykyisen käsityksen mukaan union pipes olisi siis soittimen oikeampi nimitys, mutta kuten Breandán Breathnach asian ilmaisee, termi uilleann pipes on niin laajasti käytössä, että ”olisi pedanttista vastustaa sen käyttöä” (Breathnach 1977, 77).

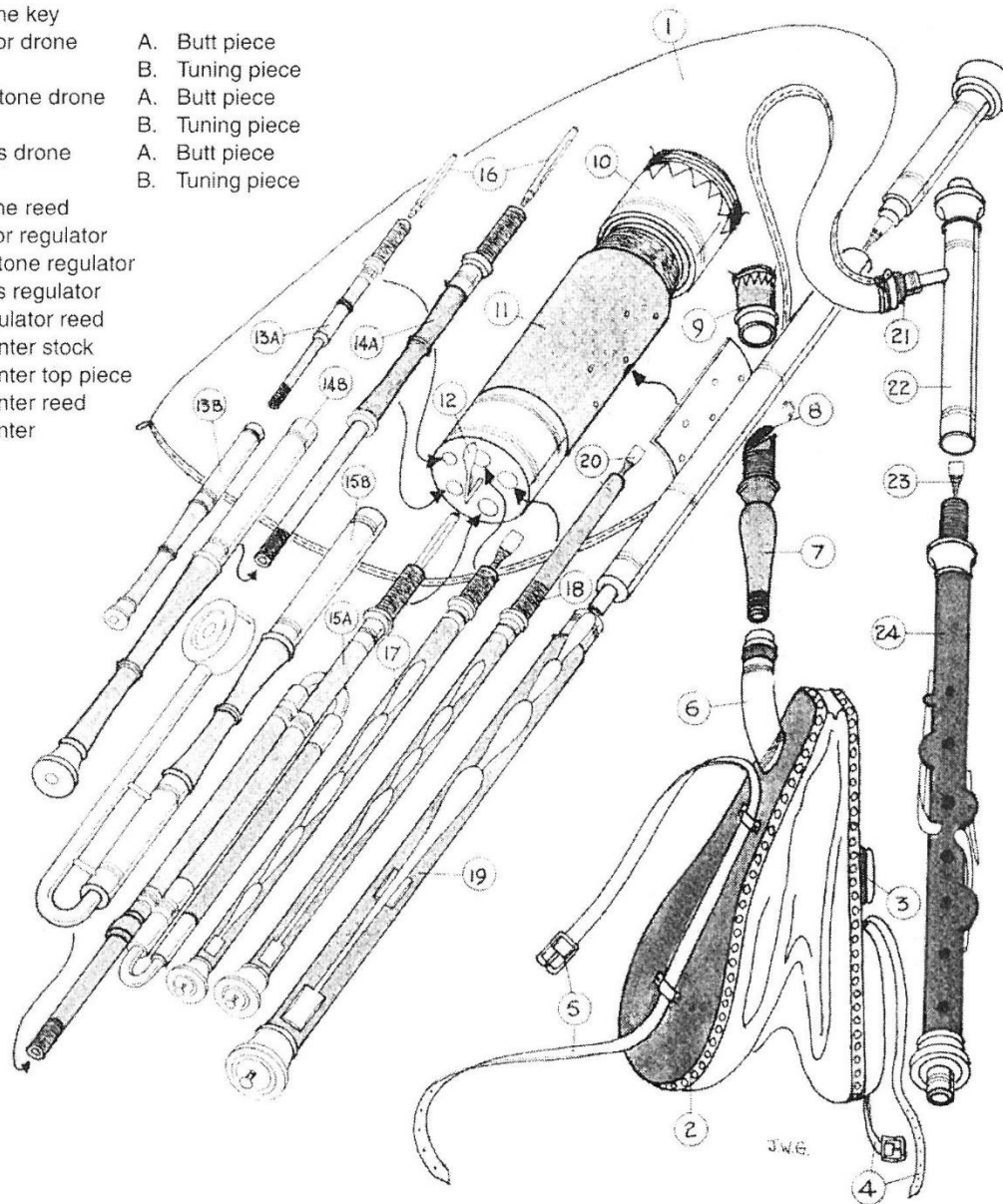
Uilleann pipesin kukoistuskauti kesti 1800-luvun loppupuolelle, jolloin se alkoi menettää asemaansa tanssin säestäjänä harmonikalle (Breathnach 1980). Vuosisadan vaihteen kan- sallisaate pelasti kuitenkin myös tämän säkkipillityypin joutumasta unohduksiin. Eri kau- punkeihin perustettiin tällöin säkkipillinsoitajien yhdistyksiä (pipers' clubs), ja niin ikään vastaperustettu *Conradh na Gaeilge* (iirin kielen liitto) alkoi järjestää kilpailuja uilleann pipesin soittajille (esim. *Feis Cheoil*- ja *An tOireachtas* -festivaalit) (Breathnach 1980; Vallely 1999). Kilpailujen yhteydessä vanhat uilleann pipesin mestarit siirsivät osaami- sensa uudelle sukupolvelle (Breathnach 1980).

Uilleann pipesin säilymiseen on vaikuttanut merkittävästi joukon aktiivisia uilleann pipesin soittajia vuonna 1968 perustama yhdistys Na Píobairí Uilleann (”uilleann pipesin soitta- jat”). Yhdistyksen varsinaisiksi jäseniksi kelpuutettiin ja kelpuutetaan edelleen ainoastaan uilleann pipesin soittajia. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää ja rohkaista uilleann pipe- sin soittoa, kerätä soittimelle tarkoitettua musiikkia ja muuta soittimeen ja soittajiin liitty- vää materiaalia, julkaista uilleann pipesiin liittyvää kirjallisuutta sekä rohkaista ja opettaa lehdyköiden ja uilleann pipesien valmistusta (Vallely 1999, 299). Na Píobairí Uilleannin ansiosta esimerkiksi uilleann pipesin rakentajien määrä on kymmenkertaistunut muuta- massa kymmenessä vuodessa, ja yhdistyksellä on nykyään jäsenenään lähemmäs tuhat uil- leann pipesin soittajaa. Yhdistys järjestää konsertteja, kesäkouluja ja muuta opetusta niin Irlannissa kuin ulkomaillakin, sekä kansainvälisiä Tionól-festivaaleja, uilleann pipesin soit- tajien kokoontumisia eri puolilla maailmaa (Vallely 1999, 300). Yhdistys myös julkaisee *An Píobaire* -lehteä, alan johtavaa julkaisua.

4.5.1. Kokoonpano

1. Bag (usually covered in cloth or velvet with trimmings)
2. Bellows
3. Bellows valve
4. Arm belt
5. Waist belt
6. Bellows outlet tube
7. Blowpipe
8. Blowpipe valve
9. Blowpipe stock
10. Main stock cup
11. Main stock
12. Drone key
13. Tenor drone
  - A. Butt piece
  - B. Tuning piece
14. Baritone drone
  - A. Butt piece
  - B. Tuning piece
15. Bass drone
  - A. Butt piece
  - B. Tuning piece
16. Drone reed
17. Tenor regulator
18. Baritone regulator
19. Bass regulator
20. Regulator reed
21. Chanter stock
22. Chanter top piece
23. Chanter reed
24. Chanter

Kuva 4.7. Uilleann pipesin osat täydellisessä kokoonpanossa.

Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipes koostuu säkistä, johon on liitetty palkeet, ilma-putki, melodiapilli, kolme borduunapilliiä, sekä kolme harmoniapilliiä. Borduunapillit ja harmoniapillit kiinnitetään yhteiseen keskusliitoskappaleeseen. Borduunapilleissä on sylinterimäinen äänikanava ja yksöislehdykät, kun taas melodiapillissä ja harmoniapilleissä on kartiomainen äänikanava ja kaksoislehdykät.

Uilleann pipesia soitetään aina istualtaan. Soittaja (jos hän on oikeakätinen) asettaa säkin vasempaan kainaloon ja palkeet oikeaan. Melodiapilli seisoo soittajan oikeanpuoleisella polvella, ja borduunapillit ja harmoniapillit lepäävät poikittain soittajan sylissä.

Kuva 4.8. Uilleann pipesia soitetään aina istualtaan. Felix Doran ja hänen poikansa soittavat uilleann pipesia Slaneyssa vuonna 1967.

Uilleann pipesin soiton voi aloittaa harjoituskokoonpanolla, josta puuttuu soittimen täyteen kokoonpanoon kuuluvat kolme borduunapilliiä ja kolme harmoniapilliiä. Harjoituskokoonpanolla soitetään tavallisesti vuoden verran, jonka jälkeen siirrytään soittamaan puolikokoonpanoa. Ammattimuusikot saattavat soittaa uilleann pipesia harjoituskokoonpanolla halutessaan soittaa muiden muusikoiden kanssa pelkällä melodiapillillä. Kun harjoituskokoonpanoon lisätään borduunapillit, siitä tulee puolikokoonpano. Ennen täyteen kokoonpanoon siirtymistä voi vielä harjoitella kolme-neljäosakokoonpanolla, josta puuttuu enää

täydessä kokoonpanossa oleva bassoharmoniapilli (D'Arcy, päivämätön). Jotkut säkkipillinrakentajat rakentavat myös uilleann pipeseja, joissa on ylimääräisiä borduunapillejä tai harmoniapillejä.

4.5.2. Säkki ja palkeet

Toisin kuin ylämaan säkkipillin säkki, uilleann pipesin säkki on nykyäänkin yleisesti valmistettu nahasta, vaikka synteettisiä materiaalejakin käytetään. Niiden käyttöön ei uilleann pipesin kohdalla ole yhtä suurta tarvetta, sillä säkki ei joudu kärsimään yhtä paljon kosteudesta palkeilla pumpattavan kuivan ilman ansiosta. Myös palkeet valmistetaan nahasta. Ne kiinnitetään käsivarsiremmillä säkkiä säätelevän käden vastakkaiseen käsivarteen sekä vyöremmillä vyötärölle, jotta ne eivät lipsu soiton aikana. Säkkiin ne kiinnittyvät ilmaputken kautta. Palkeiden ansiosta soittaja ei väsy yhtä nopeasti kuin puhallettavia säkkipillejä soittaessaan, ja palkeista saatava kuiva ilma pitää lehdykät paremmassa kunnossa.

4.5.3. Melodiapilli

Uilleann pipesin melodiapillin ääniala on säkkipillien joukossa poikkeuksellisen laaja, kaksi oktaavia: $d^1 - d^3$. Ylempi oktaavi saadaan aikaan puristamalla säkkiä tiukemmin, jolloin pilleihin kohdistuu korkeampi ilmanpaine. Samaa ilmiötä kutsutaan muissa puhallinsoittimissa ylipuhaltamiseksi, ja se saadaan aikaan puhaltamalla voimakkaammin ja muuttamalla huulien asentoa. Koska uilleann pipesin melodiapillin lehdykkää ei laiteta suuhun, sen on reagoitava ainoastaan ilmanpaineen muutokseen. Lehdykän on siksi oltava erittäin herkkä, mistä johtuen sen valmistaminen on vaativaa (Vallely 1999, 412).

Melodiapillissä on kahdeksan sormiaukkoa, mutta siihen saatetaan lisätä yksi tai useampia läppiä, joilla on mahdollista soittaa D-duurasteikosta puuttuvia säveliä. Yleisimmät lisättävät läpät ovat c ja f. Enimmillään melodiapilliin voidaan lisätä yhdeksän läppää, jolloin sen asteikosta tulee täysin kromaattinen toisin sanoen se sisältää kaikki puolisävelaskeleet.

Uilleann pipesin melodiapilli on päästään avoin, mutta voidaan sulkea asettamalla se syliin sidottua nahkaliinaa vasten tai sulkemalla se venttiilillä. Kun ylämaan säkkipillin aina

avoimesta melodiapillistä syntyy jatkuva ääni, uilleann pipesin melodiapilli voidaan puolestaan vaientaa peittämällä kaikki sormiaukot ja sulkemalla sen pää. Tällöin myöskään kahden peräkkäisen sävelen soittamiseksi ei tarvitse turvautua korusäveliin kuten ylämaan säkkipillissä, vaan niitä käytetään ainoastaan soiton elävöittämiseksi. Soittoa voidaan elävöittää myös avaamalla ja sulkemalla melodiapillin päätä ja siten sormitustekniikkaa vaihtelemalla (avoin – legato, suljettu – staccato) soiton aikana.

Melodiapillin pohjasävel viritetään yleensä standardivirityksen mukaiseen säveleen d^1 (yksiviivainen d). Yksiviivaisen a:n taajuus (440 Hz) standardoitiin kuitenkin vasta 1900-luvulla, ja sitä ennen sen taajuus vaihteli laajasti alueittain. Viritys oli pääasiassa matalampi kuin nykyään, ja vanhojen melodiapillien pohjasävel onkin usein lähempänä säveltä cis^1 tai vielä matalampi. Irlannista Yhdysvaltoihin muuttaneet Taylorin soitinrakentajaveljekset alkoivat 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa valmistaa viritysstandardin mukaisia melodiapillejä, joissa oli suuremman äänikanavan ansiosta myös voimakkaampi ääni. Taylorin veljesten mallin mukaiset melodiapillit ovat nykyään yleisimmin käytössä, mutta myös vanhemman tyyliä kapeamman äänikanavan melodiapillejä valmistetaan edelleen. Näissä melodiapilleissä on pehmeämpi ääni, ja niiden pohjasävel on yleensä jokin muu kuin d^1 – yleensä matalimmillaan pieni b (Fischer, päiväämätön).

Uilleann pipesille tarkoitetut nuotit kirjoitetaan aina D-duurissa (tai sen rinnakkaissävellajissa h-mollissa) vaikka soitin todellisuudessa soikin eri sävellajista. Uilleann pipesia, jonka melodiapillin pohjasävel on muu kuin d^1 , voidaan siten kutsua transponoivaksi säkkipilliksi.

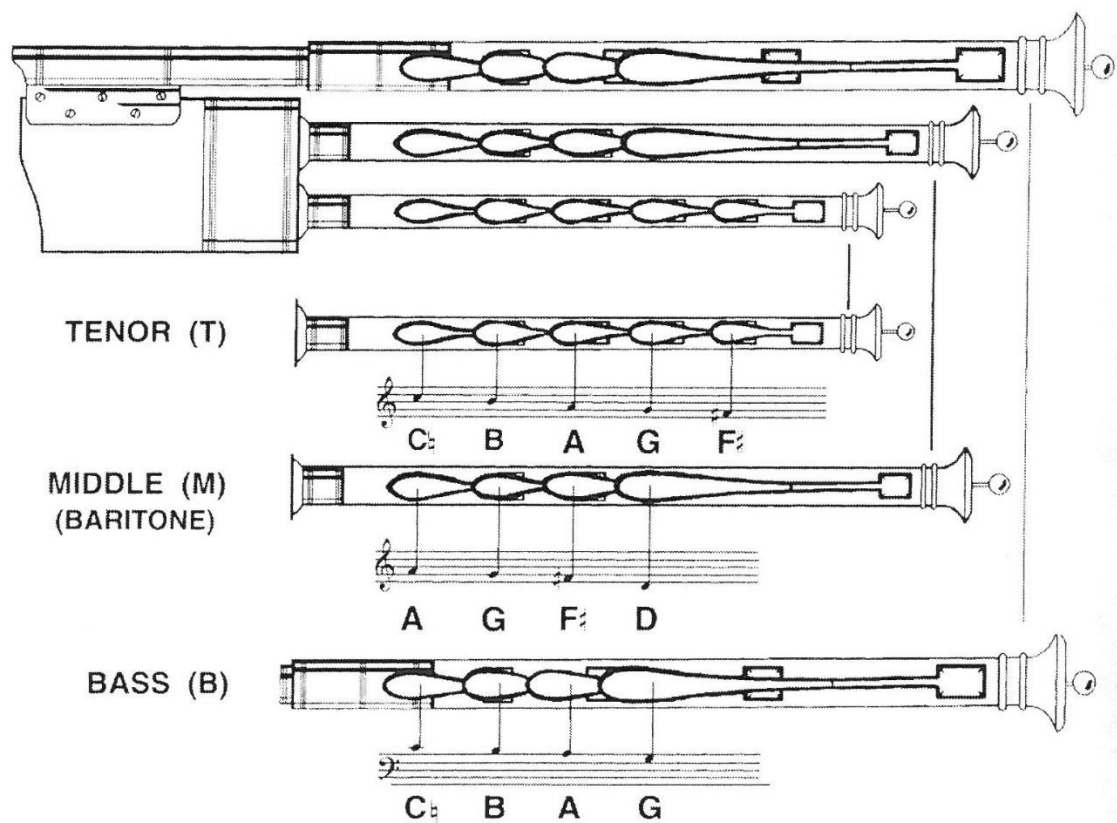
4.5.4. Borduunapillit

Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipesissa on kolme borduunapilliä: tenori-, baritoni- ja bassoborduunapilli. Tenoriborduunapilli viritetään samaan säveleen kuin melodiapillin pohjasävel, baritoniborduunapilli oktaavi melodiapillin pohjasävelen alapuolelle ja bassoborduunapilli kaksi oktaavia melodiapillin pohjasävelen alapuolelle. Borduunapillit kiinnitetään keskusliitospaleeseen, jossa sijaitsevan borduunakytkimen avulla ne voidaan haluttaessa myös sammuttaa. Jotkut uilleann pipesin rakentajat saattavat liittää soittimeen

ylimääräisiä borduunapillejä, jotka viritetään tavallisesti kvartin tai kvintin päähän melodiapillin pohjasävelestä (D'Arcy, päiväämätön). Tällainen ratkaisu on kuitenkin erikoistapaus, ja uilleann pipesin peruskokoonpanoon kuuluu ainoastaan kolme borduunapillia.

4.5.5. Harmoniapillit

Uilleann pipesin erikoisuus ovat melodiapillin kaltaiset säestyspillit, harmoniapillit. Soittimen täydessä kokoonpanossa niitä on kolme: tenori-, baritoni ja bassoharmoniapilli. Tenoriharmoniapillissä on viisi läpän peittämää sormiaukkoa, baritoni- ja bassoharmoniapillissä kummassakin neljä. Harmoniapilli ovat toisesta päästään umpinaisia, ja niistä tulee ääntä vain, kun läppiä nostetaan pois sormiaukkojen päältä, mikä tapahtuu alemman kämmenen alareunaa käyttämällä. Harmoniapillit on sijoitettu vierekkäin siten, että läppiä voi avata kaikista pilleistä samanaikaisesti ja siten muodostaa sointuja. Harmoniapillejä käytetään yleensä nimenomaan melodiapillin säestämiseen, mutta melodiapilli voidaan myös jättää pois ja soittaa melodiaa harmoniapilleillä. Myös ylimääräisiä harmoniapillejä saatetaan joskus rakentaa soittimeen, mutta kolme on niiden standardinmukainen määrä.

Kuva 4.9. Uilleann pipesin harmoniapillit ja niiden soittamat sävelet

4.6. Muut Brittein saarten säkkipillit

Edellä mainittujen säkkipillityyppien lisäksi Brittein saarilla on aikojen saatossa soitettu useita erilaisia säkkipillejä. Skotlannin rajan molemmin puolin ja Northumberlandissa soitettuja säkkipillityyppejä ovat ainakin *border bagpipe*, josta käytetään myös nimitystä *lowland pipes* tai *half-long pipes* (suomeksi saatetaan puhua alamaan säkkipillistä) sekä *smallpipes* (pikkupilli), josta on sittemmin kehittynyt nykyäänkin soitettu Northumbrian pikkupilli (*Northumbrian smallpipes*) (Seattle 2001, 15).

Kuva 4.10. Kathryn Thickell soittaa Northumbrian pikkupilliä

Northumbrian pikkupilli on palkeilla täytettävä, pehmeä-ääninen säkkipilli, jossa on yleensä kolme (mutta enimmillään jopa kuusi) borduunapilliä samassa liitoskappaleessa. Borduunapilleissä on kaksoislehdykkä ja sylinterimäinen äänikanava, ja ne voidaan avata tai sammuttaa yksitellen niiden yläpäässä olevan tulpan avulla. Varsinkin moniborduunais-ten Northumbrian pikkupillien keskusliitoskappaleessa saattaa olla lisäksi kytkin, jolla eri borduunapillejä on mahdollista avata ja sulkea myös soiton aikana. Lisäksi borduunapillien tuottamaa sävelkorkeutta voidaan muuttaa virityskytkinten (tuning bead) avulla.

Melodiapillissä on kaksoislehdykkä ja sylinterimäinen äänikanava. Se on päästä suljettu, ja pillistä ei siten tule ääntä, jos kaikki sormiaukot on suljettu. Toisin kuin uilleann pipesissa, melodiapilli on suljettu pysyvästi, ja sitä ei voi välillä avata. Melodiapillissä on kahdeksan sormiaukkoa, ja siihen lisätään usein seitsemän läppää, jolloin sen äänialaksi tulee lähes kaksi oktaavia. Soittimen pohjasävel on nuoteille merkittynä g^1 , mutta sen todellinen korkeus on hieman korkea f^1 . Myös standardivirityksen mukaisia Northumbrian pikkupillejä valmistetaan (Say, päiväämätön).

Northumbrian pikkupillin pohjalta kehitettiin 1980-luvulla *scottish smallpipes* (skotlantilainen pikkupilli), joka eroaa Northumbrian pikkupillistä ainoastaan melodiapillin osalta. Skotlantilaisen pikkupillin melodiapilli on päästään avoin, yleensä läpätön, ja sitä soitetaan samanlaisella sormituksella kuin ylämaan säkkipilliä. Monet käyttävätkin sitä ylämaan säkkipillin soiton harjoitteluun harjoitusmelodiapillin sijaan, etenkin koska se sopii hiljaisen äänensä ansiosta hyvin soitettavaksi myös sisätiloissa (Seattle 2001, 16).

5. Muiden alueiden säkkipillit

5.1. Eurooppa

Säkipilli oli keskiajan Euroopassa eräänlainen "yleisinstrumentti", perussoitin, joka oli levinnyt hyvin laajalle. Soittimesta oli runsaasti erilaisia paikallisia variaatioita. Oma lukunsa olivat kiertelevät säkkipillinsoittajat, joita eksyi Suomeenkin asti (Ling 1989, 176–177; Leisiö & Tainio 1988). Monella Euroopan alueella säkkipillejä on esiintynyt jatkuvasti keskiajalta 1800-luvulle asti, minkä jälkeen soitin keskittyi lähinnä alueille, joilla se oli ollut erityisen vahvassa asemassa (Ling 1989, 174).

Euroopan eri alueiden säkkipillityyppien nimet muodostuvat yleensä sanojen "säkki" ja "pilli" yhdistelmästä. Varsinkin Itä-Euroopassa soitinten nimet saattavat myös viitata vuohen tai pukkiin, mikä puolestaan viittaa materiaaliin, josta säkki on perinteisesti tehty. Yksittäisestä soitintyyppistä saatetaan samallakin alueella käyttää useita eri nimityksiä, ja toisaalta tietyllä nimellä kutsutusta soittimesta saattaa olla useita eri alueellisia variaatioita (esim. italialainen *zampogna*) (Ling 1989, 174).

Kuva 5.1. Soitinrakentaja Antonio Forastiero soittaa ciaramellaa ja hänen veljensä Vincenzo zampognaa

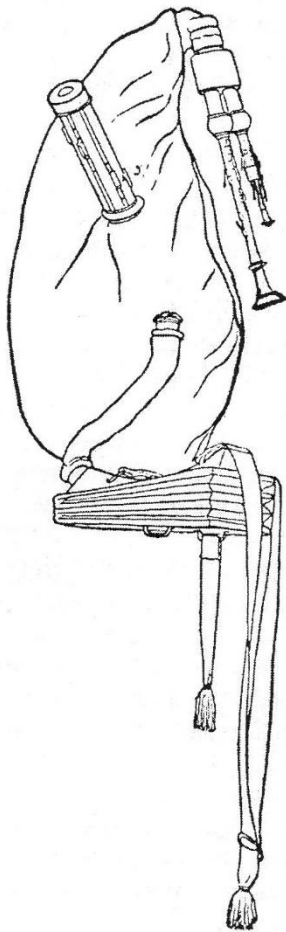
Paikoin Euroopassa soitetaan yhä keskiajalta saakka periytyviä säkkipillityyppejä. Tällainen on esimerkiksi Portugalissa ja Espanjassa etenkin pääsiäisen aikaan soitettava *gaita* (Ling 1989, 181). Soittimesta on useita eri alueellisia muunnelmia (esim. *gaita gallega*, *gaita asturiana*), mutta kaikille yhteistä on se, että ne ovat puhaltaen täytettäviä ja että niissä on yhdestä kolmeen borduunapillia (Carro 2001).

Italialainen *gran zampogna* on säkkipillityypeistä suurimpia (Seeler, 1999): sen pisin borduunapilli on lähes puolitosta metriä pitkä. Soittimessa on kaksi

melodiapillia, joita kumpaakin soitetaan eri kädellä, sekä kaksi borduunapillia. Melodiapilleissä on kartiomainen äänikanava ja borduunapilleissä lieriömäinen äänikanava. Kaikissa pilleissä on kaksoislehdykkä ja ne liitetään samaan liitoskappaleeseen (Collinson 1975, 222). Zampognan soitto liittyy Italiassa erityisesti jouluun. Perinteen mukaan kiertelevät muusikot muodostivat joulun aikaan *pifferari*-nimisiä yhtyeitä, joihin kuuluu zampogna, *ciaramella*-niminen skalmeijamainen soitin sekä erilaisia rytmisoittimia. Pifferari-musiikista ovat saaneet vaikutteita monet taidemusiikin säveltäjät, kuten Corelli, Bach ja Händel (esim. Messias-oratorio) (Ling 1989, 181–182).

Ranskassa kansan parissa soitetusta puhallettavasta säkkipillistä, *cornemusesta*, kehittyi 1600-luvulla palkeilla täytettävä Ranskan hovin muotisoitin *musette* tai *musette de cour*. Nuoret aateliset ja hovin jäsenet harrastivat sen soittamista, ja useat 1600- ja 1700-luvun säveltäjät sävelsivät sille taidemusiikkia. Jean-Baptiste Lully (1632–1687) toi soittimen Pariisin oopperaan, jossa se oli vakituksessa käytössä ainakin vuoteen 1758 asti (Leppert 1978, 35).

Kuva 5.2. Musette de cour

Musetessa oli alun perin yksi päästään umpinainen melodiapilli (*grand chalumeau*), jossa oli kahdeksan sormiaukkoa ja seitsemän läppää. Myöhemmin soittimeen lisättiin toinen melodiapilli (*petit chalumeau*), jolloin soittimen ääniala laajeni lähes kolmeen oktaaviin (fis – d³) (Ueo, 2000). Molemmissa melodiapilleissä on lieriömäinen äänikanava, ja ne liitetään samaan liitoskappaleeseen. Borduunapillejä on yhteensä neljä, ja ne sijaitsevat sylinterimäisessä kotelossa (shuttle). Kotelon sivussa on vipuja, joiden avulla borduunapillien tuottamia säveliä voi vaihdella ja siten muodostaa erilaisia säestyssointuja (Ueo, 2000). Sekä melodia- että borduunapilleissä on kaksoislehdykkä. Etenkin hoviaikoinaan musettet olivat äärimmäisen ylellisesti koristeltuja (Collinson 1975, 218).

Ranskan vallankumouksen myötä musette katosi käytöstä, vaikkakin yksinkertaisempia säkkipillejä kuten

cornemusea soitettiin edelleen kansan parissa. 1970-luvulta lähtien musette on kokenut uuden tulemisen pääasiassa vanhan musiikin esittämisen autenttisuuteen pyrkivän nykysuuntauksen ansiosta (Wikipedia 2016, *Musette de cour*).

Mainitseminen arvoinen ranskalainen säkkipilli on myös Bretagnen alueella soitettava, puhaltamalla täytettävä säkkipilli *binioù kozh* ("vanha säkkipilli"). Soittimessa on lyhyt melodiapilli, jossa on kartiomainen äänikanava ja kaksoislehdykkä, sekä yksi borduunapilli, jossa on yksöislehdykkä. Binioù kozhissa on varsin korkea ja kimeä ääni, ja sitä soitetaan usein yhdessä *bombarden*, alkeellista oboeta muistuttavan puhallinsoittimen kanssa, joka soi oktaavia binioùta alemmaa (Collinson 1975, 219). Bretagnen toinen säkkipillityyppi *binioù bras* ("suuri säkkipilli") on rakenteeltaan samanlainen kuin ylämaan säkkipilli. Binioù braseja soitetaan usein yhdessä rumpujen ja bombardien kanssa skotlantilaisten armeijan säkkipilliyhtyeiden inspiroimissa yhtyeissä, joita Bretagnessa kutsutaan nimellä *bagad* (Bagad Saint Nazaire 2016)

Itä-Euroopassa ja Balkanilla on huima määrä erilaisia säkkipillityyppejä, joissa useimmissa on vain yksi borduunapilli. Saman nimityksen alle voi mahtua useita eri säkkipillityyppejä: esimerkiksi nimellä *gajdy* nimitetään säkkipilliä ainakin Puolassa, Serbiassa, Slovakiassa ja Kroatiaassa, ja nimellä *gaida* Bulgariassa, Makedoniassa, Kreikassa ja Albaniassa. Myös nimet *dudy* ja *duda* saattavat viitata useisiin eri säkkipillityyppeihin (Wikipedia 2016, *Types of Bagpipe*).

Kuva 5.3. Tsekkiläinen *bock*-säkkipilli *česke dudy*

Yleinen säkkipillityyppien joukko ovat länsislaavilaiset *bock*-säkkipillit (sana *bock* tulee saksan sanasta ”vuohi”), joihin kuuluvat esimerkiksi puolalainen *koza* tai *koziol* (”vuohi”), vendiläinen *kozol* sekä tsekkiläinen *česke dudy*. (Baines 1960, 80). Bock-säkkipillien melodiapillin yläpäähän on veistetty vuohen pää, ja useissa säkki jätetään lisäksi ulkopuolelta karvaiseksi, jolloin soitin todellakin muistuttaa vuolta. Lisäksi pillien päihin laitetaan usein eläimen sarvesta tehtyt kaikusuppilot. Kuvassa 5.3 esitetty tsekkiläinen bock-säkkipilli *česke dudy* on palkein täytettävä, ja sen borduunapillissä on pitkä äänikanava, joka kulkee kolminkertaisena pillin sisällä. Pilli on taitettu kulmaan, jotta sitä olisi helpompi käsitellä, ja se asettuu mukavasti soittajan olkapäälle (Seeler 1999).

Suomi

Suomessa säkkipilli ei ole historiallisesti saanut kunnan jalansijaa, eikä Suomen alueella ole tiettävästi koskaan ollut omaa ominaista säkkipillityyppiä. Leisiön ja Tainion mukaan (1988, 26) Suomen etelärannikolla tunnettiin kuitenkin jo 1100-luvulla *rakkopilli*-niminen soitin, eläimen rakosta tai nahasta tehtyyn säkkiin liitetty melodiapilli, joka oli tullut tänne mahdollisesti Puolasta tai Saksasta. 1400-luvulla soittimeen lisättiin borduunapilli, mutta sen soittajia oli Suomessa edelleen vain harvaksen. Uudella ajallakin säkkipillinsoittajat ovat tiettävästi olleet pääasiassa ulkomaisia kiertäviä muusikoita. Suomea lähinnä olevat alueet, joilla on oma säkkipillityyppinsä ja joilla säkkipilliyä soite- taan, ovat Viro (puhallettava *tõrupill*, jossa on melodiapilli ja 1-2 borduunapilliä) ja Ruotsi (yksinkertainen, Taalainmaalta kotoisin oleva *säckpipa*, jossa on melodiapilli ja yksi borduunapilli).

Säkkipilliyä soitettiin tiettävästi Suomessa keskiajalta 1800-luvulle saakka, minkä jälkeen se katosi pitkäksi aikaa (Etno.net 2016). Nykypäivän Suomessa säkkipilli

Kuva 5.4. Maalaus Taivassalon kirkon katossa. Maalaus on tiettävästi peräisin noin 1470-luvulta.

on kansanmusiikin ja vanhan musiikin harrastajien suosima soitin. Esimerkiksi keskiaikaisen musiikin yhtyeessä Oliphantissa on mukana useampikin erilainen keskiaikainen säkkipilli (Oliphant 2016).

Kansanmuusikko Petri Prauda on ottanut asiakseen elvyttää suomalaisen säkkipilliperinteen. Hän soittaa vuonna 2016 debyyttilevyn julkaisessa Päre-yhtyeessään turkulaisen soitinrakentaja Yrjänä Ermalan rakentamaa suomalaista säkkipilliä, jossa on melodiapillin lisäksi kaksi borduunapilliä. Soitin on äänenvoimakkuudeltaan samaa luokkaa kuin yhtyeen muutkin soittimet (oktaaviviulu, munniharppu, mandola ja perkussiot), ja sen sointi on pyöreä ja laulava (Päreen Facebook-sivu 2016).

Kuva 5.5. Päre-yhtye esiintyy Folklandia-risteilyllä tammikuussa 2016

Uilleann pipesin soittajia on Suomessa kourallinen, ylämaan säkkipillin soittajia vain hieman enemmän. Helsingissä on vuodesta 1991 toiminut skotlantilaistyyppinen säkkipilliorkesteri, Helsinki Pipes and Drums, joka on kooltaan melko pieni, mutta tekee myös yhteistyötä pohjoismaisten kollegojensa kanssa. Ruotsissa ja Tanskassa ensimmäiset säkkipilliorkesterit perustettiin jo 1960–70-lukujen vaihteessa, ja vuonna 1998 perustettiin Royal Scottish Pipe Band Associationin alayhdistykseksi The Pipe Band Association of

Scandinavia (The Pipe Band Association of Scandinavia 2016).

5.2. Muu maailma

Säkkipillejä soitetaan edelleen myös Euroopan ulkopuolella, mm. Pohjois-Afrikassa, Lähi-Idässä ja Intiassa. Useimmat näistä säkkipillityypeistä ovat melko primitiivisiä: puhaltaen täytettäviä säkkejä, joissa on pelkkä melodiapilli. Tällainen säkkipilli on esimerkiksi tunisialainen *mezoued*. Venäjän läntisillä alueilla on tietävästi myös ollut tämän tyyppinen säkkipilli *volynka*, mutta se ei ole enää käytössä (Leisiö & Tainio 1988, 18–19). Esimerkiksi Intiassa puolestaan Ylämaan säkkipilli on siirtomaa-ajan vaikutuksesta syrjäyttänyt maan alkuperäisen säkkipillin lähes kokonaan. Amerikan ja Australian mantereilla ei alkuperäisiä säkkipillityyppejä tietävästi ole, vaan ylämaan säkkipilli on niilläkin alueilla säkkipilleistä yleisin.

Kuva 5.6. Primitiivinen venäläinen säkkipilli *volynka*.

6. Sanaston muodostus

Tämä sanasto sisältää 68 termitietuetta, jotka kuvaavat kahden säkkipillityypin, ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin eli irlantilaisen säkkipillin rakenteeseen liittyviä käsitteitä. Ne esitetään neljässä käsitejärjestelmässä, joista ensimmäinen sisältää mainittujen säkkipillityyppien yhteiset osat ja toinen ylämaan säkkipillille ominaiset osat. Kolmas käsitejärjestelmä kuvaa uilleann pipesin eri muotoja ja neljäs uilleann pipesin osia.

Sanastoon on sisällytetty myös joitakin melko yleisiä musiikin alan käsitteitä, kuten *lehdykkä* (6; reed), joka on yleinen puupuhaltimen osa. Koska käsite on tuttu useimmille musiikin alaan perehtyneille, sen jättäminen tämän sanaston ulkopuolelle olisi voinut olla perusteltua. Sanasto on kuitenkin suunnattu lukijakunnalle, jonka edustajat eivät välttämättä tunne musiikin alaa, ja lehdykän käsite on soittimen kannalta olennainen. Siksi se otettiin lopulta työhön mukaan. Toisaalta joillakin musiikin alan termeillä on erityinen merkitys säkkipillin kontekstissa. Tästä esimerkki on termi *pohjasävel* (25; keynote), joka yleisessä musiikkialan termistössä merkitsee asteikon perussäveltä, kun taas säkkipillin kontekstissa se merkitsee nimenomaan melodiapillin asteikon perussäveltä.

Työssä esitetyt englanninkieliset termit, määritelmät ja selitteet perustuvat englanninkieliseen lähdemateriaaliin. Suomenkielisen aineiston vähäisyyden vuoksi myös suomenkieliset määritelmät ja selitteet perustuvat pääasiassa englanninkieliseen lähdemateriaaliin, mutta termit on muodostettu suomenkielisten lähteiden avulla. Samasta syystä suomenkielisiä kontekstiesimerkkejä ei ollut saatavilla juuri lainkaan, ja siksi niiden käytöstä päätettiin tässä työssä luopua kokonaan. Myös lähde on mainittu sanastossa vain, mikäli jokin tieto on löydetty vain yhdestä tietystä lähteestä.

6.1. Käsitejärjestelmät

Vaikka sanastossa käsitellään vain kahta säkkipillityyppiä, on käsitejärjestelmiä neljä. Koska molempiin säkkipilleihin liittyi paljon samoja käsitteitä, jotka erosivat toisistaan vain vähän tai ei lainkaan, ne oli loogista koota omaksi säkkipilli-käsitejärjestelmäkseen

(käsitemallinnus 1). Kun yhteiset käsitteet on määritelty samassa paikassa, kahden säkkipillityypin vertaileminen on helpompaa. Uilleann pipesia tarkastellaan lisäksi kahdesta eri näkökulmasta: toisaalta tarkastellaan sen osia, toisaalta soittimen eri muotoja. Selvyyden vuoksi uilleann pipesia koskevat käsitteet on jaettu kahteen erilliseen käsittemallinnukseen näkökulman mukaan.

Ensimmäinen käsittemallinnus kuvaan ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin yhteisiä osia. Käsittemallinnuksessa on lisäksi yksi käsite, joka liittyy ainoastaan uilleann pipesiin: *baritoniborduunapilli* (22; baritone drone). Baritoniborduunapilli määritellään suhteessa käsitteisiin *tenoriborduunapilli* (21; tenor drone) ja *bassoborduunapilli* (23; bass drone), jotka ovat molemmille soittimille yhteisiä. Baritoniborduunapillin määrittely erillään näistä käsitteistä olisi ollut sekavaa, ja siksi se on sijoitettu säkkipilli-käsittemallinnukseen.

Perustavanlaatuisen ongelman käsittemallinnusten muodostamisessa oli lisäksi säkkipillin niin sanottujen ”perusosien” tunnistaminen. ”Perusosa” on työnimi, jota kirjoittaja on käyttänyt hahmottaakseen, mitkä käsitteet tulisi käsittemallinnuksessa sijoittaa koostumussuhteeseen käsitteen *säkkipilli* (1; bagpipe) alle. Selkeitä perusosia olivat *säkki* (2; bag) ja *pilli* (5; pipe) sekä uilleann pipesin kohdalla *palkeet* (47; bellows). *Liitoskappaleiden* (4; stock) asema käsittemallinnuksessa mietitytti pitkään: ovatko ne säkkipillin perusosia vai pillin osia? Loppujen lopuksi liitoskappaleet asetettiin säkkipillin perusosien joukkoon, koska ne on kiinteästi kiinnitetty säkkipillin säkkiin, mutta eivät kuitenkaan ole säkin osia. Pillit kiinnitetään niihin, mutta ne eivät oikeastaan kuulu kiinteästi pilleihinkään. Säkkipillinrakennusoppaissaakin liitoskappaleiden valmistus on aina oma kohtansa, kun taas pillin eri osien valmistus neuvotaan omassa kappaleessaan.

Ylämaan säkkipillissä ja uilleann pipesissa on käsittepiirteiltään eroavia liitoskappaleita, minkä vuoksi liitoskappaleet on liitetty kampadiagrammiin kaksoisviivalla. Toisaalta ylämaan säkkipilli yksinään sisältää vain yhdenlaisia liitoskappaleita, ja siksi käsite on ylämaan säkkipillin osia kuvaavaan käsittemallinnukseen 2 merkitty vain yhdellä viivalla.

Käsittemallinnuksessa 2 kuvataan ylämaan säkkipillin osat. Osa ylämaan säkkipillin osista on kuitenkin kuvattu jo käsittemallinnuksessa 1, tosin käsittekaavioon 2 on selvyyden vuoksi merkitty näkyviin joitakin siinä esiintyviä käsitteitä. Tällaisia käsitteitä kuvaavat termit on

kaaviossa kursivoitu. Lisäksi joissakin koostumussuhteisissa käsitekaavion osissa kampa-diagrammi on jätetty päästään avoimeksi merkitsemään sitä, että yläkäsitteellä on muitakin siihen koostumussuhteella liittyviä alakäsitteitä, joita tähän kaavioon ei ole merkitty. Puuttuvat käsitteet ovat kahdelle säkkipillityypille yhteisiä, ja ne on kuvattu käsitejärjestelmässä 1.

Samoja käytäntöjä on noudatettu myös käsitejärjestelmässä 4, jossa kuvataan uilleann pipetin osat. Käsitekaaviota tarkastellessa havaitsee, että käsite *läppä* (key, 66) esiintyy sekä käsitteen chanter että käsitteen regulator alla. Tämä on puhtaasti piirrostekninen ratkaisu; koska kyseessä on käsite, joka liittyy ainoastaan osaan pilleistä, sitä ei voinut sijoittaa suoraan pilli-käsitteen alle. Selvyyden vuoksi se päätettiin sijoittaa kahteen eri paikkaan. Kyseessä on kuitenkin yksi ja sama käsite.

6.2. Termit ja vastineet

Englanninkielisten termien keräämiseen oli lopulta tarjolla runsaasti lähteitä. Tietosanakirjoissa ja Internetissä oli useita kaaviokuvia, joissa soitin osat oli nimetty, ja etenkin Roderick Cannonin kirjassa *The Great Highland Bagpipe and Its Music* (2002) säkkipillin osia esitellään varsin laajasti. Eri kaaviot tosin poikkesivat hieman toisistaan, lähinnä siten, että kaikissa kaavioissa ei ollut nimetty samoja osia. Vain muutamassa tapauksessa samalle osalle löytyi useampia eri nimityksiä, ja näistäkin parissa tapauksessa kävi myöhemmin ilmi, että sen sijaan että jollakin osalla olisi ollut kaksi eri nimitystä, kyseessä oli sittenkin kaksi eri osaa. Näin kävi esimerkiksi termien *hela* (16; ferrule) ja *borduunahattu* (34; drone cap) kohdalla.

Viritysnivelestä (32) käytetään englanniksi kahta varsin erilaista nimitystä, *tuning slide* (tai *slider*) sekä *tenon*. Jotkut lähteistä (esim. Seeler 1999) luokittelevat viritysnivelen *viimeistelyosaksi* (15; mount), mutta tarkemman analyysin tuloksena tässä tutkielmassa päädyttiin esittämään, että viritysnivel on pikemminkin borduunapillin kappaleen jatke. Viimeistelyosien funktio on ensisijaisesti koristaa ja vahvistaa pillejä. Viritysnivel ei kuitenkaan vahvista borduunapillia, eikä sitä ole mitenkään muotoiltu esteettisistä syistä. Se saatetaan tosin päällystää kiiltäväksi hiotulla metallilla (Seeler 1999), mitä voisi pitää viimeistelynä,

mutta metallin funktio tässä tapauksessa ei ole olla koristeena, eikä viritysniveltä siis senkään perusteella voi pitää viimeistelyosana.

Pääasiallisia lähteitä, joista säkkipillin osien suomenkielisiä vastineita on voinut löytää, ovat Timo Leisiön kirjoitukset sekä tietosanakirja-artikkelit. Käytetty terminologia kuitenkin vaihtelee etenkin tietosanakirjojen välillä huomasti, ja läheskään kaikille osille ei valmista vastinetta löytynyt.

Suomenkielisen materiaalin vähyydestä seuraa, että monelle englanninkieliselle termille jouduttiin ehdottamaan vastinetta, joka ei ole suomen kieleen vakiintunut, tai jopa luomaan uusia termejä. Erityisesti viimeistelyosien nimet osoittautuivat hankaliksi. Niiden erot ja käyttötarkoitukset olivat sekavia jo englanniksikin, eikä niistä suomenkielisissä materiaaleissa mainittu halaistua sanaa. Viimeistelyosien vastineiden löytämiseen saatiin erityisesti apua Helsinki Pipes and Drums -yhtyeen Sauli Savisalolta.

Ylämaan säkkipillin osille tuntuikin olevan jonkin verran melko vakiintuneita suomenkielisiä nimityksiä, mutta uilleann pipesin kohdalla tilanne oli toinen. Tämä johtunee siitä, että ylämaan säkkipillin soittajilla on yhteisö, säkkipillyhtye Helsinki Pipes and Drums, jossa he keskustelevat soittimistaan suomeksi ja jossa toiminta on melko järjestäytyntä, kun taas uilleann pipesin soittajat ovat hajaantuneempia ”yksinäisiä puurtajia”. Uilleann pipesin rakenteen ja nimitysten selvittelyssä suurena apuna olivat oululaiset uilleann pipesin soittajat Samppa Saarinen ja Mikko Sadinmäki. Myös turkulaiselta soitinrakentajalta Yrjänä Ermalalta saatiin apua vastineiden etsimiseen.

The Great Highland bagpipe -säkkipillistä (29) käytettiin eri Internet-sivuilla monenlaisia nimityksiä (Suuri Ylämaan Säkkipilli, Suuri Ylämaalainen, Suuret Pillit), mutta kaikkein luontevin vaihtoehto löytyi edellä mainitun Helsinki Pipes and Drums -yhtyeen kotisivuilta. Siellä soittimesta käytettiin nimeä *ylämaan säkkipilli*, joskus myös muotoa *skotlantilainen ylämaan säkkipilli*. Sanaa skotlantilainen lienee kuitenkin turha sisällyttää itse termiin, sillä termi on ilman sitä ytimekkäämpi, ja soittimen alkuperä mainitaan termin määrittelyssä. Sanastossa soittimen suomalaisiksi nimeksi suositellaan siis ylämaan säkkipilliä. Nimitystä ylämaan säkkipilli on myös käytetty lehdissä (esim. Turun Sanomat 29.6.2005).

Uilleann pipesin kohdalla vastaava käännösnimi ei tullut kysymykseen, etenkin kun puoleksi iirinkielisen nimen oikeasta merkityksestä saati aitoudesta ei olla yhtä mieltä. Nimi on siis syytä siirtää suomen kieleen suoraan lainana. Toisaalta koska uilleann pipes on ainoa nykyään käytössä oleva irlantilainen säkkipilli, voi siihen viitata suomeksi myös yksinkertaisesti termillä *irlantilainen säkkipilli*.

Niissä harvoissa tapauksissa, joissa säkkipillin osille löytyi valmiita suomenkielisiä nimityksiä, harkittiin tarkkaan asiantuntijoiden neuvoja apuna käyttäen, mitkä termeistä olivat suositeltavia. Joissakin tapauksissa jo lähes vakiintuneita termejä oli tarpeen suositella muutettavaksi. Esimerkiksi termille *drone* (20) oli jo valmiiksi olemassa suomenkielinen vastine *borduunapilli*. Sanan oikeinkirjoituksesta on eri lähteissä kuitenkin oltu eri mieltä. Kirjoitusasuja ”borduunapilli” ja ”bordunapilli” on käytetty vaihtelevasti jopa yksittäisessä teoksessa (Ervolan Musiikkisanakirja, 2001). Leisiö puolestaan käyttää jatkuvasti yksivokaalista kirjoitusasua ”bordunapilli” (Leisiö & Tainio 1988; Leisiö 2006, 388). Nykysuomen käsikirjasta (Ikola, toim. 1992, 131) löytyy seuraavanlainen oikeinkirjoitusohje:

1) Vokaalin pituus sanan (mahdollisia suomalaisia johtimia lukuun ottamatta) viimeistä edellisellä, so. ruotsin painollista tavua vastaavassa tavussa. Yleensä tällaisen tavun vokaali on pitkä ja kirjoitetaan siis kahdella vokaalinmerkillä, esim. politiikka, satraappi, planeetta; markiisi, selluloosa, analyysi; molekyyli, bakteeri, reklaami, intiimi, sarkooma, hyeena, miljoona, monsuuni, passiivi, naiivi; poliitti/nen (vrt. politiikka), sosiaali/nen (mutta sosialisti), dynaami/nen, aktiivi/nen (mutta aktivisti, aktiviteetti).

Sana ”borduuna” sijoittuu tähän sääntöön, ja päädyin siten suosittamaan suomenkielisemmältä tuntuvaa kaksivokaalista kirjoitusasua.

Englanninkielinen termi *drone* saattaa myös tarkoittaa borduunaa eli borduunaääntä, esimerkiksi borduunapillin tuottamaa paikallaan pysyvää, urkupistemäistä säveltä, ja siksi säkkipillin osasta puhuttaessa termiin on lisätty erotukseksi sana pilli.

Monille termeille valmiita suomenkielisiä vastineita ei etsinnöistä ja kyselyistä huolimatta löytynyt. Näissä tapauksissa uusia termejä luotiin termittämällä, luomalla uusia yhdyssanoja ja lainaamalla. Termittämällä eli yleiskielen sanoja termeiksi muuttamalla on muodostettu esimerkiksi ylämaan säkkipillin melodiapillin osia kuvaava termi *kyhmy* (37; bole).

Termille *tuning slide* (32) puolestaan muodostettiin vastineeksi uusi yhdyssana *viritysnivel*, joka kuvaa osuvasti tämän säkkipillin osan käyttötarkoitusta ja asemaa soittimessa.

Vastaavalla tavalla muodostettiin pitkän pohdinnan jälkeen myös vastine uilleann pipesin *regulatorille* (59). Jotkut suomalaiset alan harrastajat kutsuvat näitä pillejä *regulaattoreiksi, mutta pilleille haluttiin löytää suomenkielisempi vastine. Chiff and Fipple Uilleann Pipe Forum -keskustelupalstalla on käyty paljon keskustelua regulator-nimityksen alkupeirästä, sillä asiaa ei ole tyhjentävästi tutkittu. Vaikka selkeään lopputulokseen aiheessa keskustelupalstallakaan ei ole päästy, yhtä mieltä ollaan siitä, että nimitys liittyy säestykseen. Siksi vastineeksi harkittiinkin *säestyspilliä, mutta koska myös borduunapillit omalta osaltaan säestävät soittoa, termi ei ollut tarpeeksi erittelevä. Erona näiden kahden pillityypin välillä on, että regulator-pilleillä voidaan pelkän borduunasäestyksen sijaan luoda sointuja, toisin sanoen harmonioita, ja siksi vastineeksi luotiin yhdyssana *harmoniapilli*.

Suuri osa säkkipillin eri osia kuvaavien termien suomenkielisistä vastineista muodostettiin vertaamalla säkkipillin osia muiden puhallinsoitinten osiin. Esimerkiksi lehdyköitä (6; reed) käytetään useimmissa puhallinsoittimissa. Myös *suukappale* (30; mouthpiece) ja *läppäventtiili* (19; non-return valve) ovat tuttuja sanoja puhallinsoittajalle. Termille *joint* (31) löytyi vastinpari *kappale* klarinettisanastosta.

Soitinsanastoa tutkiessa joutui kuitenkin varsin yleisesti törmäämään vanhahtavaan kieleen. Etenkin tietosanakirjoissa ja monissa soittimia koskevissa kirjoissa käytetyssä sanastossa olisi päivittämisen varaa. Esimerkiksi monelle puhallinsoittimelle yhteinen osa *bell* (14) oli käännetty suomeksi suoraan sanalla *kello*, kun uudempi, paremmin osan tarkoitusta kuvaava ja siksi mielestäni suositeltavampi käänös olisi *kaikusuppilo*. Vastaavasti *bore* (11) oli usein käännetty niin ikään suoraan sanalla *poraus*, kun kuvaavampi uusi käänös olisi *äänikanava*. Vanhahtavia käänöksiä oli käytetty ainakin Kontusen *Soitinoppaassa* (1989), *Otavan suuressa musiikkitietosanakirjassa* (1979) ja *Musiikkisanakirjassa* (Ervola, 2001). Uudempia ja parempia käänöksiä oli käytetty ainakin Sirkka Salosen suomentamassa teoksessa *Sinfoniaorkesteri ja sen soittimet* (Reuterstrand 1996). Koska vanhahtavia nimiä kuitenkin edelleen käytetään laajasti, niitä on lisätty sanastoon kirjoittajan harkinnan mukaan.

Olemassa olevaa musiikkisanastoa sovellettiin joissakin tapauksissa myös uusien termien muodostamiseen. Tästä esimerkkinä ovat standardin mukaan viritettyä uilleann pipesia merkitsevä *concert pitch set* (45) ja muulla tavalla viritettyä uilleann pipesia merkitsevä *flat set* (46). Yleisessä musiikin termistössä puhallinsoittimia, joiden pohjasävel on soiva C, kutsutaan C-vireisiksi soittimiksi. Puhaltimia, joiden pohjasävel on muu kuin soiva C, kutsutaan puolestaan transponoiviksi soittimiksi (esim. Zeranska-Gebert & Lampinen, 2002). Puhallinsoittimien pohjasävel on siis lähtökohtaisesti C, ja transponoivat soittimet ovat tästä poikkeuksia. Uilleann pipesin pohjasävel on kuitenkin lähtökohtaisesti D, ja muulla tavalla viritetyt soittimet ovat vastaavasti tästä poikkeuksia. Näin ollen uilleann pipesia, jonka pohjasävel on D, voidaan kutsua *D-vireiseksi säkkipilliksi* ja muulla tavalla viritettyä uilleann pipesia *transponoivaksi säkkipilliksi*.

Suuri osa suomenkielisistä vastineista on siis tämän sanastotyön yhteydessä luotuja. Vakiintumattomien ja kirjoittajan itse muodostamien termien kohdalla sanastossa on mainittu, että ne ovat ehdotuksia, eivät vakiintuneita termejä.

6.3. Määritelmät ja selitteet

Määritelmiä laadittaessa on pyritty mahdollisimman pitkälle välttämään musiikkialan erikoissanastoa, jotta myös muut kuin musiikkiin vihkiytyneet hyötyisivät sanastosta. Joidenkin termitietueiden kohdalla jouduttiin käyttämään esimerkiksi termejä oktaavi, intervalli ja perussävel, mutta kyseiset termit ovat sen verran yleisiä, että määritelmä avautunee myös vähemmän musiikkiin tutustuneelle henkilölle. Toisaalta haluttiin myös pitää huolta siitä, ettei lukijaa aliarvioida, ja että musiikintuntijalle sanastosta löytyy paikoin myös yksityiskohtaisempaa tietoa.

Selitteissä viitataan paikoin sävelten nimiin ja oktaavialoihin. Taulukko 6.1 auttaa ymmärtämään niiden merkintätavat.

oktaaviala englanniksi	oktaaviala suomeksi	merkintä indeksein
subcontra A	subkontra A	A ₂
contra A	kontra A	A ₁
great A	suuri A	A
small a	pieni a	a
one-lined a	yksiviivainen a	a ¹
two-lined a	kaksiviivainen a	a ²
three-lined a	kolmiviivainen a	a ³

Taulukko 6.1. Oktaavialojen merkinnät matalasta korkeampaan

Selvennykseksi myös mainittakoon, että suomessa käytetään saksalaista tapaa nimetä säveliä, joka eroaa angloamerikkalaisesta käytännöstä. Järjestelmät eroavat kahden sävelen kohdalla (taulukko 6.2). Tämän sanaston englanninkielisissä selitteissä käytetään angloamerikkalaista merkintätapaa, ja suomenkielisissä selitteissä saksalaista merkintätapaa.

suomalainen	angloamerikkalainen
c	c
cis	c sharp
des	d flat
d	d
dis	d sharp
es	e flat
e	e
eis	e sharp
f	f
fis	f sharp
ges	g flat
g	g
gis	g sharp
b	b flat
h	b
ces	c flat

Taulukko 6.2. Nuottien nimien merkintätavat

6.4. Sanaston lukeminen

Tämä sanastotyö on laadittu Tekniikan Sanastokeskuksen Sanastotyön käsikirjan (1988) periaatteiden mukaan. Työssä kuvatuissa neljässä käsitekaaviossa termien koostumussuhteet on esitetty kampadiagrammina, hierarkiasuhteet vinoviivoin ja funktiosuhteet nuolilla. Työssä on mukana 68 tietuetta. Tietueet on numeroitu käsitekaavion järjestyksen mukaan ja esitetään numerojärjestyksessä. Kunkin käsitejärjestelmän numerointi jatkuu juoksevana suoraan edellisen käsitejärjestelmän perään.

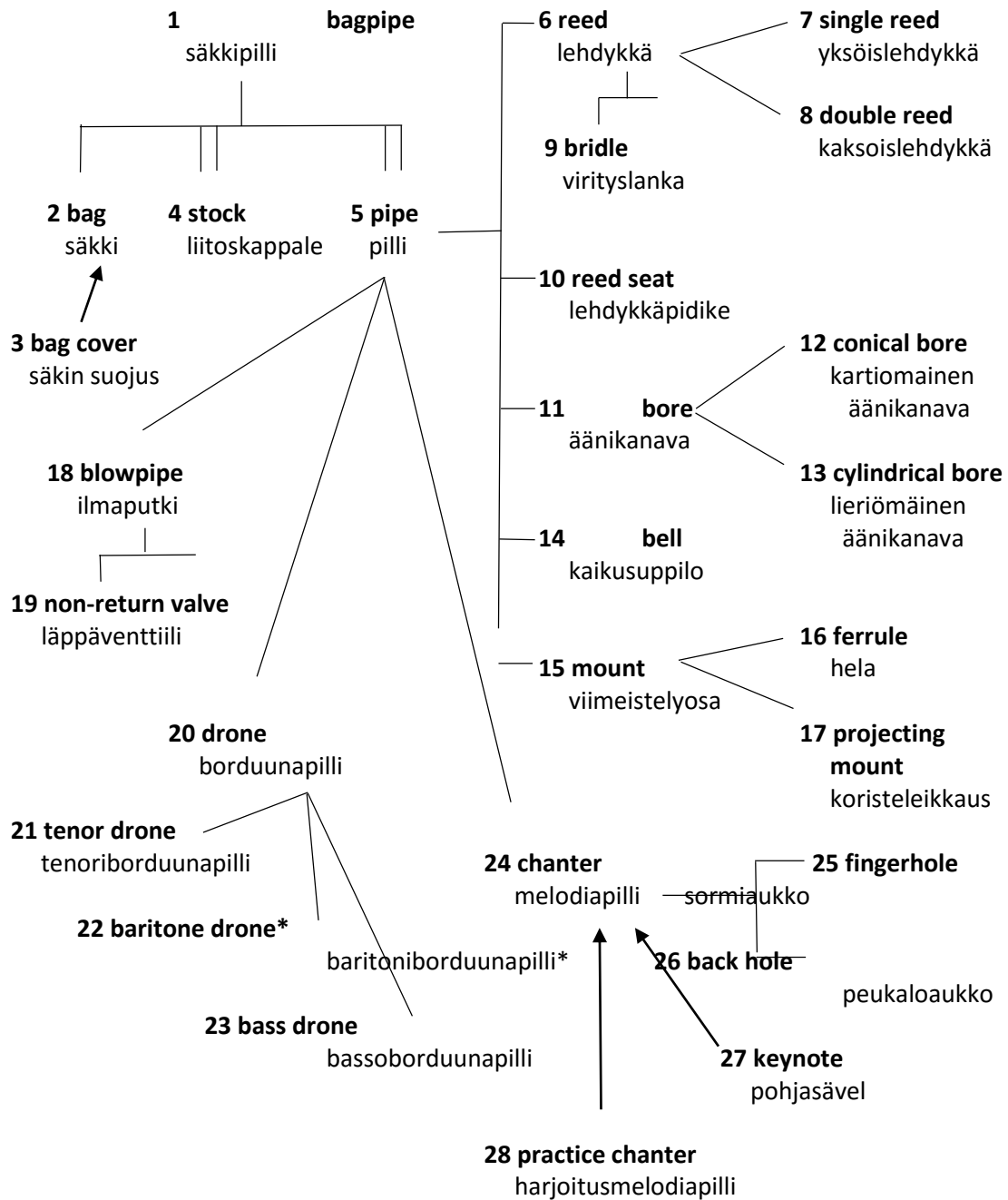
Ylimpänä termitietueessa on tietueen numero ja sen alla lihavoituna varsinainen termi. Termi on poimittu englanninkielisestä lähdetekstistä ja suomenkielinen vastine on merkittynyt sen alapuolelle. Sen jälkeen tulevat määritelmä ja sisennettynä mahdollinen selite englanniksi, joita seuraavat vastaavat suomenkieliset määritelmät ja selite. Sanastossa esiintyviin käsitteisiin on viitattu kursivoimalla kyseinen termi aina, kun se esiintyy ensimmäistä kertaa kussakin tietueessa. Kaikki sanaston käännökset ovat tekijän omia.

Esimerkki termitietueesta

termitietueen numero	→	2
englanninkielinen termi	→	bag
suomenkielinen termi	→	fi säkki
englanninkielinen määritelmä	→	airtight reservoir on the <i>bagpipe</i> which the piper inflates through the <i>blowpipe</i> and which, when compressed, provides air for the <i>pipes</i>
englanninkielinen selite	→	The bag can be inflated by blowing directly into the blowpipe, as in <i>the Great Highland bagpipe</i> , or pumping with a <i>bellows</i> , as in <i>uilleann pipes</i> .
suomenkielinen määritelmä	→	<i>säkkipillin</i> ilmatiivis pussi, joka täytetään ilmalla <i>ilmaputken</i> kautta ja joka puristettaessa tuottaa ilmaa <i>pilleille</i>
suomenkielinen selite	→	Säkki voidaan täyttää joko puhaltamalla ilmaa suoraan ilmaputkeen, kuten <i>ylämaan säkkipillissä</i> , tai pumppaamalla ilmaa <i>palkeilla</i> , kuten <i>uilleann pipesissa</i> .

7. Käsitejärjestelmät ja termitietueet

7.1. Ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin yhteiset osat

Käsitekaavio 1. Ylämaan säkkipillin ja uilleann pipesin yhteiset osat.

*Termi numero 22 liittyy ainoastaan uilleann pipesiin. Tarkempi selonteko aiheesta on sivulla 58.

1

bagpipe; myös: bagpipes
fi säkkipilli

wind instrument having one or several *reed* pipes attached to a windbag that provides the air for the pipes

In English, the instrument can also be referred to in plural (bagpipes), but in Finnish only singular is allowed when referring to only one instrument.

puhallinsoitin, jossa ilmalla täytettävä *säkki* tuottaa ilmaa siihen kiinnitetyille yhdelle tai useammalle soivalle *ruokolehdykkäiselle* pillille

Englanniksi soittimen nimi saatetaan ilmaista myös monikossa (bagpipes), mutta suomeksi yksittäisen soittimen nimi ilmaistaan ainoastaan yksikössä.

2

bag
fi säkki

airtight reservoir on the *bagpipe* which the piper inflates through the *blowpipe* and which, when compressed, provides air for the *pipes*

The bag can be inflated by blowing directly into the blowpipe, as in *the Great Highland bagpipe*, or pumping with a *bellows*, as in *uilleann pipes*.

säkkipillin ilmatiivis pussi, joka täytetään ilmalla *ilmaputken* kautta ja joka puristettaessa tuottaa ilmaa *pilleille*

Säkki voidaan täyttää joko puhaltamalla ilmaa suoraan ilmaputkeen, kuten *ylämaan säkkipillissä*, tai pumpaamalla ilmaa *palkeilla*, kuten *uilleann pipesissa*.

3

bag cover
fi säkin suojus

protective cloth that covers the *bag*

The bag cover of *the Great Highland bagpipe* often has the tartan (a checkered pattern) of a specific clan and the colour of the *cord* is chosen to match the tartan.

säkin peittävä suojakangas

Ylämaan säkkipillin säkin suojuksessa voi olla tietyn klaanin tartaani (ruutukuvio), ja *bor-duunanarun* väri valitaan sopimaan yhteen sen kanssa.

4

stock

fi liitoskappale

cylindrical piece attached to the *bag* and into which a *pipe* is fitted

The *Great Highland bagpipe* has five stocks: each *pipe* issues from a separate stock. *Uilleann pipes* has three stocks: the *chanter* and the *blowpipe* have their own stocks, while all *drones* and *regulators* fit into a common *main stock*.

säkkiin kiinnitetty lieriömäinen osa, johon *pilli* liitetään

Ylämaan säkkipillissä on viisi liitoskappaletta: jokaisella *pillillä* on oma liitoskappaleensa. *Uilleann pipesissa* puolestaan on kolme liitoskappaletta: *melodiapillillä* ja *ilmaputkella* on omat liitoskappaleensa, mutta kaikki *borduunapillit* ja *harmoniapillit* liitetään yhteiseen *keskusliitoskappaleeseen*.

5

pipe

fi pilli

hollow tube through which the air goes in or out of the *bag*

The *Great Highland bagpipe* has five pipes: *blowpipe*, *chanter*, two *tenor drones* and one *bass drone*. A *full set of uilleann pipes* includes a *blowpipe*, a *chanter*, three *drones* and three *regulators*. All pipes except the *blowpipe* are fitted with a *reed*.

ontto putki, jonka kautta ilma kulkee *säkkiin* tai sieltä ulos

Ylämaan säkkipillissä on viisi pilliä: *ilmaputki*, *melodiapilli*, kaksi *tenoriborduunapillii* ja yksi *bassoborduunapilli*. Täydessä kokoonpanossaan *uilleann pipesiin* kuuluu puolestaan *ilmaputki*, *melodiapilli*, kolme *borduunapillii* ja kolme *harmoniapillii*. Kaikissa pilleissä *ilmaputkea* lukuun ottamatta on *lehdykkä*.

6

reed

fi lehdykkä, ruokokieli; ei: rööri

small, flexible piece of cane or metal which, attached to the mouth of a wind instrument, is set to vibration by a stream of air and thus produces sound

There are two types of reed, *single reeds* and *double reeds*, which are used for different purposes on different *bagpipe pipes*. The *blowpipe* has no reed. Nowadays *bagpipe reeds* can also be made of synthetic materials.

pieni ja taipuisa pätkä ruokoa tai metallia, joka puhallinsoittimen suulle asennettuna alkaa ilmavirran vaikutuksesta tuottaa ääntä

Lehdyköitä on kahdenlaisia, *yksikielisiä putkilehdyköitä* ja *kaksoislehdyköitä*. Molempia käytetään eri tarkoituksiin *säkkipillin* eri *pilleissä*. *Ilmaputkessa* ei ole lehdykkää. Nykyään säkkipillin lehdykät voidaan myös valmistaa synteettisistä materiaaleista.

7

single reed, beating reed

fi yksikielinen putkilehdykkä, yksöislehdykkä, yksinkertainen ruokokieli;

ei: yksiölehdykkä

reed with a single tongue

The single reed is a piece of conical cane, into which a small strip is cut. The strip forms a “tongue” that vibrates in air stream. In *the Great Highland bagpipe* and *uilleann pipes*, single reeds are used in the *drones*.

lehdykkä, jossa on yksi kieli

Yksöislehdykkä on pätkä ruokoputkea, johon leikattu viilto. Viilto muodostaa ”kielen”, joka värähtelee ilmavirrassa. *Uilleann pipesissa* ja *ylämaan säkkipillissä* yksöislehdyköitä käytetään *borduunapillin* kielinä.

8

double reed

fi kaksoislehdykkä, kaksinkertainen ruokokieli

reed with two blades vibrating against each other

The double reed is composed of two thin slips of cane formed by bending double a strip of twice the length and separating it at the fold after tying the slips to the sides of a lightly flattened metal tube or ‘staple’. The slips are reduced in thickness until they vibrate at the appropriate wind pressure.

In the *Great Highland bagpipe* a double reed is used as a *chanter* reed. In *uilleann pipes*, double reeds are used in the *chanter* and the *regulators*.

lehdykkä, jossa kaksi kieltä värähtelee toisiaan vasten

Kaksoislehdykkä muodostuu kahdesta ruokoliuskasta, jotka on valmistettu taittamalla pitempi ruokoliuska kahtia. Taitettu liuska sidotaan molemmin puolin lievästi litistettyä metalliputkea, holkkia, ja katkaistaan taitoksen kohdalta. Liuskoja ohennetaan kunnes ne värähtelevät sopivassa ilmanpaineessa.

Ylämaan säkkipillissä kaksoislehdykkää käytetään *melodiapillin* kielenä. *Uilleann pipesissa* niitä käytetään *melodiapillissä* ja *harmoniapilleissä*.

9

bridle

fi ehdotus: virityslanka

piece of string tied to the root of the *single reed*

By sliding the bridle up or down the length of a single reed, the length of the vibrating tongue and thus the pitch of the reed is altered. The bridle also prevents the reed from splitting too far.

yksöislehdykän juureen sidottu pätkä lankaa

Kun virityslankaa siirretään lehdykkää pitkin, värähtelevän kielen pituus ja siten lehdykän tuottama sävelkorkeus muuttuu. Virityslanka myös estää lehdykkää halkeamasta liikaa.

10

reed seat, reed bed

fi ehdotus: lehdykkäpidike

socket at one end of a *pipe* into which the *reed* is fitted

Some degree of tuning is possible by changing the depth of a reed in its seat.

pillin päässä sijaitseva pidike, johon *lehdykkä* asetetaan

Pillejä voidaan viritellä jonkin verran säätämällä lehdykän syvyyttä pidikkeessä.

11

bore

fi äänikanava, ääniputki; myös: poraus

air conduit going through the length of the *pipe*

pillin läpi porattu reikä, jota pitkin ilma kulkee

12

conical bore

fi kartiomainen äänikanava

bore whose diameter grows or diminishes downwards

The *chanter* on the *Great Highland bagpipe* and *uilleann pipes* has a conical bore. Also *uilleann pipes regulators* have a conical bore.

äänikanava, jonka halkaisija kasvaa tai pienenee alaspäin

Ylämaan säkkipillin ja *uilleann pipesin melodiapillissä* on kartiomainen äänikanava. Myös *uilleann pipesin harmoniapilleissä* on kartiomainen äänikanava.

13

cylindrical bore

fi lieriömäinen äänikanava

bore whose diameter remains the same through its length

The *drones* on the *Great Highland bagpipe* and *uilleann pipes* have a cylindrical bore.

äänikanava, jolla on koko pituudeltaan sama halkaisija

Ylämaan säkkipillin ja *uilleann pipesin borduunapilleissä* on lieriömäinen äänikanava.

14

bell

fi kaikusuppilo

flared outlet portion on a *pipe*

Chanters and *drones* may have a bell that can be decorative but also affect the sound produced by the pipe. The bell may be wide like a trumpet, or smaller and barrel-like.

pillin levenevä alaosa

Melodiapilleissä ja *borduunapilleissä* voi olla kaikusuppilo, joka koristaa pilliä ja saattaa myös vaikuttaa pillin sointiväriin. Kaikusuppilo saattaa olla ulkonäöltään joko trumpettimaisen leveä tai pienempi ja tynnyrimäinen.

15

mount

fi viimeistelyosa

part intended for finishing the *pipes*

In addition to being decorative, mounts can also have a more practical purpose, such as strengthening structures or shaping sound.

The *Great Highland bagpipe* can be referred to as being **fully mounted** when all of its mounts are made of other material than wood, such as metal, ivory, horn or plastic. Accordingly, a set of bagpipes can be referred to as being **half-mounted** when some of its mounts are made of plain wood (Seeler, 1999).

pillien viimeistelyyn tarkoitettu osa

Viimeistelyosilla voi olla esteettisen tarkoituksen lisäksi myös käytännöllisempi tehtävä, kuten rakenteiden vahvistaminen tai äänen muokkaaminen.

Ylämaan säkkipillissä voidaan sanoa olevan **täydet viimeistelyosat**, kun kaikki sen viimeistelyosat on tehty muusta materiaalista kuin puusta, esimerkiksi metallista, norsunluusta, sarvesta tai muovista. Vastaavasti säkkipillissä voidaan sanoa olevan **vajaat viimeistelyosat**, kun jotkut viimeistelyosista on tehty puusta (Seeler, 1999).

16

ferrule

fi hela

metal *mount* located at the end of a *stock*, *pipe* or *pipe joint*

The ferrule is a metal ring intended to both be decorative and to keep the wood from swelling and splitting.

liitoskappaleen, *pillin* tai *pillin kappaleen* päässä oleva metallinen *viimeistelyosa*

Hela on metallinen rengas, jonka tarkoitus on paitsi olla koristeena, myös estää puuta turpoamasta ja halkeamasta.

17

projecting mount

fi ehdotus: koristeleikkaus

protruding circular *mount*

The projecting mounts are usually made of wood, silver, ivory or plastic and they are solely decorative.

ulkoneva rengasmaisen *viimeistelyosa*

Koristerenkaat on yleensä valmistettu puusta, hopeasta, norsunluusta tai muovista, ja ne ovat yksinomaan koristeita.

18

blowpipe

fi ilmaputki, puhalluspilli

pipe through which the piper inflates the *bag* and supplies air for the other pipes

In the *Great Highland bagpipe*, air is blown directly into the blowpipe, while in *uilleann pipes*, air is pumped through the blowpipe with a pair of *bellows*.

pilli, jonka kautta puhalletaan ilmaa *säkkiin* ja edelleen muille pilleille

Ylämaan säkkipillissä ilmaa puhalletaan suoraan ilmaputkeen, kun taas *uilleann pipesissa* ilmaa pumpataan ilmaputken läpi *palkeilla*.

19

non-return valve; also: flap-valve, flapper valve
fi läppäventtiili

leather flap that lets air in through an airway but prevents it from coming out

The non-return valve in the *bag*-side end of the *blowpipe* keeps air from coming back from the *bag* when the piper takes a breath. The valve occludes the airway when air pressure becomes greater on the inside of the bag than on the outside. *Uilleann pipes* has two non-return valves: one in the blowpipe and one in the air-inlet of the *bellows*.

nahkaläppä, joka päästää ilmaa ilma-aukosta sisään, mutta estää sitä tulemasta ulos

Ilmaputken säkinpuoleisessa päässä oleva läppäventtiili estää ilmaa pääsemästä ulos *säkistä* soittajan vetäessä henkeä. Se tukkii *puhallusputken*, kun ilmanpaine on korkeampi säkin sisä- kuin ulkopuolella. *Uilleann pipesissa* on kaksi läppäventtiiliä: yksi ilmaputkessa ja toinen *palkeiden* ilmanottoaukossa.

20

drone
fi borduunapilli

pipe that produces a single uninterrupted note

Bagpipe drones are tuned to a specific relationship to the *key note* of the *chanter*. Both the *Great Highland bagpipe* and *uilleann pipes* usually have three drones.

pilli, joka tuottaa yksittäistä yhtäjaksoista säveltä

Säkkipillin borduunapillit viritetään tiettyyn intervallisuhteeseen *melodiapillin pohjasävelen* kanssa. Sekä *ylämaan säkkipillissä* että *uilleann pipesissa* on yleensä kolme borduunapilliä.

21

tenor drone
fi tenoriborduunapilli

drone of the highest pitch

The *Great Highland bagpipe* has two tenor drones. They are tuned to an octave below the *keynote* of the *chanter*. A *full set* of *uilleann pipes* has one tenor drone tuned to the same note as the *keynote* of the *chanter*.

viritykseltään korkein *borduunapilli*

Ylämaan säkkipillissä on kaksi tenoriborduunapilliä. Ne viritetään oktaavi *melodiapillin pohjasävelen* alapuolelle. *Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipesissa* on yksi tenoriborduunapilli, joka on viritetty samaan säveleen kuin *melodiapillin pohjasävel*.

22

baritone drone

fi baritoniborduunapilli

drone having lower pitch than the *tenor drone*, but higher pitch than the *bass drone*

A full set of uilleann pipes has one baritone drone, tuned to an octave below the *keynote* of the *chanter*. The *Great Highland bagpipe* does not have a baritone drone.

borduunapilli, joka on viritykseltään matalampi kuin *tenoriborduunapilli*, mutta korkeampi kuin *bassoborduunapilli*

Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipesissa on yksi baritoniborduunapilli, joka on viritetty oktaavi *melodiapillin pohjasävelen* alapuolelle. *Ylämaan säkkipillissä* ei ole baritoniborduunapilliä.

23

bass drone; ei: base drone

fi bassoborduunapilli

drone of the lowest pitch

The *Great Highland bagpipe* has one bass drone. The bass drone is tuned two octaves below the *keynote* of the *chanter*. A *full set of uilleann pipes* has one bass drone, tuned two octaves below the *keynote* of the *chanter*.

viritykseltään matalin *borduunapilli*

Ylämaan säkkipillissä on yksi bassoborduunapilli. Se viritetään kaksi oktaavia *melodiapillin pohjasävelen* alapuolelle. *Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipesissa* on yksi bassoborduunapilli, joka on viritetty kaksi oktaavia *melodiapillin pohjasävelen* alapuolelle.

24

chanter

fi melodiapilli

pipe upon which the piper produces the melody of a tune by covering *finger holes*

The *Great Highland bagpipe chanter* has eight finger holes and produces a scale of nine notes: $f^1 - a^2$. The *keynote* is written as a^1 , but it actually sounds a semitone higher, b^1 flat.

The compass of the chanter in *uilleann pipes* is two octaves, $d^1 - d^3$, the higher octave being obtained by adding extra pressure on the bag (overblowing). The chanter has eight finger holes and up to nine *keys* can be added to it, which makes its scale chromatic (scale that includes semitones).

Chanters on both types of *bagpipe* have a *conical bore* and are provided with a *double reed*.

pilli, jonka *sormiaukkoja* peittämällä soitetaan kappaleiden melodiaosuus

Ylämaan säkkipillin melodiapillissä on kahdeksan sormiaukkoa ja se tuottaa yhdeksän säveltä: $f^1 - a^2$. Nuoteilla *pohjasäveleksi* kirjoitetaan a^1 , mutta sävel soi todellisuudessa puolisävelaskelta korkeammalta, b^1 :nä.

Uilleann pipesin melodiapillin ääniala on kaksi oktaavia: $d^1 - d^3$. Ylempi oktaavi saadaan aikaan puristamalla säkkiä tiukemmin (ylipuhaltamalla). Melodiapillissä on kahdeksan sormiaukkoa, ja siihen voidaan lisätä enimmillään yhdeksän *läppää*, jolloin sen asteikosta tulee kromaattinen (asteikko, joka sisältää puolisävelaskeleet).

Molempien säkkipillityyppien melodiapilleissä on *kartiomainen äänikanava* ja *kaksoislehdykkä*.

25

fingerhole

fi sormiaukko

hole located on the body of the *chanter*, which, when covered, regulates the length of the air column and thus the pitch

melodiapillin rungossa oleva reikä, jota peittämällä muutetaan ilmapatsaan pituutta ja siten säveltaso

26

back hole

fi peukaloaukko

fingerhole at the backside of the *chanter* operated with a thumb

melodiapillin takapuolella sijaitseva *sormiaukko*, joka peitetään peukalolla

27

keynote

fi pohjasävel

base note of the *chanter* scale

The keynote of the *Great Highland bagpipe chanter* is a^1 , whereas the keynote of the *uilleann pipes chanter* is d^1 .

melodiapillin asteikon perussävel

Ylämaan säkkipillin melodiapillin pohjasävel on a^1 , kun taas *uilleann pipesin* melodiapillin pohjasävel on d^1 .

practice chanter

fi harjoitusmelodiapilli

chanter with narrower *bore* and lighter *reed* designed for practising

A *bagpipe* chanter has a large *conical bore* and a stiff *reed*, and thus produces a very powerful sound, and requires a large volume of air at substantial pressure. A practice chanter has a narrower bore and a lighter reed, and thus is much quieter and requires much less air at lower pressure. Additionally, due to physics, the practice chanter is pitched one octave lower than the bagpipe chanter, which makes the sound even less penetrating. Both chanters have practically identical spacing between the *fingerholes* and both are played using the same fingerings. Thus what is learned on practice chanter can readily be transferred to the regular chanter.

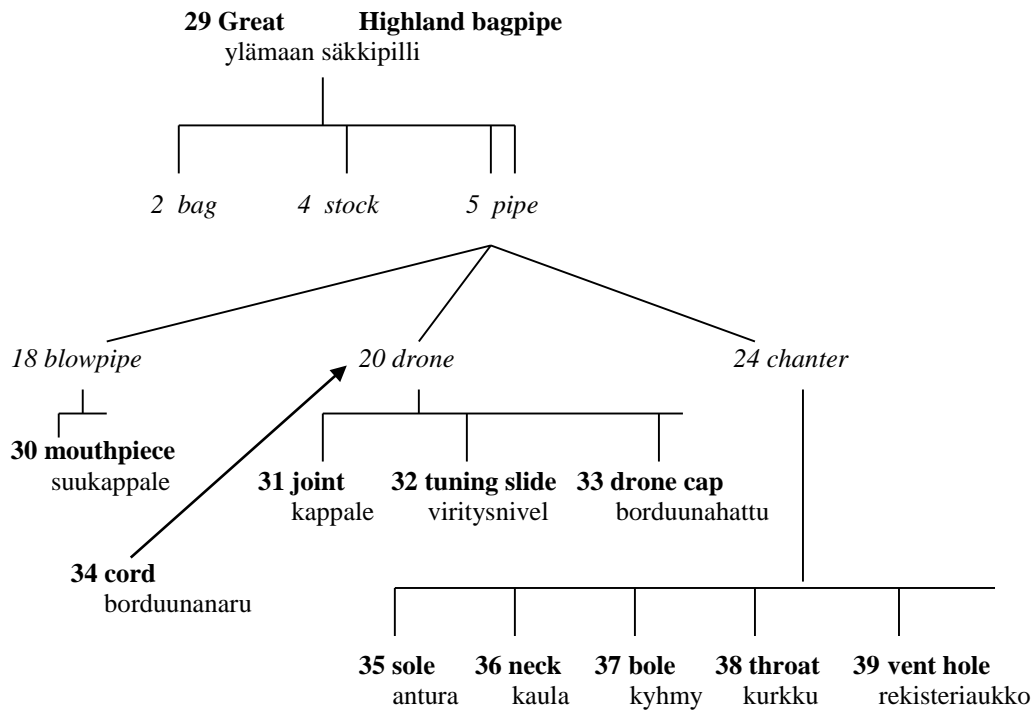
Commonly, practice chanters are associated with the *Great Highland bagpipe*, but there are ones made for other bagpipes as well. A Great Highland bagpipe practice chanter can be attached to a bagpipe *bag* by use of a stepped adapter (a "goose adapter") but it cannot generally be played together with the pipe's drones because of the difference in operating pressures. A set of Great Highland bagpipe practice chanter connected to a bag is sometimes called a "goose".

harjoitteluun tarkoitettu *melodiapilli*, jossa on kapeampi *äänikanava* ja kevyempi *lehdykkä*

Säkkipillin melodiapillissä on leveä, kartiomainen *äänikanava* ja jäykkä *lehdykkä*, minkä vuoksi se tuottaa voimakkaan äänen ja vaatii soidakseen suuren ilmanpaineen. Harjoitusmelodiapillissä on kapeampi *äänikanava* ja kevyempi *lehdykkä*, jolloin sen ääni on hiljaisempi ja se soi pienemmälläkin ilmanpaineella. Harjoitusmelodiapilli soi lisäksi oktaavia alemmalla kuin säkkipillin melodiapilli, mikä sekin tekee äänestä pehmeämmän. Molempien melodiapillien sormiaukot ovat lähes yhtä etäällä toisistaan, ja niitä soitetaan samoilla sormituksilla. Näin ollen harjoitusmelodiapillillä opetellut asiat voi soittaa suoraan varsinaisella melodiapillillä.

Yleensä harjoitusmelodiapillejä käytetään ylämaan säkkipillin yhteydessä, mutta niitä valmistetaan myös muita säkkipillityyppäjä varten. Ylämaan säkkipillin harjoitusmelodiapilli voidaan liittää säkkiin sovittimen avulla ("goose adapter" – "hanhisovitin"), mutta sitä ei yleensä voi soittaa yhdessä borduunapillien kanssa ilmanpaine-eron vuoksi. Ylämaan säkkipillin säkkiä ja siihen kiinnitettyä harjoitusmelodiapillia voidaan kutsua nimellä "goose" ("hanhi").

7.2. Ylämaan säkkipillin osat

Käsitekaavio 2. Ylämaan säkkipillin osat

29
the Great Highland bagpipe
fi ylämaan säkkipilli

Scottish mouth-blown *bagpipe* with one *bass drone* and two *tenor drones*.

skotlantilainen puhallettava *säkkipilli*, jossa on yksi *bassoborduunapilli* ja kaksi *tenoriborduunapilliä*

30
mouthpiece
fi suukappale

tubular piece of wood or plastic that screws onto the piper-side end of the *blowpipe*

puusta tai muovista tehty putkimainen kappale *puhallusputken* soittajanpuoleisessa päässä

31

joint

fi kappale

section of pipe forming the *drone*

The *Great Highland Bagpipe tenor drone* consists of two joints and the *bass drone* consists of three joints. The joints are called the bottom joint (or lower joint), the middle joint and the top joint (or upper joint) according to their position. The joints are connected together with *tuning slides*.

putkenosa, jollaisista *borduunapilli* koostuu

Ylämaan säkkipillin tenoriborduunapilli koostuu kahdesta kappaleesta ja *bassoborduunapilli* kolmesta. Kappaleista käytetään paikkansa perusteella nimiä alakappale, keskikappale ja yläkappale. Kappaleet yhdistetään *viritysnivelillä*.

32

tuning slide, also: slider, tenon

fi ehdotus: viritysnivel

thinner diameter top portion of the *joint* connecting the joints and allowing tuning of the *drone*

The tuning slide is inserted inside the joint above, thus connecting the two joints. The drones can be tuned by sliding the external pipe section along the tuning slide, either inwards (rising the pitch) or outwards (lowering the pitch).

kappaleen kapeampi yläosa, jonka avulla kappaleet yhdistetään ja *borduunapilli* viritetään

Borduunapillin kappaleet yhdistetään toisiinsa pujottamalla viritysnivel ylempänä olevan kappaleen sisään. Borduunapilli viritetään siirtämällä ulompaa kappaletta viritysnivelältä pitkin joko sisäänpäin (säveltasoa nousee) tai ulospäin (säveltasoa laskee).

33

drone cap, ring cap, bush

fi borduunahattu

flat, perforated disc attached at the top end of a *drone* as a *mount*

Drone caps are usually made of silver, ivory or plastic. The drone caps can also affect the sound of the drone. For example on at the Great Highland bagpipe they have the effect of smoothing the sound by suppressing the higher harmonics.

borduunapillin yläpäähän *viimeistelyosaksi* kiinnitetty reiällinen kiekko

Borduunahattu on yleensä valmistettu hopeasta, norsunluusta tai muovista. Borduunahattu saattavat myös vaikuttaa borduunapillin ääneen. Esimerkiksi ylämaan säkkipillin borduunahattu pehmentävät pillien sointia vaimentamalla korkeimpia yläsäveliä.

34

cord

fi borduunanaru

rope-like material used to secure *drones* into position

The colour of the cord is usually chosen to match the tartan of the *bag cover*. The cord usually has tassels on the two ends.

punottu nuora, joka pitää *borduunapillit* paikoillaan

Borduunanarun väri valitaan yleensä yhteensopivaksi säkin *suojuksen* tartaanin kanssa. Narun päissä on yleensä tupsut.

35

sole

fi ehdotus: antura

perforated disc at the bottom of the *chanter*

The sole has a slight effect on the tone and pitch of the *chanter's* lowest notes. On modern chanters the sole is often left out altogether and substituted with a large flange integral with the chanter.

melodiapillin alapäässä sijaitseva kiekko, jonka keskellä on reikä

Antura vaikuttaa lievästi *melodiapillin* matalimpien sävelten sävyyn ja sävelkorkeuteen. Nykyaikaisissa melodiapilleissä antura on usein korvattu suurehkolla ulkonemalla, joka on kiinteä osa melodiapillia.

36

neck

fi kaula

narrowest part of the *chanter* below the *bole*

melodiapillin kapein kohta *kyhmyn* alapuolella

37

bole; also: knob

fi ehdotus: kyhmy

swelling at the top of the *chanter*

pullistuma *melodiapillin* yläpäässä

38

throat

fi ehdotus: kurkku

narrowest point in the *bore* of the *chanter*

melodiapillin äänikanavan kapein kohta

39

vent hole, sound hole

fi rekisteriaukko

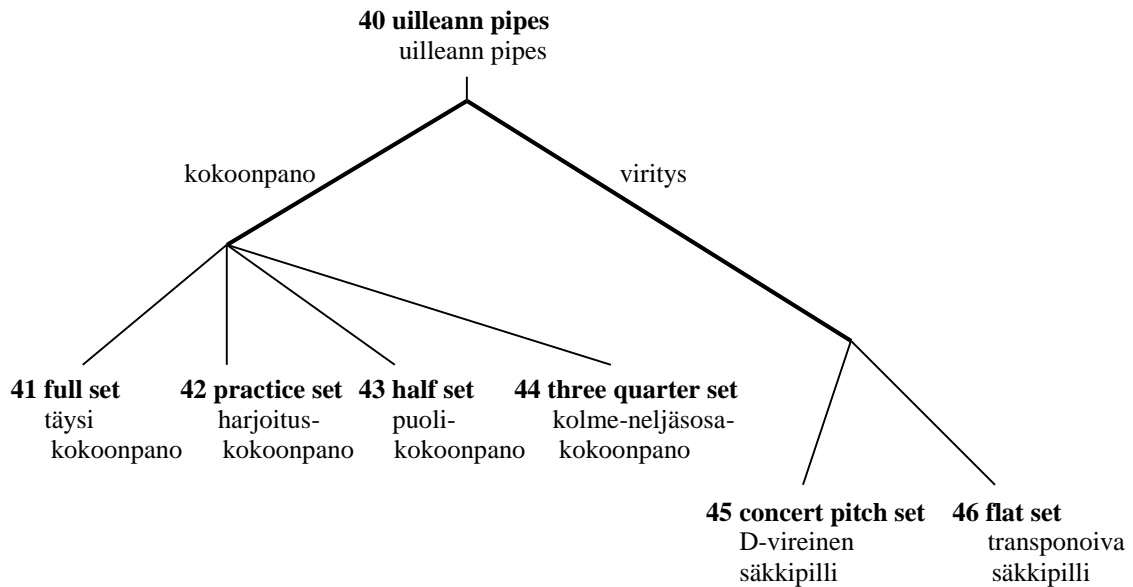
hole on the *chanter* that determines the low note of the chanter

The two vent holes are located on both sides of the chanter below the lowest *finger hole*.

melodiapillissä oleva reikä, joka määrittää melodiapillin alimman sävelen

Rekisteriaukkoja on kaksi, ja ne sijaitsevat molemmin puolin melodiapillillä alimman *sormi-
aukon* alapuolella.

7.3. Uilleann pipesin versiot

Käsitekaavio 3. Uilleann pipesin versiot

40

uilleann pipes, union pipe

fi uilleann pipes; myös: irlantilainen säkkipilli

Irish *bellows*-filled bagpipe presently in use

A full set of uilleann pipes includes a chanter, three drones and three regulators. There also exist sets with additional drones and/or regulators. In the past, there have been other Irish bellows-filled bagpipes, such as the pastoral pipes. None of these have survived to present, except as occasional re-makes.

nykyisin käytössä oleva irlantilainen *palkeilla* täytettävä säkkipilli

Täydessä kokoonpanossaan uilleann pipesiin kuuluu melodiapilli, kolme borduunapilliä ja kolme harmoniapilliä. On olemassa myös uilleann pipeseja, joissa on ylimääräisiä borduunapillejä ja/tai harmoniapillejä. Irlannissa on soitettu muitakin palkein täytettäviä säkkipillejä, kuten pastoral pipesia. Joitakin jäljennöksiä lukuun ottamatta niitä ei ole nykyään aktiivisessa käytössä.

41

full set

fi ehdotus: täysi kokoonpano

uilleann pipes with a bag, bellows, a chanter, three drones and three regulators

uilleann pipes, jossa on säkki, palkeet, melodiapilli, kolme borduunapilliä ja kolme harmoniapilliä

42

practice set; quarter set

fi ehdotus: harjoituskokoonpano, neljänneskokoonpano

uilleann pipes with a bag, bellows and a chanter

A beginner may start playing the uilleann pipes on a practice set which is missing the three *drones* and three *regulators* belonging to a *full set* of uilleann pipes. The student normally plays on the practice set for a year before advancing to a *half set*. Professional piper may sometimes perform on a practice set to play just the chanter with other musicians.

uilleann pipes, jossa on säkki, palkeet ja melodiapilli

Uilleann pipesin soiton voi aloittaa harjoituskokoonpanolla, josta puuttuu soittimen *täyteen kokoonpanoon* kuuluvat kolme *borduunapillää* ja kolme *harmoniapillää*. Harjoituskokoonpanolla soitetaan tavallisesti vuoden verran, jonka jälkeen siirrytään soittamaan *puolikokoonpanoa*. Ammattimuusikot saattavat soittaa uilleann pipesia harjoituskokoonpanolla halutessaan soittaa muiden muusikoiden kanssa pelkällä melodiapillillä.

43

half set

fi ehdotus: puolikokoonpano

uilleann pipes with a bag, bellows, a chanter and three drones

The half set is the next stage up from a *practice set*. A half set is missing the three *regulators* belonging to a *full set* of uilleann pipes.

uilleann pipes, jossa on säkki, palkeet, melodiapilli ja kolme borduunapillää

Puolikokoonpano on *harjoituskokoonpanoa* seuraava kokoonpanoaste. Siitä puuttuvat *täyteen kokoonpanoon* kuuluvat kolme *harmoniapillää*.

44

three-quarter set

fi ehdotus: kolme-neljäsosakokoonpano

uilleann pipes with a bag, bellows, a chanter, three drones, a tenor regulator and a baritone regulator

The three-quarter set is the final step before advancing to play a *full set* of uilleann pipes. A three-quarter set is missing the *bass regulator* belonging to the full set.

uilleann pipes, jossa on säkki, palkeet, melodiapilli, kolme borduunapillää, tenoriharmoniapilli ja baritoniharmoniapilli

Kolme-neljäsosakokoonpano on viimeinen kokoonpanoaste ennen uilleann pipesin *täyttä kokoonpanoa*. Siitä puuttuu täyteen kokoonpanoon kuuluva *bassoharmoniapilli*.

45

concert pitch set; concert pitch pipes

fi ehdotus: D-vireinen säkkipilli

uilleann pipes whose keynote is concert pitch d^1

The *key note* of a concert pitch set of uilleann pipes is d^1 . In standard concert pitch, the frequency of the note a^1 is 440 Hz.

uilleann pipes, jonka *pohjasävel* on soiva d^1

Uilleann pipesin pohjasävel viritetään yleensä säveleen d^1 . Kansainvälisen viritysstandardin mukaan sävelen a^1 taajuus on 440 Hz.

46

flat set; flat pipes

fi ehdotus: transponoiva säkkipilli

uilleann pipes whose *keynote* is other than concert pitch d^1

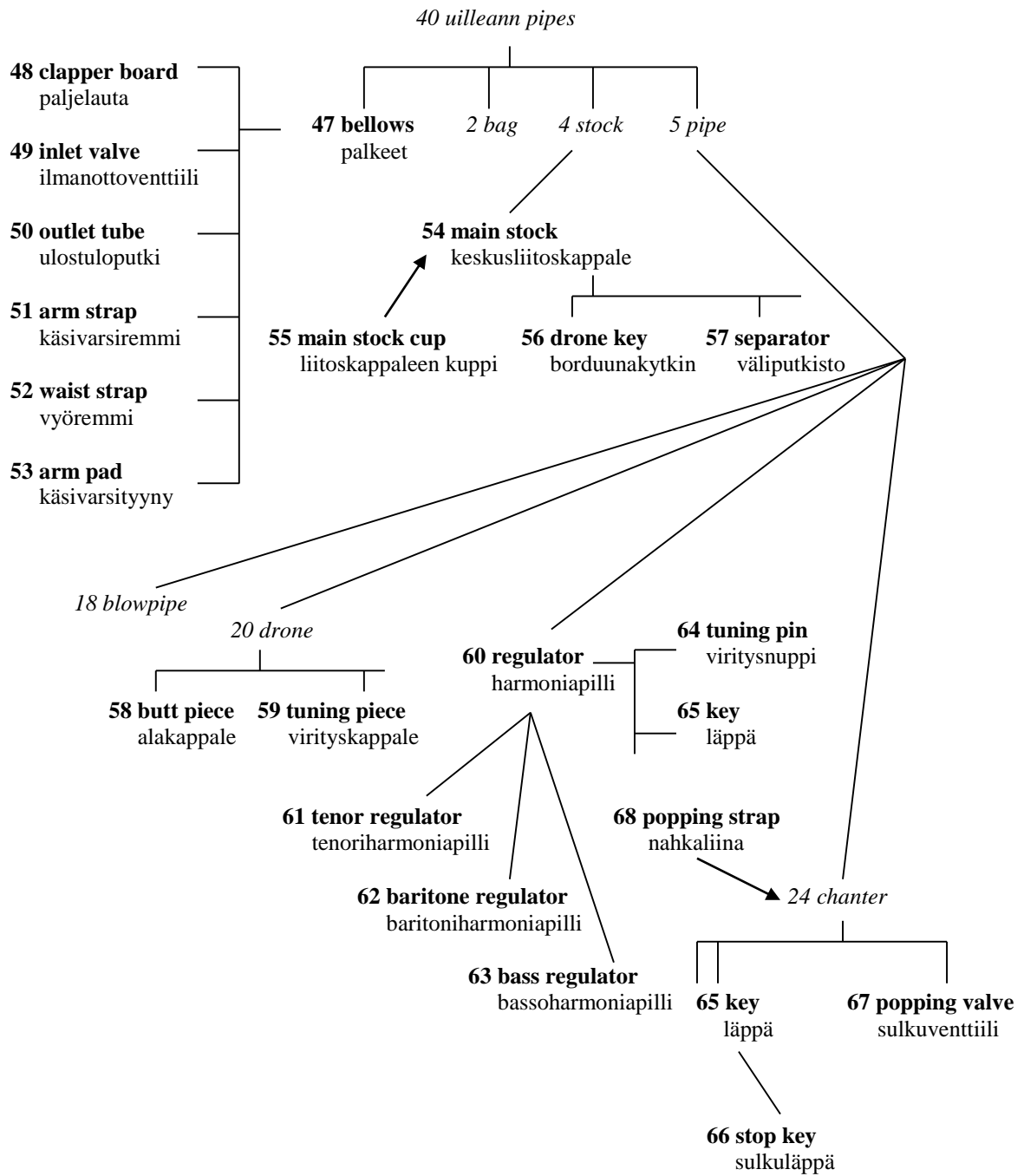
The keynote of a concert pitch set of uilleann pipes tuned in concert pitch is d^1 . Flat sets have a different key note; despite the name flat set, the pitch of the key note can range from small Bb to higher than standard d^1 . However, regardless of the actual pitch of the chanter, the music is written in D. A flat set of uilleann pipes is therefore a transposing instrument like e.g. clarinet.

uilleann pipes, jonka *pohjasävel* on muu kuin soiva d^1

Uilleann pipesin pohjasävel viritetään yleensä säveleen d^1 . Transponoivan säkkipillin pohjasävel on jokin muu, esimerkiksi pieni B tai jopa korkeampi kuin d^1 . Säkkipillinuotit kirjoitetaan kuitenkin aina D-duuriin, vaikka soitin todellisuudessa saattaa soida eri sävellajissa. Soitinta, joka soi eri sävellajista kuin kirjoitetut nuotit kutsutaan transponoivaksi soittimeksi. Myös esim. klarinetti on transponoiva soitin. Säkkipilliä, joka soi esimerkiksi b:stä, voidaan kutsua myös B-vireiseksi säkkipilliksi.

7.4. Uilleann pipesin osat

Käsitkaavio 4. Uilleann pipesin osat

47

bellows

fi palkeet

Air chamber which can be expanded and contracted to pump air to the *bag* on the *bagpipe*

The bellows are strapped with the *arm strap* under the opposite arm to that which holds and controls the bag, and with the *waist strap* to the waist to keep the bellows in firm grip.

Ilmasäiliö, jota laajentamalla ja supistamalla pumpataan ilmaa *säkkipillin säkkiin*

Palkeet kiinnitetään *käsivarsiremillä* säkkiä säätelevän käden vastakkaiseen käsivarteen sekä *vyöremmillä* vyötärölle, jotta palkeet pysyvät tiukasti paikallaan.

48

clapper board, clapper

fi ehdotus: paljelauta

board to which the leather part of the *bellows* is attached

The bellows are pumped by pressing the two clapper boards against each other.

lauta, johon palkeiden *nahkainen* osa kiinnitetään

Palkeita pumpataan painamalla paljelautoja vastakkain.

49

inlet valve, bellows valve

fi ilmanottoventtiili

flap valve that allows air into the *bellows* but prevents it from coming out

läppäventtiili, joka päästää *palkeisiin* ilmaa, mutta estää sitä tulemasta ulos

50

bellows outlet tube

fi palkeiden ulostuloputki, väliletku

tube through which the air flows from the *bellows* to the *bag*

putki, jonka kautta ilma kulkeutuu *palkeista säkkiin*

51

arm strap, arm belt

fi ehdotus: käsivarsiremmi

strap attached to the *bellows* and tied to the piper's arm

The purpose of the arm strap is to prevent the piper's grip on the bellows from slipping and thus make the pumping of air easier.

palkeihin kiinnitetty remmi, joka sidotaan soittajan käsivarteen

Käsivarsiremmiin tarkoitus on estää palkeita lipsumasta soittajan otteesta ja siten helpottaa ilman pumppaamista.

52

waist strap, waist belt

fi ehdotus: vyöremmi

strap attached to the *bellows* and tied to the piper's waist

The purpose of the waist strap is to prevent the piper's grip on the bellows from slipping and thus make the pumping of air easier.

palkeihin kiinnitetty remmi, joka sidotaan soittajan vyötäisille

Vyöremmin tarkoitus on estää palkeita lipsumasta soittajan otteesta ja siten helpottaa ilman pumppaamista.

53

arm pad

fi ehdotus: käsivarsityyny

pad attached to a *bellows*

palkeisiin kiinnitettävä pehmuste

54

main stock

fi ehdotus: keskusliitoskappale

stock into which the the *drones* and the *regulators* on the *uilleann pipes* are fitted

The *chanter* and the *blowpipe* have their own stocks separate from the mainstock tied directly to the *bag*.

liitoskappale, johon liitetään *uilleann pipesin* *borduunapillit* ja *harmoniapillit*

Melodiapillillä ja *ilmaputkella* on omat erilliset liitoskappaleensa, jotka on kiinnitetty suoraan säkkiin.

55

main stock cup; also: valve stock cup

fi ehdotus: liitoskappaleen kuppi

cylindrical piece tied to the *bag* and into which the *main stock* is fitted

säkkiin sidottu lieriömäinen kappale, johon *keskusliitoskappale* kiinnitetään

56

drone switch, drone key

fi ehdotus: borduunakytkin

keyed valve in the *main stock* to stop and resume air flow to the *drones*

keskusliitoskappaleessa sijaitseva, *läpän* avulla toimiva venttiili, joka avaa tai sulkee ilman pääsyn *borduunapilleihin*

57

separator

fi ehdotus: väliputkisto

tubing inside the *mainstock* that conveys air for the *bass regulator*

keskusliitoskappaleen sisällä oleva putkisto, joka ohjaa ilmaa *bassoharmoniapillille*.

58

butt piece

fi ehdotus: alakappale

lower part of *drone* that holds the *reed* and is fitted in a *stock*

borduunapillin alempi osa, johon *lehdykkä* kiinnitetään ja joka asennetaan *liitoskappaleeseen*

59

tuning piece

fi ehdotus: vurityskappale

upper part of *drone* by which the drone is tuned

borduunapillin yläosa, jota liikuttamalla pilliä viritetään

60

regulator

fi ehdotus: harmoniapilli

chanter-like closed *pipe* used in *uilleann pipes*

Uilleann pipes has three regulators: tenor , baritone and bass. The regulators are stopped at one end and sound only when a *key* is opened, which is done with the edge of the lower hand. The regulators are arranged in a row so that it is possible to open keys from all of them at once and thus provide chordal accompaniment. The regulators are used primarily to accompany the melody played on the *chanter*, but the chanter can also be left out and the regulators used in playing melody. The regulators have *conical bores* and *double reeds*.

melodiapillin kaltainen suljettu *pilli*, jota käytetään *uilleann pipes*issa

*Uilleann pipes*issa on kolme harmoniapilliä: tenoriharmoniapilli, baritoniharmoniapilli ja bassoharmoniapilli. Harmoniapillit ovat toisesta päästään umpinaisia, ja niistä tulee ääntä vain, kun *läppiä* nostetaan, mikä tapahtuu alemman kämmenen alareunaa käyttämällä. Harmoniapillit on sijoitettu vierekkäin siten, että läppiä voi avata kaikista pilleistä samanaikaisesti ja siten muodostaa sointuja. Harmoniapillejä käytetään yleensä nimenomaan *melodiapillin* säestämiseen, mutta melodiapilli voidaan myös jättää pois ja soittaa melodiaa harmoniapilleillä. Harmoniapilleissä on *kartiomainen äänikanava*, ja niissä käytetään *kaksoislehdykettä*.

61

tenor regulator

fi ehdotus: tenoriharmoniapilli

regulator of the highest pitch

The tenor regulator usually plays notes fis^1 , g^1 , a^1 , b^1 and c^2 .

viritykseltään korkein *harmoniapilli*

Tenoriharmoniapillillä voi tavallisesti soittaa sävelet fis^1 , g^1 , a^1 , b^1 ja c^2 .

62

baritone regulator

fi ehdotus: baritoniharmoniapilli

regulator having lower pitch than the *tenor regulator* but higher pitch than the *bass regulator*

The baritone regulator usually plays notes d^1 , $f\#^1$, g^1 and a^1 .

harmoniapilli, joka on viritykseltään matalampi kuin *tenoriharmoniapilli*, mutta korkeampi kuin *bassoharmoniapilli*

Baritoniharmoniapillillä voi tavallisesti soittaa sävelet d^1 , $f\#^1$, g^1 ja a^1 .

63

bass regulator

fi ehdotus: bassoharmoniapilli

regulator of the lowest pitch

The bass regulator usually plays notes g, a, b and c¹.

viritykseltään matalin *harmoniapilli*

Bassoharmoniapillillä voi tavallisesti soittaa sävelet g, a, b ja c¹.

64

tuning pin

fi viritysnuppi; myös: virityspinni

peg located at the end of a *regulator* and used to tune the regulator

harmoniapillin päässä oleva nuppi, jonka avulla harmoniapilli viritetään

65

key

fi läppä

metal lever that opens and closes a vent

In *uilleann pipes*, keys are used in opening and closing *sound holes* on the *regulators*.

metalliliuska, joka avaa ja sulkee ilmareiän

Uilleann pipesissa läppiä käytetään *harmoniapillien sormiaukkojen* avaamiseen ja sulkemiseen.

66

stop key

fi ehdotus: sulkuläppä

key that silences the *chanter*

When pressed, the stop key stops the air supply to the chanter and thus silences it. This facilitates tuning *drones* and *regulators*.

läppä, joka vaientaa *melodiapillin*

Kun sulkuläppä painetaan kiinni, ilman tulo katkeaa ja melodiapilli vaikenee. Tämä helpottaa *borduunapillien* ja *harmoniapillien* virittämistä.

67

popping valve

fi ehdotus: sulkuventtiili

mechanical device used to seal the *chanter*

The popping valve accomplishes the same task as pressing the outlet of the chanter against the *popping strap*.

mekanismi, jonka avulla *melodiapilli* suljetaan

Sulkuventtiili vaikuttaa samalla tavalla kuin melodiapillin alapään painaminen vasten *nahkaliinaa*.

68

popping strap

fi ehdotus: nahkaliina

small leather apron worn in the lap against which to seal the *chanter*

The *Uilleann pipes chanter*, played with closed fingering, can be silenced between notes by pressing the chanter outlet against the top of the seated player's thigh. The popping strap makes it easier to make an air-tight seal.

sylissä pidettävä pieni nahkaliina, jota vasten *melodiapillin* pää suljetaan

Kun *uilleann pipesin melodiapilliiä* soitetaan suljetulla sormituksella, se voidaan vaientaa painamalla melodiapillin alapää soittajan reittä vasten. Nahkaliina helpottaa pillin sulkemista ilmatiiviisti.

8. Loppusanat

Tässä pro gradu -tutkielmassa on kuvattu ylämaan säkkipilliin ja uilleann pipesiin liittyvä keskeinen termistö. Sanaston laatiminen oli vaativaa, sillä vaikka säkkipillejä koskeva englanninkielinen termistö on melko vakiintunutta, läheskään kaikille termeille ei ollut ennestään olemassa suomenkielisiä vastineita. Tässä työssä esitetty sanasto on hyvä pohja suomenkielisen säkkipillidiskurssin kehittämiseen.

Termistö kaipaa kuitenkin paitsi laajennusta, myös vakiinnuttamista. Jatkossa olisi tarpeen selvittää muihinkin säkkipillityyppeihin liittyvää terminologiaa, sekä esimerkiksi säkkipillimusiikkiin ja soittotyyleihin liittyvää terminologiaa. Koska tässä työssä esitetty sanasto sisältää huomattavan paljon uusia termiehdotuksia, tämän termistön voisi myös järjestelmällisesti esitellä alan harrastajille ja selvittää jonkin ajan kuluttua, mitkä termit ovat vakiintuneet diskurssiin ja mitkä eivät.

Tutkielmassa on myös esitetty tiivis yleiskatsaus säkkipillin historiaan ja kehitykseen sekä eri säkkipillityyppeihin. Vain ylämaan säkkipilliä ja uilleann pipesia on kuvattu yksityiskohtaisesti ja muut säkkipillityypit on pääasiassa vain mainittu. Tämä tutkielma antaakin hyvän pohjan aiheetta koskevan laajemman yleisesityksen kirjoittamiseen. Suomalaista yleisöä voisivat erityisesti kiinnostaa säkkipillin historia, kehitys ja nykytila Suomessa ja Suomen lähialueilla Ruotsissa ja Virossa. Vanhan musiikin harrastajia puolestaan voisi kiinnostaa tutkielma historiallisista säkkipillityypeistä.

Mikäli lukijaa kiinnostaa tutustua säkkipillin historiaan tarkemmin, voi suositella luettavaksi Francis Collinsonin teosta *The Bagpipe. The History of a Musical Instrument* (1975). Teos antaa hyvän yleiskäsityksen säkkipillin kehityksestä, vaikkakin osa sen tarjoamasta tiedosta on hieman vanhentunutta. Eri säkkipillityyppjä puolestaan on kuvattu laajasti Anthony Bainesin teoksessa *Bagpipes* (1960). Ajantasaisinta tietoa säkkipilleistä kuitenkin löytyy internetistä. Kirjoittajan luotettaviksi havaitsemia internet-sivuja on lueteltu tämän tutkielman lähdeluettelossa.

Jos lukija on kiinnostunut säkkipillin vaiheista Suomessa, kannattaa tutustua Timo Leisiön kirjoituksiin (1988, 1997). Pohjoismaiden säkkipillejä puolestaan tarkastellaan laajasti Per Allmon kirjassa *Säckpipan i Norden. Från änglars musik till Djävulens blåsbälg* (1990).

Ajantasaista ja konkreettista tietoa säkkipilleistä saa myös kahdesta Iso-Britanniassa sijaitsevasta säkkipillimuseosta. Glasgow'ssa National Piping Centren yhteydessä on laaja erityisesti ylämaan säkkipilliä käsittelevä näyttely, jonka kuraattorina toimii Hugh Cheape (*National Piping Centre*, kotisivu). Morpethissä, Pohjois-Englannissa on lisäksi Morpeth Chantry Bagpipe Museum, jossa on esillä William Alfred Cocksin (1892–1971) kokoama säkkipillikokoelma. Museon painopiste on erityisesti Northumbrian säkkipillin esittelyssä. Kirjoittajan kokemuksen mukaan parhaat kokoelmat säkkipilleihin liittyvää kirjallisuutta lienevät Edinburghin yliopiston kirjastossa.

9. English Summary

The purpose of this study is to present a unified bilingual terminology of the Great Highland bagpipe and the Irish uilleann pipes in English and Finnish. No previous studies on this subject have been published in either language.

The available sources on bagpipes on the British Isles are mainly written in English. Finnish sources are scarce, and no extensive general presentation on bagpipes in Finnish has been written. Therefore this study also includes a report on the development and present situation of the bagpipe with an emphasis on the bagpipe types on the British Isles, as well as a brief look at some of the other incarnations of the bagpipe around the world.

Methods and Materials

The terminology work in this study follows the guidelines laid out by Tekniikan sanastokeskus (1988). The works of Juan C. Sager, Rita Temmermann and Kyo Kageura were used to give further insight into the theoretical background and the current trends of terminology work.

The English bagpipe terminology is quite established, and therefore the English part of the terminology is mainly descriptive. The Finnish terminology, however, is more scattered, and some of the Finnish equivalents have been created as part of this terminology work. Therefore the Finnish terminology is mainly normative, with a purpose of unifying the terminology and offering guidelines.

While a great deal has been previously written about the Great Highland Bagpipe, the only extensive work on the general history of the bagpipe is *The Bagpipe. The History of a Musical Instrument* (1975) by Francis Collinson which, in addition to *The Highland Bagpipe and Its Music* (1988) by Roderick Cannon, has been the main source of the bagpipe history section of this work.

Finnish sources in bagpipes are scarce. The main literary sources used in this study are the works by Timo Leisiö (1983, 1988, 1997, 2006) and encyclopaedia articles. However, the most important sources in finding Finnish terms for the terminology work were personal contacts: instrument builder Yrjänä Ermala, Great Highland bagpipe player Sauli Savisalo from Helsinki Pipes and Drums, and uilleann pipes player Samppa Saarinen.

The Structure, History and Development of the Bagpipe

The bagpipe is a wind instrument with one or several reed pipes attached to a windbag that provides the air for the pipes. The player blows air into the bag through the blowpipe, a tube provided with a non-return valve, and compresses the bag with his arm in order to create the air column required to cause the reed to vibrate. Some bagpipes may have a small pair of bellows to be used for the inflation of the bag.

The reed is the basic means of producing sound in pipes in general, a discovery that belongs to prehistory. Reeds are of two types: single reeds and double reeds. The type of reed used in different pipes of the bagpipe is one of the defining characteristics when comparing bagpipes from different regions and time periods.

Most bagpipes have three kinds of pipes: blowpipe, chanter and drone. The blowpipe is used to inflate the bag, either by blowing into it or attaching it to a pair of bellows. The air is redirected to the other pipes by using arm pressure.

The chanter is a perforated tube upon which the piper plays the actual melody by opening and closing the holes with his fingers. The chanter can be one of the two types: one with conical bore, fitted with a double reed, or one with cylindrical bore and a single reed, often having a horn or horn-like extension fitted at the lower end.

One or more pipes are often incorporated in the bagpipe set to provide accompaniment for the melody played on the chanter. These pipes are called drones. Tuned in a specific relationship to one of the notes of the chanter (usually the keynote), the drones sound a single uninterrupted note when played.

The blowpipe, the chanter and the drones are attached to the bag by being inserted into stocks, tubular pieces of wood tied into apertures in the leather. The pipes may each have their own stock, or issue from one common stock.

In his book *The Bagpipe: the History of a Musical Instrument* (1975) Francis Collinson looks in detail at the actual development leading to the invention of the bagpipe. He suggests, that “the bagpipe did not in itself constitute a new musical instrument, but merely an addition to an existing one” (Collinson 1975: 1). Here he refers to the more ancient reed-sounded single- and double-pipes blown by the mouth. Just as in the bagpipe, in the double-pipes one of the pipes sounded the melody and the other the accompaniment. These reed-pipes are known to have been in use for nearly three thousand years before the bag was invented, approximately in the first century B.C.

It is not known where and when exactly the idea of attaching pipes into a bag originated. Vague suggestions of a bagpipe have appeared on a few occasions since even as early as 1300 B.C., one of the most definitive hints being a set of terracotta figurines from the last century B.C. found in Alexandria (see picture 3.3 on page 18). A few of the figurines depict a sitting man playing a set of pan-pipes and apparently accompanying them with a drone, which is attached to a bag positioned under his arm.

The idea of a bagpipe seems next to have come to Greece and further on to Rome sometime during the first century A.D., since it is first mentioned by name in Suetonius’s life of Nero and during the same time period by another writer Dio Chrysostom. Collinson speculates that the bagpipe probably spread to Rome from Egypt, which Rome had taken by conquest in the first century A.D. In consequence, it could be hypothesized that the instrument then spread with Roman soldiers all over Europe. It is, however, uncertain whether the bagpipe actually did spread from Rome or whether it was invented in other parts of the world independently.

The history of the bagpipe from the Middle Ages onward is the history of different regional bagpipes. The concept of the instrument was now known almost all over the world, and it developed differently in different regions. In some countries the instrument slowly died out, but in others it is still played in some form or another.

Bagpipes on the British Isles

Bagpipes have been played on the British Isles since at least the 12th century, possibly even earlier. In the Middle Ages, professional bagpipers were travelling musicians or worked in the royal court. From the 15th century onwards many towns employed official bagpipers called burgh pipers or town minstrels. Their job was to play on the streets in the morning as a wake-up call as well as sound a signal in the evening. This tradition lasted well into the 18th century.

In Scotland, the bagpipe replaced the harp as the clans' instrument of choice in the 15th century. The position of the clan piper was often passed down in the family. The piper received a croft or a farm to be occupied rent-free in return for the service of playing at clan events and battles. Some piper families became such masters of the art that other pipers came to them for study. One such family was the MacCrimmons of Skye, who are still considered the best Highland pipers of all time.

After the Jacobite wars in the 18th century, clan chieftains were stripped of their sovereignty and Highlanders were forbidden to carry weapons, which after a famous trial in 1746 also came to apply to bagpipes. Clans could no longer support pipers, and Highland traditions started to decline. To save the piping traditions, the newly formed Highland Society of London started organising piping competitions in 1781. Competitions are still held annually in Edinburgh.

From the 18th century onwards the main employer of professional bagpipers has been the British army, after Highland regiments were established. The regiments were often sent abroad for long periods of time, spreading the Great Highland bagpipe to many regions of the world.

The most ancient mentions of the bagpipe on the British Isles come from Ireland. Pictorial representations have been found on 1500 year-old Celtic crosses. The earliest literary mention of bagpipes is in the Brehon laws from the 5th century.

Bagpipes were a war instrument in Ireland from at least the 16th century onwards. The Irish warpipe was called *píob mhór*. It was an enormous instrument with two drones attached to one stock and a very long chanter. In addition to battles, the *píob mhór* was also played in other important events such as weddings and funerals.

After the war ended in 1815, the *píob mhór* fell essentially out of use. A new interest in bagpipe music emerged at the end of the century, but the *píob mhór* was not well suited for playing traditional tunes because of its limited range. Therefore bagpipe builder Henry Starck built a new version of the instrument and named it the *Brian Ború bagpipes* after the ancient Irish king. He added keys to the chanter, broadening its range. He also added a third drone. However, the instrument did not gain wide popularity, and eventually most bagpipe bands switched to the Great Highland bagpipes for better availability.

In the 18th century, a new bellows-blown bagpipe emerged in Ireland. It had a softer sound, which made it more suitable for playing indoors. Originally this *pastoral bagpipe* had a chanter and one drone, but little by little it evolved into the modern day uilleann pipes. First, the chanter was shortened and two more drones were added. The tenor regulator, an accompanying pipe with several keys, was added to the instrument at the end of the century, soon followed by the baritone and bass regulators. The modern set of uilleann pipes thus has a chanter, three drones and three regulators.

Other Regional Bagpipes

The main defining characteristics that separate different bagpipe types are the number of drones, the reed types and the number of stocks. Other varying characteristics are the scale used, the type of bore in the pipes (conical or cylindrical) and the method of inflation (blowpipe or bellows). Most drones are cylindrical in bore and have single reeds, as do most cylindrical-bore chanters. Conical-bore chanters, for their part, usually have double reeds.

From the Middle Ages onward, the concept of the bagpipe was known in most parts of the world. In some areas medieval bagpipes are still played, for example the *gaita* in Spain and

Portugal. Some bagpipes remained quite simple, while others developed into more intricate versions.

In France, the mouth-blown folk instrument cornemuse developed into a bellows-blown *musette* or *musette de cour*, which became fashionable in the French court in the 17th century. Many composers of the 17th and 18th century composed music for the *musette*, and the composer Jean-Baptiste Lully even introduced the instrument into operas. The orchestra of the Paris Opéra still had a *musette* player as late as 1758.

The Italian mouth-filled bagpipe, called the *zampogna*, is the best known of the few surviving bagpipes with divergent chanters, in other words, bagpipes with two chanters, each of which is played with one hand. The two conical chanters and two cylindrical drones of the instrument are all held in one large stock and have double reeds.

There are many different bagpipes in Eastern Europe and the Balkans. One name can refer to several different types of bagpipe: for example, the name *gajdy* refers to the bagpipe in Poland, Serbia, Slovakia and Croatia, and the name *gaida* is a bagpipe in Bulgaria, Macedonia, Greece and Albania. The names *dudy* and *duda* also refer to multiple bagpipe types.

Another wide-spread type of bagpipe is the Western Slavic *bock* (from the German word for “goat”). The group includes the Polish *koza* or *koziol* (“goat”), the Wend *kozol* and the Czech *česke dudy*. The chanter of the bock bagpipes features a woodcut of a goat’s head and the leather bag is often left hairy, making the instrument look like an actual goat.

In Finland, the bagpipe (*säkipilli*) was never a prominent instrument, and there is no definitive Finnish bagpipe type. However, a bagpipe with a chanter and no drones called *rak-kopilli* (*platerspiel*, “bladder-pipe”), came to the south of Finland in the 12th century from Poland or Germany. In the 15th century a drone was added to the instrument, but it never became very popular in Finland. The bagpipe was mostly played by travelling foreigners. The closest areas to Finland with indigenous bagpipes are now Estonia (*torupill*) and Sweden (the Dalecarlian bagpipe, or *säckpipa*).

Folk musician Petri Prauda has recently taken it upon himself to revive the bagpipe tradition in Finland. In his group Päre, he plays a Finnish bagpipe made by Yrjänä Ermala. It is

a mouth-blown instrument with two drones and a rather mellow sound. However, the most popular bagpipe types in Finland are the Great Highland bagpipe and the Swedish bagpipe, and there are quite a few uilleann pipes players as well. A Scottish type bagpipe band, Helsinki Pipes and Drums, was established in 1991.

How to Read the Terminology

The terminology includes 68 terminological entries describing concepts related to the structure of the Great Highland bagpipe and the Irish uilleann pipes. The entries are placed in four concept systems. System 7.1 presents parts common to both bagpipe types, whereas system 7.2 includes the terms related solely to the Great Highland bagpipe. Concept system 7.3 presents the different versions of the uilleann pipes, while system 7.4 includes the parts that make up the uilleann pipes.

The concept systems in this work include three types of concept relations: generic, partitive and associative relations. A generic relation is a concept relation where the features of one concept consist of another concept with at least one additional feature. In this work, generic relations are presented by a tree diagram with diagonal lines.

A partitive relation is a concept relation where one concept represents a whole and another concept represents a part of it. In this work, partitive relations are presented by tree diagrams with straight lines. An associative relation is a concept relations that cannot be classified as generic or partitive. They are presented by arrows.

This work includes 68 terminological entries that are numbered according to their place in the concept system and presented in running order. On the top of each entry is the entry number and beneath it the term itself in bold text. The term has been picked up from English source text and the Finnish equivalent is written below it. Next comes the definition and a possible indented note in English, followed by the Finnish definition and note. Terms featured in this terminology work are written in italics when mentioned for the first time in each entry. All translations were made by the author.

A sample entry

entry number	→	2
term in English	→	bag
term in Finnish	→	fi säkki
definition in English	→	airtight reservoir on the <i>bagpipe</i> which the piper inflates through the <i>blowpipe</i> and which, when compressed, provides air for the <i>pipes</i>
note in English	→	The bag can be inflated by blowing directly into the blowpipe, as in <i>the Great Highland bagpipe</i> , or pumping with a <i>bellows</i> , as in <i>uilleann pipes</i> .
definition in Finnish	→	<i>säkipillin</i> ilmatiivis pussi, joka täytetään ilmalla <i>ilmaputken</i> kautta ja joka puristettaessa tuottaa ilmaa <i>pilleille</i>
note in Finnish	→	Säkki voidaan täyttää joko puhaltamalla ilmaa suoraan ilmaputkeen, kuten <i>ylämaan säkipillissä</i> , tai pumppaamalla ilmaa <i>palkeilla</i> , kuten <i>uilleann pipesissa</i> .

The terminology can be found on page 66, followed by bibliography and an alphabetical index of terms.

Conclusions

The terminology presented in this work is a good basis for Finnish bagpipe discourse, but it needs to be expanded and established. Future research subjects could include terminology of other bagpipe types, as well as bagpipe music and playing styles. Since many of the Finnish terms proposed in this work are new, they could be systematically presented to Finnish bagpipe musicians with an intention to after a while find out if the terms have been established in their discourse.

This work also serves as a good basis for writing more extensively about the history and development of bagpipes in Finnish. As this work has mainly focussed on the bagpipe on the British Isles, possible future subjects include the bagpipe in Finland and neighbouring areas, as well as the development and current state of other bagpipe types.

10. Lähteet

- Allmo, P. 1990. *Säckpipan i Norden. Från änglars musik till Djävulens blåsbälg*. Musikmuseets skrifter 18. Stockholm etc.: förlaget AllWin hb
- Anderson, R. (päiväämätön) *The Pastoral Repertoire Rediscovered*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.cl.cam.ac.uk/~rja14/music/pastoral.pdf>
- Anderson, R. (päiväämätön) *The Sutherland Manuscript*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.cl.cam.ac.uk/~rja14/Papers/Sutherland-Manuscript.pdf>
- Auld, K. 2004-2005. *Bagpipe information*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.seattlepiper.com/>
- Bagad Saint Nazaire* 2006. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.bagad-saint-nazaire.com/>
- Baines, A. 1960. *Bagpipes*. Oxford: Oxford University Press.
- Bibby-Wilson, K. & Moore, A. (toim.) 2003. *Morpeth Chantry Bagpipe Museum. Souvenir Guide*. Potts Printers Ltd.
- Breatnach, B. 1977. *Folk Music and Dances of Ireland. Revised Edition*. Dublin and Cork: Mercier Press.
- Breathnach, B. 1980. *History of the Uilleann pipes*. National Museum of Ireland.
- BW and MJ, 2000. *The Acts against Highland Dress*. Noudettu 26.8.2006 osoitteesta <http://www.tartans.com/>
- Campbell, J. *Henry Starck, Pipe maker, 1889-1962*. Noudettu 12.10.2006 osoitteesta <http://www.ipba.ie/starck.html>
- Cannon, R. 1988. *The Highland Bagpipe and Its Music*. Edinburgh: J. Donald Publishers.
- Carro, M. 2001. *Galician Bagpipes*. Noudettu 18.10.2006 osoitteesta <http://www.clip.dia.fi.upm.es/~boris/gaita/gaita.html>
- Cavanaleck Brien Boru Pipe Band* 2006. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.cavanaleck.plus.com/>
- Cheape, H. 1999. *The Book of the Bagpipe*. Belfast: The Appletree Press Ltd.
- Chiff & Fipple. Uilleann Pipe Forum*. Keskustelupalsta osoitteessa <http://chiffboard.mati.ca/viewforum.php?f=6>
- Cocks, W. A. / Baines, A. C. - Cannon, R. D. 1980. *Bagpipe*. Teoksessa Sadie S. (toim.) 1980. *The New GROVE Dictionary of Music and Musicians*. Part 2, 19–32. London: Macmillan Publishers Limited.

- Cocks, W. A. / Baines, A. C. - Cannon, R. D. 1984. *Bagpipe*. Teoksessa Sadie S. (toim.) 1984. *The New GROVE Dictionary of Musical Instruments*. Part 1, 98 –111 London: Macmillan Publishers Limited.
- College of Piping* 2016. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.collegeofpiping.org/>
- Collinson, F. 1975. *The Bagpipe. The History of a Musical Instrument*. London: Routledge & Kegan Paul.
- D'Arcy, P. (päiväämätön) *UilleannObsession f.a.q.* Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.uilleannobsession.com/faq.html>
- Dubuc, R. 1997. *Terminology: A Practical Approach*. Linguattech éditeur, Brossard.
- Ervola, K. 2001. *Musiikkisanakirja*. Saarijärvi: Oy Finn Lectura Ab.
- Fischer, C. (päiväämätön) *Flat Sets – “Vive le Difference!”* Noudettu 29.9.2006 osoitteesta <http://www.irishpipersclub.org/articles/flatSets.html>
- Garvin, W. 1978. *The Irish Bagpipes. Their Construction and Maintenance*.
- Grattan Flood, W. H. 1911. *The Story of the Bagpipe*. London.
- Guthrie, M. 1795. *Dissertations sur les Antiqués de Russie*. St. Petersburg. Teoksessa Leisiö, T. & Tainio, J. 1988. *"Pisti pillit säkkihinsä". Ajatuksia säkkipillistä Suomenlahden rantamalla*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- Haarala, R. 1981. *Sanastotyön opas*. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Hornbostel, E. M. ja Sachs, C. 1914. *Soitinten luokitusjärjestelmä*. In *Musiikki 1-4*, 1974. suom. Timo Leisiö. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu.
- Ikola, O. (toim.) 1992. *Nykysuomen käsikirja*. Kolmas uudistettu laitos. Jyväskylä: Weilin + Göös.
- Kageura, K. 2002. *The Dynamics of Terminology. A descriptive theory of term formation and terminological growth*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Kalliokuusi, V. 1999. *Määrittelyn monet kasvot*. Teoksessa Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Kerola-Innala, P. (toim.) 2006. *Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki*. Helsinki: WSOY.
- Kontunen, J. 1989. *Soitinopas*. Juva: WSOY.

- Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Larsen, G. 2003. *The Essential Guide to Irish Flute and Tin Whistle*. Mel Bay Publications.
- Ledrew, S. 1997. *Terminology, Semantics and Lexicography*. Teoksessa Dubuc, R. 1997. *Terminology: A Practical Approach*. Linguattech éditeur, Brossard.
- Leisio, T. 1997. *Lyyra ja säkkipilli Itämerellä. Ongelmakeskuksina sanat harppu ja pilli*. Etnomusikologian vuosikirja 9. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.
- Leisiö, T. & Tainio, J. 1988. *"Pisti pillit säkkihinsä". Ajatuksia säkkipillistä Suomenlahden rantamailla*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- Leisiö, T. 1983. *Suomen ja Karjalan vanhakantaiset torvi- ja pillisoittimet*. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 12. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.
- Leisiö, T. 2006. *Soittimet*. Teoksessa Kerola-Innala, P. (toim.) 2006. *Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki*. Helsinki: WSOY.
- Lentz, A. 1998-2014. *Andrew Lentz's Bagpipe Journey*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.bagpipejourney.com>
- Leppert, R.D. 1978. *Arcadia at Versailles: noble amateur musicians and their musettes and hurdy-gurdies at the French court (c. 1660-1789): a visual study*. Amsterdam & Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Ling, J. 1989. *Europas musikhistoria. Folkmusiken 1730-1980*. Göteborg: Novum Grafiska AB.
- MacKenzie, C. 2000. *The Pipeline*. Julkaisussa Living Tradition #39. Noudettu 1.10.2006 osoitteesta <http://www.folkmusic.net/>
- MacLellan, J. 1964. *The Piper's Handbook*. London: Paterson's Publications LTD.
- McCandless, B. E. 2005. *Historical Links Among Pastoral, Union and Uilleann Bagpipes*. Noudettu 1.11.2006 osoitteesta http://www.bemccandless.net/pdfs/PastoralUnion_McCandless.pdf
- McCandless, B. E. 2006. *Bagpipes*. Noudettu 24.9.2006 osoitteesta <http://www.bemccandless.net/Bagpipes.htm>
- Murray, D. 2004. *Three Drones, Two Drones and Brian Boru – Piping in the Irish Regiments*. Piping Times vol. 56 no. 6, maaliskuu 2004, s.17-25. Glasgow: The College of Piping.
- Na Píobairí Uilleann* 2016. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.pipers.ie/>

- National Piping Centre* 2007-2015. Kotisivu. Noudettu 29.9.2006 osoitteesta <http://www.thepipingcentre.co.uk/>
- Nuopponen, A. 1999. *Mihin terminologian teoriaa ja menetelmiä voidaan hyödyntää?* Teoksessa Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Nykänen, O. & Kalliokuusi, V. 1999. *Sanastotyön sanastoa*. Teoksessa Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Nykänen, O. 1999. *Kuinka piirrän käsitejärjestelmän?* Teoksessa Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Oliphant* 2010. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.ensembleoliphant.com/>
- Otavan suuri musiikkitietosanakirja, osa 5*. 1979. Otava: Keuruu
- Picht, H. & Draskau, J. 1985. *Terminology: An Introduction*. University of Surrey, Guildford.
- Piobaireachd Society, The* 2016. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.piobaireachd.co.uk>
- Pipe Band Association of Scandinavia, The* 2016. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.pbas.nu/>
- Podnos, T. H. 1974. *Bagpipes and tunings*. Detroit: Information Coordinators.
- Poroila, H. (toim.) 1998. *Aidatrumpetista Zimbalomiin. Ohjeluetelo soittimien nimistä*. Suomen musiikkikirjastoyhdistys.
- Päre* 2016. Yhtyeen kotisivu Facebookissa. Noudettu 25.5.2016 osoitteesta <https://www.facebook.com/parepipes>
- Reichard, T. 1998-2008. *The Woodwind Fingering Guide*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.wfg.woodwind.org/>
- Reuterstrand, S. (toim.) 1996. *Sinfoniaorkesteri ja sen soittimet*. WSOY.
- Rey, A. 1995. *Essays on Terminology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Royal Conservatoire of Scotland, The* 2016. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <https://www.rcs.ac.uk/>
- Royal Household, The* 2016. The Official Website of the British Royal Family. Noudettu 30.5.2016 osoitteesta <https://www.royal.uk/>

- Royal Scottish Pipe Band Association, *The 2003-2016*. Kotisivu. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.rspb.org/>
- Sachs, K. 1940. *The History of Musical Instruments*. London: J. M. Dent & Sons LTD.
- Sadie S. (toim.) 1980. *The New GROVE Dictionary of Musical Instruments*. Part 1, 98 – 111 London: Macmillan Publishers Limited.
- Sadie S. (toim.) 1984. *The New GROVE Dictionary of Musical Instruments*. Part 1, 98 – 111 London: Macmillan Publishers Limited.
- Sager, J. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Say, B. & J. (päiväämätön) *Northumbrian Smallpipes Encyclopaedia*. Noudettu 16.10.2006 osoitteesta <http://www.nspipes.co.uk/nsp/>
- Scholes, P.A. 1970. *Bagpipe Family*. In *The Oxford Companion to Music*, 10th ed. Oxford University Press.
- Seattle, M. 2001. *Bellows Pipes of the Borders*. Teoksessa Sloan, R. 2001. *Smallpipes Survival Guide*. s. 15-16. E-kirja. Saatavissa osoitteesta www.ray-sloan.com
- Seeler, O. 1999-2015. *The Universe of Bagpipes*. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.hotpipes.com/>
- Sibelius-Akatemian kansanmusiikin aineryhmä. 2016. Etno.net. Noudettu 24.5.2016 osoitteesta <http://www.etno.net>
- Sloan, R. 2001. *Smallpipes Survival Guide*. E-kirja. Saatavissa osoitteesta <http://www.ray-sloan.com>
- Spillane, D. 1996. *The Davy Spillane Uilleann Pipe Tutor. Book One, Basic*. Westfield, USA: Walton's Manufacturing Ltd.
- Suonuuti, H. 1999. *Käsiteanalyysi työmenetelmänä*. Teoksessa Kuhmonen, K. toim. 1999. *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Tekniikan sanastokeskus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Tammen musiikkitietosanakirja*. 1983. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tekniikan sanastokeskus ry (TSK) (toim.) 1988. *Sanastotyön käsikirja. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät*. Helsinki: Suomen standardoimisliitto SFS ry & Tekniikan Sanastokeskus ry.
- Temmermann, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

- Turun Sanomat 29.6.2005. *Nightwishia ronskisti kanteleella*. Luettu internetissä.
- Ueo, N. 2000. *Musette de cour*. Noudettu 16.10.2006 osoitteesta <http://homepage.mac.com/muzette/>
- Uilleann pipes f.a.q.* (päiväämätön) Noudettu 14.11.2003 osoitteesta <http://www.aniar.com/pipes.html>
- Vallely, F. (toim.) 1999. *The Companion to Irish Traditional Music*. Cork: Cork University Press.
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. 1996 edition. New York: Random House.
- Zeranska-Gebert, G. & Lampinen, T. 2002. *Parlando. Musiikkisanakirja*. Helsinki: Yliopistopaino.

Henkilölähteet

Yrjänä Ermala, soitinrakentaja ja säkkipillinsoitaja

Samppa Saarinen, uilleann pipesin soittaja

Mikko Sadinmäki, uilleann pipesin soittaja

Sauli Savisalo, Helsinki Pipes and Drums

Kuvien lähteet

otsikkosivu	kirjoittajan oma piirros, jäljennös keskiaikaisesta käsikirjoituksesta
3.1	s.14 kirjoittajan oma piirros
3.2	s. 17 kirjoittajan oma piirros
3.3	s. 18 Collinson 1975, 44
4.1	s. 24 Cheape 1999, 22
4.2	s. 29 mm. Cannon 1988, 11
4.3	s. 35 Cheape 1999, 68
4.4	s. 36 Cannon 1988, 68
4.5	s. 40 Sadie (toim.) 1984, 103
4.6	s. 41 Piping Times vol. 56, 23
4.7	s. 44 Garvin 1978, 1
4.8	s. 45 Vallely 1999, 108
4.9	s. 48 Vallely 1999, 412
4.10	s. 49 http://www.portraitsfromthenortheast.org/?page_id=33
5.1	s. 51 Seeler 1999
5.2	s. 52 Sachs 1940, 282
5.3	s. 53 Seeler 1999
5.4	s. 54 Allmo 1990, 285
5.5	s. 55 http://kansanmusiikki-lehti.fi/?p=335
5.6	s. 56 http://www.barynya.com/images/zhuk/volynka

11. Aakkosellinen termihakemisto

arm belt 51
arm pad 53
arm strap 51
back hole 26
bag 2
bag cover 3
bagpipe 1
bagpipes 1
baritone drone 22
baritone regulator 62
bass drone 23
bass regulator 63
beating reed 7
bell 14
bellows 47
bellows outlet tube 50
bellows valve 49
blowpipe 18
bole 37
bore 11
bridle 9
bush 33
butt piece 58
chanter 24
clapper 48
clapper board 48
concert pitch pipes 45
concert pitch set 45
conical bore 12
cord 34
cylindrical bore 13
double reed 8
drone 20
drone cap 33
drone key 56
drone switch 56
ferrule 16
fingerhole 25
flapper valve 19
flap-valve 19
flat pipes 46
flat set 46
full set 41
Great Highland bagpipe, the 29
half set 43
inlet valve 49
joint 31
key 65
keynote 27
knob 37
main stock 54
main stock cup 55
mount 15
mouthpiece 30
neck 36
non-return valve 19
pipe 5
popping strap 68
popping valve 67
practice chanter 28
practice set 42
projecting mount 17
quarter set 42
reed 6
reed bed 10
reed seat 10
regulator 60
ring cap 33
separator 57
single reed 7
slider 32
sole 35
sound hole 39
stock 4
stop key 66
tenon 32
tenor drone 21
tenor regulator 61
three-quarter set 44
throat 38
tuning piece 57
tuning pin 64
tuning slide 32
uilleann pipes 40
union pipe 40
valve stock cup 55
vent hole 39
waist belt 52
waist strap 52

alakappale 58
antura 35
baritoniborduunapilli 22
baritoniharmoniapilli 62
bassoborduunapilli 23
bassoharmoniapilli 63
borduunahattu 33
borduunakytin 56
borduunanaru 34
borduunapilli 20
D-vireinen säkkipilli 45
harjoituskokoonpano 42
harjoitusmelodiapilli 28
harmoniapilli 60
hela 16
ilmanottoventtiili 49
ilmaputki 18
irlantilainen säkkipilli 40
kaikusuppilo 14
kaksinkertainen ruokokieli 8
kaksoislehdykkä 8
kappale 31
kartiomainen äänikanava 12
kaula 36
keskusliitoskappale 54
kolme-neljäsosakokoonpano 44
koristeleikkaus 17
kurkku 38
kyhmy 37
käsivarsiremmi 51
käsivarsityyny 53
lehdykkä 6
lehdykkäpidike 10
lieriömäinen äänikanava 13
liitoskappale 4
liitoskappaleen kuppi 55
läppä 65
läppäventtiili 19
melodiapilli 24
nahkaliina 68

neljänneskokoonpano 42
paljelauta 48
palkeet 47
palkeiden ulostuloputki 50
peukaloaukko 26
pilli 5
pohjasävel 27
poraus 11
puhalluspilli 18
puolikokoonpano 43
rekisteriaukko 39
ruokokieli 6
sormiaukko 25
sulkuläppä 66
sulkuventtiili 67
suukappale 30
säkin suojus 3
säkki 2
säkkipilli 1
tenoriborduunapilli 21
tenoriharmoniapilli 61
transponoiva säkkipilli 46
täysi kokoonpano 41
uilleann pipes 40
viimeistelyosa 15
virityskappale 57
virityslanka 9
viritysnivel 32
virityspinni 64
viritysnuppi 64
vyöremmi 52
väliletku 50
väliputkisto 57
yksikielinen putkilehdykkä 7
yksinkertainen ruokokieli 7
yksöislehdykkä 7
ylämaan säkkipilli 29
äänikanava 11
ääniputki 11